

**Yhdenvertaisuus-
valtuutetun
vuosikertomus
2022**

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävä on edistää yhdenvertaisuutta ja puuttua syrjintään. Yhdenvertaisuusvaltuutetun puoleen voi kääntyä, jos on kokenut tai havainnut syrjintää iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakauksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii myös Suomen kansallisena ihmiskaupparaportoijana ja valvoo maastapoistamisen täytäntöönpanoa. Valtuutetun tehtäviin kuuluu myös ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien seuraaminen ja edistäminen. Tämän lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii 1.1.2022 alkaen naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiala on laaja. Eri tehtäviä yhdistää perus- ja ihmisoikeuksien valvonta ja edistäminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettuun otetaan yhteyttä kaikkiin valtuutetun tehtäviin liittyen. Yhteydenottomäärät ovat kasvaneet vuosittain, ja suurin osa yhteydenotoista liittyy syrjintään. Käytännössä yhdenvertaisuusvaltuutetun työ on esimerkiksi neuvontaa, yksittäisten tapausten selvittämistä, sovinnon edistämistä, kouluttamista, tiedon keräämistä, lainsäädäntöön ja viranomaisten käytäntöihin vaikuttamista sekä oikeudellista avustamista.

Valtuutetun tehtävät ja oikeudet on kirjattu yhdenvertaisuuslakiin (1325/2014) ja lakiin yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014). Osa valtuutetun tehtävistä ja oikeuksista on kirjattu ulkomaalaislakiin (301/2004).

Yhteystiedot

Sähköposti

Asiakaspalvelu ja kirjaamo: yvv@oikeus.fi

Media: viestinta.yvv@oikeus.fi

Henkilökunnan sähköposti:
etunimi.sukunimi@oikeus.fi

Puhelinnumerot

Asiakaspalvelunumero: 0295 666 817
(Puhelinpäivystys tiistai, keskiviikko
ja torstai klo 10–12)

Vaihde: 0295 666 800

Mediayhteydenotot: 0295 666 813

Faksi: 0295 666 829

Postiosoite

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
PL 24 00023 Valtioneuvosto

Internet: www.syrjinta.fi

Twitter: @yhdenvertaisuus

Facebook: www.facebook.com/yhdenvertaisuus

Instagram: @yhdenvertaisuusvaltuutettu

LinkedIn: yhdenvertaisuusvaltuutettu

Sisällys

Yhdenvertaisuusvaltuutettu	3
1. Esipuhe	7
2. Venäjän hyökkäyksellä Ukrainaan yhdenvertaisuusvaikutuksia Suomessa	10
2.1 Venäjän hyökkäyssota on näkynyt myös valtuutetulle tulleissa syrjintäyhteydenotoissa	10
2.2 Oikeus hakea turvapaikkaa on turvattava myös poikkeustilanteessa	11
2.3 Ihmiskauppaa on ehkäistävä aktiivisesti.	11
3. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjintään puuttuminen	12
3.1 Yhteydenotot yhdenvertaisuusvaltuutetulle jatkoivat kasvuaan myös vuonna 2022.	12
3.2 Yhdenvertaisuuslain muutokset vahvistavat oikeusturvaa	15
3.3 Raportointityökalu auttaa viranomaisia yhdenvertaisuussuunnittelussa	17
3.4 Saamelaiskäräjälain uudistus on tärkeä askel saamelaisten oikeuksien paremmalle toteutumiseksi Suomessa	18
3.5 Turvallisuusviranomaisten on ehkäistävä etnistä profilointia ja syrjintää	20
3.6 Pankkipalveluiden ja luoton myöntämisen yhdenvertaisuus on varmistettava	23
3.7 Seksuaalivähemmistöihin ja Pride-tapahtumiin kohdistuvaan häirintään ja vihaan on puututtava määrätietoisesti	25
3.8 Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjintään puuttuminen koulussa ja varhaiskasvatuksessa.	27
3.9 Yhdenvertaisuus ja syrjintä työelämässä	31
3.10 Hyvinvointialueilla on keskeinen tehtävä turvata alueensa ihmisten yhdenvertaisuus	34
3.11 Vammaispalveluiden ja vammaispalvelulain uudistuksen on edistettävä vammainen henkilöiden oikeuksien toteutumista	36
3.12 Syrjintä ja yhdenvertaisuus asumisessa.	43
3.13 Kielelliset oikeudet	47
3.14 Saavutettava joukkoliikenne on edellytys vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseksi	51
3.15 Tekoälyn vaikutukset yhdenvertaisuuden toteutumiseen on arvioitava.	53

---

4. Naisiin kohdistuvan väkivallan raportointia	55
4.1 Naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen työn on oltava pitkäjänteistä ja määrätietoista	55
4.2 Yhdenvertaisuusvaltuutettu on uusi kansallinen naisiin kohdistuvan väkivallan raportointia	56
4.3 Suomella on velvollisuus torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa	56
4.4 Tietopohja naisiin kohdistuvasta väkivallasta ei ole riittävä	61
4.5 Väkivallan vastaisen työn rakenteita ja resursseja on parannettava	62
4.6 Rikoslain ja rikosoikeusjärjestelmän puutteet on korjattava	64
4.7 Haavoittuvassa asemassa olevien naisten väkivaltariskit on tunnistettava	64
5. Kansallinen ihmiskaupparaportointi	65
5.1 Ihmiskaupan uhrin oleskelulupasäätely tarvitsee muutoksia	65
5.2 Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaa lainsäädäntöä päivitettiin	66
5.3 Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate ei toteudu käytännössä	68
6. Ulkomaalaisten asema ja oikeudet	69
6.1 Suomi heikensi ulkomaalaisten oikeuksien toteutumista	69
6.2 Lasten oikeuksien tai perhe-elämän suojan toteutumista ei parannettu	70
6.3 Paperittomille järjestettiin hoitoa, mutta ei reittiä oleskeluluvan saamiseksi	71
6.4 Oikeutta hakea turvapaikkaa ei voi loukata laajamittaisen maahanmuuton rajoittamisen nimissä	72
7. Maastapoistamisen täytäntöönpanon valvonta	73
7.1 Maastapoistamisen valvonnan ydin on palautusten täytäntöönpanon arviointi perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta	73
7.2 Hanke haavoittuvassa asemaassa olevien palautettavien oikeuksien toteutumisesta	74
7.3 Maastapoistamisen täytäntöönpanon valvontatyön havaintoja vuodelta 2022	75
8. Henkilöstö	76
9. Lähteet	77

1. Esipuhe

Vuonna 2022 poikkeuksellinen aika jatkui niin maailmalla kuin Suomessakin. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan käynnistyi 24 helmikuuta 2022, Vuoden loppuun mennessä tilapäistä suojelua oli Suomessa hakenut noin 40 000 Ukrainasta paennutta, ja koronapandemia varjosti myös vielä yhteiskuntaa. On erittäin myönteistä, että turvaa hakeville löytyi koti ja apua varsin nopeasti. Se on osoitus siitä, että Suomi ja Euroopan unioni kykenevät akuutissa humanitaarisessa kriisissä toimimaan inhimillisesti ja perusoikeuksia kunnioittaen, kun vain poliittinen tahto riittää.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun työssä vuosi tarkoitti osittain tehtävien ja toimintatapojen vakiinnuttamista. Yhteydenottoja syrjäntäepäilyistä tuli hieman enemmän kuin edeltävinä vuosina, joten työpaine oli edelleen toimistolla suuri.

Saimme myös uuden tehtävän: vuoden 2022 alusta yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii naisiin kohdistuvan väkivallan raporttoijana. Ensimmäisen vuoden aikana on rakennettu yhteistyöverkostoja viranomaisiin, järjestöihin

ja tutkijoihin, ja hahmoteltu raporttoijan tehtävää ja paikkaa toimijakentässä. Valtuutetun tavoitteena tässä työssä on pitkäjänteisesti edistää, että naisiin kohdistuva väkivalta vähenee. Tämä edellyttää väkivallan ja sen riskien parempaa tunnistamista, rikosprosessin toimivuutta, ja niin uhrien kuin tekijöiden tarvitseman hoidon ja tuen varmistamista.

Koronavuosina ja nyt viimeisen vuoden aikana, jossa sota on käynnissä Euroopassa ja Suomen turvallisuusympäristö on muuttumassa, myös perusoikeuksia on haastettu ja kyseenalaistettu. Kuitenkin viime vuosi myös osoitti, että yhdenvertaisuuden edistämiseksi on laajaa tukea. Sodan äsken alettua, maaliskuussa 2022, yhdenvertaisuusvaltuutettu luovutti kertomuksensa eduskunnalle, nyt toista kertaa. Kertomuksessa korostettiin muun muassa syrjinnän uhrin pääsyä oikeuksiinsa, tietopohjan vahvistamista syrjinnästä yhteiskunnan eri alueilla, ihmiskaupan uhrin mahdollisuuksia tukeen ja palveluihin, sekä lapsen edun täysimääräistä huomioimista ulkomaalaislain mukaisissa päätöksissä.

Kannanotossaan kertomuksesta 18.11.2022 eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto:

1. toteuttaa tarvittavat toimenpiteet, joilla yhdenvertaisuussuunnittelua ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia parannetaan ja vahvistetaan julkisessa hallinnossa ja lainvalmistelussa,

-
2. toteuttaa tarvittavat toimenpiteet syrjintää ja rasismia koskevan tiedon järjestelmällisen keruun mahdollistamiseksi ja turvaa työn vaatimat resurssit,
  3. varmistaa, että viranomais- ja välttämättömyyspalveluita digitalisoitaessa turvataan palveluiden helppokäyttöisyys, saavutettavuus ja monikanavaisuus,
  4. toteuttaa tarvittavat toimenpiteet ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi hyvinvointialueilla,
  5. selvittää ja toteuttaa lainsäädännön tai toiminnan muutokset, joilla turvataan ihmiskaupan uhrien turvallinen ja tuettu asuminen,
  6. selvittää lainsäädännön muutokset, joilla lapsen oikeuksien täysimääräinen toteutuminen turvataan silloin kun lapsi tai jompikumpi hänen vanhemmistaan on ulkomaalainen.

Eduskunnan ponnet antavat hyvän pohjan, kun hallitusohjelmaan keväen 2023 eduskuntavaalien jälkeen ryhdytään rakentamaan toimenpiteitä yhdenvertaisuusvaltuutetun eri tehtäväalueilla. Yhdenvertaisuusvaltuutettu julkaisi suosituksensa hallitusohjelmaan muun muassa eduskunnan kirjelmän pohjalta.

Eduskunta hyväksyi syksyllä 2022 myös yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen, johon sisältyy joukko tärkeitä muutoksia. Ne antavat paremmat keinot edistää yhdenvertaisuutta ja parantavat syrjinnän uhrin mahdollisuuksia päästä oikeuksiinsa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu saa 1.6.2023 mahdollisuuden puuttua myös työelämän syrjintään. Muutokset hyväksyttiin ilahduttavan selkeällä enemmistöllä, myös hallitusoppositio-ajan yli. Lakimuutoksille tuli vahva tuki niin kansalaisyhteiskunnan kuin monen työmarkkinatoimijan taholta.

Julkishallinnon toimijoilla on perustuslain nojalla velvoite turvata perus- ja ihmisoikeudet, ja näin myös korostunut vastuu suunnitella toimenpiteitään yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja arvioida toimiensa yhdenvertaisuusvaikutuksia. Esimerkiksi automatisoidun päätöksenteon ja tekoälyn käytön lisääntyessä on ratkaisuja ja prosesseja sekä arvioitava ennakkoon yhdenvertaisuuden näkökulmasta, että käytön aikana. Valtuutettu on myös tukenut yhdenvertaisuussuunnittelua kehittämällä oikeusministeriön kanssa toteuttamassaan Yhdenvertaisuuden tekijät-hankkeessa yhdenvertaisuussuunnittelun raportointityökalua, jota oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö pilotoivat ensimmäisinä.

Vuoden aikana saatiin päätökseen myös suurin hallinnollinen uudistus vuosikymmeniin, soteuudistus, ja uudet hyvinvointialueet aloittivat toimintansa 1.1.2023. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korosti valmistelun aikana, että uudistuksen onnistumisen keskeinen mittari on, miten uudistus toteuttaa erilaisten ihmisten tarpeita yhdenvertaisesti. Esteetömyys ja saavutettavuus on varmistettava kaikessa toiminnassa. Valtuutettu kokosi loppuvuodesta 2022 tekemänsä keskeiset suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen yhdenvertaisuusasioista kirjeeseen hyvinvointialueille.

Edelleen jatkuvana poikkeuksellisena aikana mitataan yhteiskunnan kestävyttä ja sopeutumiskykyä – mitkä arvot ohjaavat yhteiskunnallisia päätöksiä näinä hetkinä? Vertailupisteeksi voi ottaa vuoden 1995, jolloin pahimman laman keskellä eduskunta hyväksyi hallitusmuotoon uuden perusoikeusluvun, jossa lähtökohtana oli kaikkien Suomessa asuvien perusoikeudet ja näiden toteuttaminen yhdenvertaisesti. Sama perusoikeusluku sisältyy lähes muuttumattomana perustuslakiimme. Silloin oikeusministeri Hannele Pokka totesi eduskunnan lähete keskustelussa, että perusoikeusuudistus on ”omalla tavallaan ehdotus tasavallan arvoluetteloksi.”

Nuo samat arvot on hyvä pitää keskiössä myös, kun Suomi vuonna 2023 valmistautuu eduskuntavaaleihin, ja keskustelu muutostarpeista käy aika ajoin varsin kiihkeänä. Nyt mitataan, onko jokaisen ihmisen arvo edelleen politiikan keskiössä, Suomessa, joka ongelmista huolimatta edelleen on yksi maailman vauraimmista maista. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että tässä keskustelussa ei tule sallia vihapuhetta tai ihmisryhmien pilkkaamista tai kiusaamista. Poliittinenkin keskustelu edellyttää jokaista ihmistä kunnioittavaa ilmapiiriä, vaikka mielipiteet vastustajista tai heidän kannoistaan voivat olla kärjekkäitäkin. Ihmisarvon kunnioittaminen on hyvä johtotähti yhteiskunnalliseen keskusteluun myös 2023.

Perus- ja ihmisoikeudet ja ihmisarvon kunnioittaminen ovat yhdenvertaisuusvaltuutetun työn ytimessä. Näitä arvoja tukevat sitoutuneen, asiantuntevan henkilöstön työ joka päivä. Kiitos teille kaikille siitä!

Kristina Stenman
yhdenvertaisuusvaltuutettu

2. Venäjän hyökkäyksellä Ukrainaan yhdenvertaisuusvaikutuksia Suomessa

---

Helmikuun 24. päivä 2022 Venäjän hyökkäsi Ukrainaan ja aloitti sodan. Sota johti muutamassa viikossa miljoonien ihmisten pakoon, niin Ukrainan sisällä kuin Ukrainan naapurimaihin ja kauemmas. Näin ei aina tapahdu sodissa. Näin tapahtui nyt, koska Venäjä rikkoi alusta lähtien sodankäynnin sääntöjä, ja kohdisti väkivaltaa siviilejä ja siviilikohteita vastaan hyvin laajamittaisesti. Euroopan unionin vastaus tähän oli erittäin nopea, sillä jo 4. maaliskuuta neuvosto hyväksyi asetuksen, jolla aktivoitiin ensimmäistä kertaa vuonna 2001 hyväksytty tilapäisen suojelun direktiivin mukaiset toimet.

Suomeenkin saapui muutamassa viikossa noin 30 000 henkilöä Ukrainasta. Heistä suurin osa on Ukrainan kansalaisia. Tilanne osoitti, että Suomessa oli halukkuutta tarjota apua Suomeen paenneille monin eri tavoin. Heille tarjottiin esimerkiksi majoitusta, työtä sekä apua arjen järjestelyissä. Euroopan tasolla viesti on rohkaiseva: Euroopan unionin alueella pystytään nopeassakin ajassa tarjoamaan turvaa, inhimillisesti ja tehokkaasti.

Sota herätti huolta monin erin tavoin, ja se johti reaktioihin Suomessa myös lainsäädännön tasolla. Heinäkuussa 2022 eduskunta hyväksyi muutoksia rajavartiolaitokseen, mitkä joissakin soveltamistilanteissa voisivat johtaa rajatarkastuspisteiden sulkemiseen ja jopa turvapaikanhakijoiden maahantulon epäämiseen. Sellainen tilanne, jossa henkilöltä kiellettäisiin turvapaikan hakeminen ja maahanpääsy, on ilmeisessä ristiriidassa sekä perustuslakimme että kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteidemme kanssa. Tämän vahvistivat niin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien Puolaa, ja Euroopan unionin tuomioistuimien Liettuaa koskeissa ratkaisuisaan. Siten rajavartiolaitokseen sisältyvä lause, jonka mukaan uusilla säännöksillä ei saa loukata kenenkään oikeutta kansainväliseen suojeluun, on välttämätön ja tärkeä.

2.1 Venäjän hyökkäyssota on näkynyt myös valtuutetulle tulleissa syrjintäyhteydenotoissa

Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on näkynyt myös yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleissa yhteydenotoissa. Vuoden 2022 aikana yhteydenottoja, jotka tavalla tai toisella liittyivät hyökkäyssotaan ja sen seurauksiin, on tullut valtuutetulle toistasataa. Yleisimmät syyt yhteydenotoille liittyivät erilaisten yksityisten palveluiden kieltämiseen Venäjän kansalaisilta tai venäjänkielisiltä henkilöiltä, ilman että siihen olisi olemassa laillinen hyväksyttävä syy. EU:n pakotteet tarkoittivat joidenkin henkilöiden ja yritysten kohdalla toimintamahdollisuuksien rajoittamista myös Suomessa. Valtuutettu on korostanut, että pakotteita tulee soveltaa EU:n päätösten rajoissa, eikä ole perusteltua, että eri toimijat rakentavat omia tapoja asettaa rajoituksia Venäjän kansalaisille tai venäjänkielisille.

Vuoden 2022 aikana yhteydenottoja, jotka tavalla tai toisella liittyivät hyökkäyssotaan ja sen seurauksiin, on tullut valtuutetulle toistasataa. Yleisimmät syyt yhteydenotoille liittyivät erilaisten yksityisten palveluiden kieltämiseen Venäjän kansalaisilta tai venäjänkielisiltä henkilöiltä, ilman että siihen olisi olemassa laillinen hyväksyttävä syy.

Venäjän kansalaisten yleinen ulossulkeminen kansainvälisestä kilpaurheilusta maailmalla on näkynyt myös valtuutetun toimistossa siten, että muutamissa tapauksissa esimerkiksi Suomessa asuvia Venäjän kansalaisia sekä Suomen ja Venäjän kaksoiskansalaisia on kielletty osallistumasta harrastusmaiseen kilpaurheiluun. Muutamia yhteydenottoja on tullut myös venäläistaustaisten henkilöiden kokemasta häirinnästä sosiaalisessa mediassa, naapurustosuhteissa sekä oppilaitoksissa. Syrjintä on monin tavoin vahingollista, erityisesti lapsille, ja valtuutettu on painottanut, että kouluissa, harrastuksissa ja varhaiskasvatuksessa on pidettävä erityistä huolta syrjimättömydestä ja puuttuttava häirintään ja syrjiviin tilanteisiin nopeasti ja tehokkaasti.

Yhteydenottoja on tullut myös sen johdosta, että Ukrainasta paenneille myönnetty tilapäinen suojelu osittain antaa vahvemmat oikeudet kuin turvapaikanhakijan asemassa oleville. Paikallisesti on myös saatettu solidaarisuuden osoitukseksi myöntää Ukrainasta paenneille etuuksia, kuten ilmaista pääsyä julkiseen liikenteeseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu arvioi kuitenkin, että näiden toimenpiteiden pysyessä lyhytaikaisina, ei olisi kysymys syrjinnästä muita ryhmiä kohtaan.

Valtuutettu on käynyt vuoden 2022 aikana myös vuoropuhelua venäläisten ja venäjänkielisten järjestöjen kanssa. Valtuutettu on painottanut, että sota ei oikeuta minkäänlaista rasismia tai vihapuhetta.

2.2 Oikeus hakea turvapaikkaa on turvattava myös poikkeustilanteessa

Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on johtanut Suomessa lainmuutosehdotuksiin rajamenetelyyn ja niin kutsuttuun hybridiavaikuttamiseen varautumiseen liittyen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi lausunnoissaan näiden osalta, että mikään Suomen toimi sen rajoilla ei saa estää mahdollisuutta jättää turvapaikkahakemusta. On ensiarvoisen tärkeää, että niin Euroopan unionin toimissa kuin Suomen kansallisissa toimissa huolehditaan siitä, että oikeus hakea turvapaikkaa ja palautuskiellon suoja turvataan.

15.7.2022 voimaan tulleen muutetun rajavartiolaitain 16 §:n mukaan valtioneuvosto voi päättää

kansainvälisen suojelun hakemisen keskittämistä Suomen valtakunnanrajalla yhteen tai useampaan rajanylityspaikkaan tietyissä tilanteissa, jos se on välttämätöntä vakavan yleiselle järjestykselle, kansalliselle turvallisuudelle tai kansanterveydelle aiheutuvan uhan torjumiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on hyvin huolestunut kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden oikeuksien toteutumisesta rajavartiolaitain 16 §:n soveltamistilanteissa. Huolimatta rajavartiolaitain 16 § 3 momentin mahdollisesta soveltamisesta, viranomaisten on ohjeistuksella huolehdittava siitä, että perustuslaissa ja kansainvälisissä sopimuksissa tarkoitettu oikeus hakea turvapaikkaa turvataan kaikissa tilanteissa. Lue lisää luvusta 6.4.

2.3 Ihmiskauppaa on ehkäistävä aktiivisesti

Miljoonien pakolaisten tulo Ukrainasta Euroopan unionin alueelle on aiheellisesti herättänyt huolen ihmiskaupan lisääntymisestä. Euroopan unioni on pyrkinyt ehkäisemään eri toimin ihmiskauppaa. Toistaiseksi ei ole käynyt ilmi, että ihmiskaupan määrä olisi suuresti kasvanut. Kuitenkin esimerkiksi ETYJ:n ihmiskaupan vastaisten toimien erityisedustaja Valiant Richey on nostanut esiin seksinmyyntisivustoilla lisääntyneet ukrainalaisnaisia koskevat haut, mikä on huolestuttavaa ja mihin on syytä kiinnittää huomiota myös Suomessa.

Ihmiskauppa on rikoksena piiloutuva ja mahdollisesti pitkän ajanjakson aikana kehittyvä. Esimerkiksi työperäinen hyväksikäyttö saattaa kestää pitkän aikaa ja teon aikana muuttua siten, että se täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön. Esimerkiksi Suomeen vuonna 2015 tulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla ihmiskauppa ja muu hyväksikäyttö alkoivat lisääntyä vasta pari vuotta maahantulon jälkeen. On pidettävä huolta, että ukrainalaisille on pitkäjänteistä apua ja tukea sekä kotoutumista tarjolla. Näin voidaan estää pakolaisten joutumista haavoittuvaan asemaan ja alttiiksi hyväksikäytölle tulevana vuosina. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että riskitekijät sekä työperäiselle että seksuaaliselle hyväksikäytölle on tunnistettava ja erityistä suojelua tulee kohdistaa ilman huoltajaa oleviin alaikäisiin.

3. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjintään puuttuminen

Yhdenvertaisuusvaltuutetun laajin tehtävä on puuttua syrjintään ja edistää yhdenvertaisuutta, sekä valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista. Suurin osa valtuutetun resursseista käytetään tämän tehtävän hoitamiseen. Yhdenvertaisuuslaki mahdollistaa monta eri tapaa, joilla valtuutettu voi puuttua syrjintään ja edistää yhdenvertaisuutta. Käytännössä yhdenvertaisuusvaltuutetun työ on esimerkiksi neuvontaa, yksittäisten tapausten selvittämistä, sovinnon edistämistä osapuolten välillä, kouluttamista, tiedon keräämistä, selvitysten tekemistä sekä lainsäädäntöön ja viranomaisten käytäntöihin vaikuttamista. Valtuutettu voi myös viedä yksittäisen syrjintää koskevan asian yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tai tuomioistuimen ratkaistavaksi. Valtuutettu tekee paljon sidosryhmäyhteistyötä ja vaikuttamistyötä.

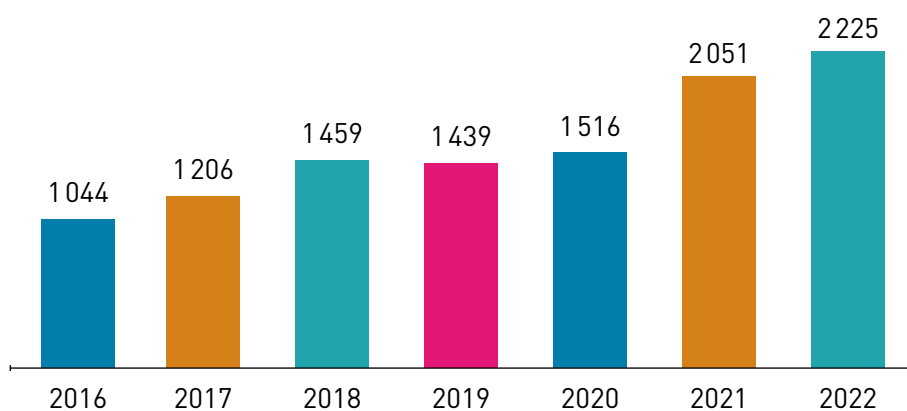
Yhdenvertaisuuslain mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, sek-

suaalisen suuntautumisen, tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Valtuutetulle tulee yhteydenottoja syrjinnästä laajasti eri syrjintäperusteilla ja kaikilta elämäntilanteilta. Yhteydenottomäärät ovat kasvaneet vuosittain merkittävästi.

3.1 Yhteydenotot yhdenvertaisuusvaltuutetulle jatkoivat kasvuaan myös vuonna 2022

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tuli vuonna 2022 yhteensä 2225 yhteydenottoa. Näistä suurin osa, noin 75 %, koskee syrjintää. Kuten vuonna 2021, yhteydenottojen määrä jatkoi kasvuaan myös vuonna 2022. Syrjintäperusteista eniten yhteydenottoja tuli vammaisuuden perusteella.

Valtuutetulle tulleiden yhteydenottojen määrä vuosina 2016-2022

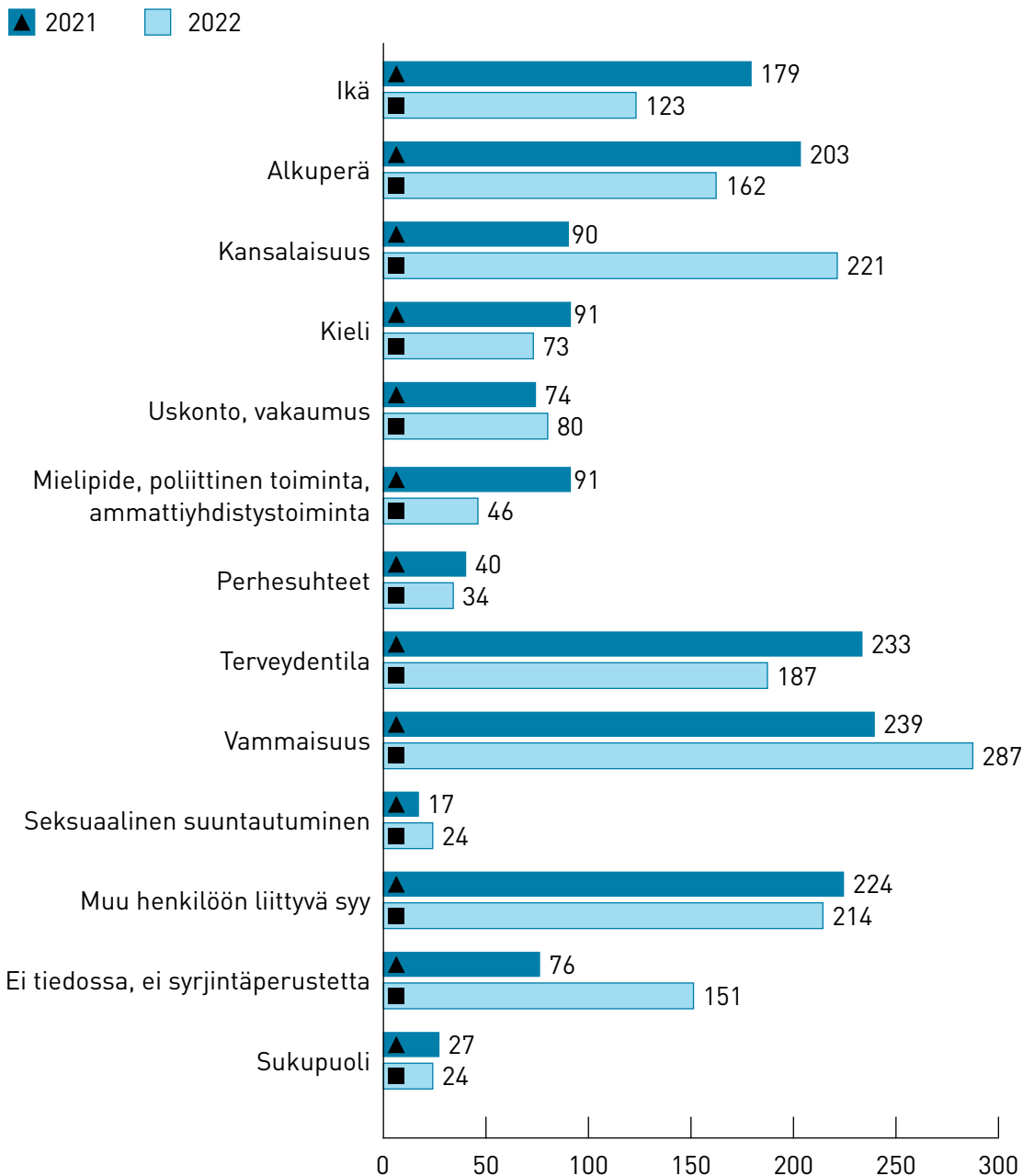

Vuonna 2022 yhteydenottoja tuli vireille 2225 kappaletta. Vuonna 2021 yhteydenottoja tuli vireille yhteensä 2051 kappaletta. Vuonna 2020 vastaava määrä oli 1516 yhteydenottoa ja vuonna 2019 se oli 1439 kappaletta. Vuonna 2018 sen sijaan 1459 kappaletta. Vuonna 2017 yhteydenottoja tuli vireille 1206 kappaletta ja vuonna 2016 puolestaan 1044 kappaletta.

Kansalaisuuteen perustuvat yhteydenotot lisääntyivät merkittävästi, mitä selittää ennen kaikkea Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa. Syrjintää ovat kokeneet sekä ukrainasta sotaa paenneet että sodan vuoksi ennakkoluulojen ja yleistysten kohteeksi joutuneet Venäläiset.

Lisäksi yhteydenottojen jakautumista syrjintäperusteiden kansalaisuus ja alkuperä välillä selittää myös asian kirjanneen henkilön käsitys asiasta sekä yhteyttä ottaneen henkilön tapa hahmottaa syrjintäkokemustaan. Rajanveto sen välillä, onko kyse syrjinnästä kansalaisuuden vai alkuperän perusteella on usein tulkinnanvarainen.

Syrjintäyhteydenotot syrjintäperusteittain 2021-2022

Vuonna 2022 vireille tulleet yhteydenotot jakautuivat seuraavasti: ikä 123 kappaletta, alkuperä 162 kappaletta, kansalaisuus 221 kappaletta, kieli 73 kappaletta, uskonto ja vakaumus 80 kappaletta, mielipide, poliittinen toiminta ja ammattiyhdistystoiminta 46 kappaletta, perhesuhteet 34 kappaletta, terveydentila 187 kappaletta, vammaisuus 287 kappaletta, seksuaalinen suuntautuminen 24 kappaletta, muu henkilöön liittyvä syy 214 kappaletta, sukupuoli 24 kappaletta. Suhteessa vuoteen 2021 suurin kasvu näkyi syrjinnässä kansalaisuuden perusteella.

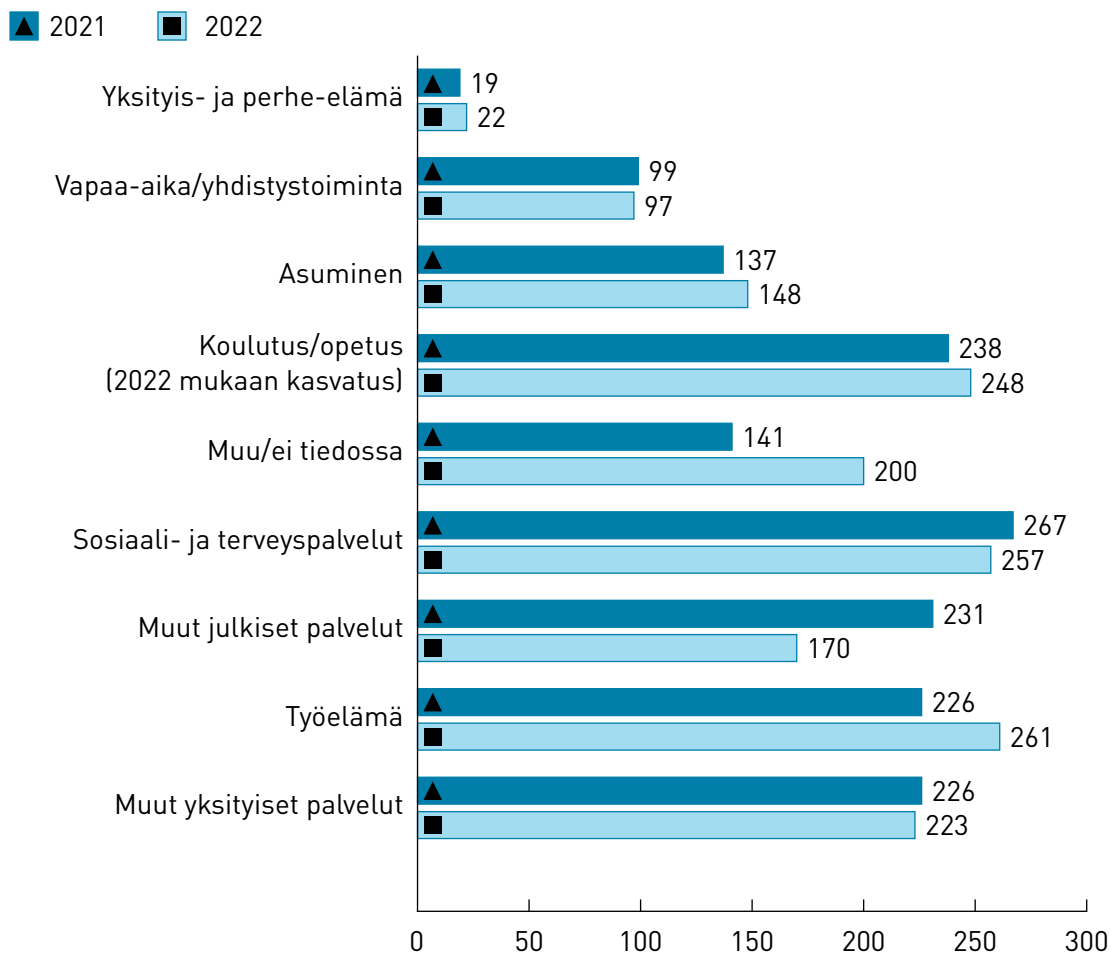
Kokonaisuuksina tarkastellessa yhtäältä terveydentilaa ja vammaisuutta sekä toisaalta alkuperää ja kansalaisuutta koskevat yhteydennot muodostavat huomattavan suuren osan valtuutetulle tulleista syrjintään liittyvistä yhteydenotoista. Yksi suuri kokonaisuus ovat yhteydenotot, joissa on kyse muusta henkilöön liittyvästä syytä taikka tilanteista, joissa syrjintäperuste on epäselvä. Myös nämä kaksi ryhmää liittyvät toisiinsa huomioiden, että muun henkilöön liittyvän syyän käsite on niin laaja. Vuonna 2022 tapaukset, joiden syrjintäperuste oli muu henkilöön liittyvä syy, liittyivät muun muassa asuinpaikkaan, sosio-ekonomiseen asemaan, ammattiin sekä erilaisiin oikeudellisiin asemiin kuten siihen että henkilöllä on turvakielto.

Seksuaalinen suuntautuminen näkyy edelleen hyvin vähän syrjintäperusteena valtuutetulle tu-

levissa yhteydenotoissa. Uskonnon ja vakaumuksen rooli syrjintäperusteena on kasvanut edellisestä vuodesta.

Koronapandemiavuoteen 2021 verrattuna mielipiteeseen ja poliittiseen toimintaan, ikään sekä terveydentilaan liittyvien yhteydenottojen määrä on vähentynyt. Tämä selittyy ainakin osittain sillä, että koronarajoitukset kohdistuivat erityisesti nuoriin ja ikääntyneisiin ihmisiin. Yksityiset tahot ja kunta olivat vuonna 2022 useimmiten vastapuolena syrjintäyhteydenotoissa. Myös se, että valtio ei ollut vastapuolena vuonna 2022 enää niin usein kuin vuonna 2021 selittynee juuri koronapandemiaan liittyvien yhteydenottojen vähenemisellä. Tämä ei kuitenkaan kerro, että valtioon liittyvän julkisen vallan toimesta koettu syrjintä olisi merkittävästi vähentynyt.

Syrjintäyhteydenotot elämäalueittain 2021–2022

Vuonna 2022 vireille tulleita syrjintäyhteydenottoja oli yhteensä 1626 kappaletta ja niiden osuudet elämäalueittain olivat seuraavat: Muut yksityiset palvelut 223 kappaletta, työelämä 261 kappaletta, muut julkiset palvelut 170 kappaletta, sosiaali- ja terveyspalvelut 257 kappaletta, muu tai ei tiedossa 200 kappaletta, koulutus ja opetus 248 kappaletta, asuminen 148 kappaletta, vapaa-aika ja yhdistystoiminta 97 kappaletta, yksityis- ja perhe-elämä 22 kappaletta. Suhteessa vuoteen 2021 suurin kasvu tapahtui työelämään liittyvissä yhteydenotoissa.

Elämänalueista eniten yhteydenottoja vuonna 2022 tuli työelämästä. Toiseksi eniten yhteydenottoja on tullut sosiaali- ja terveystalvueluista. SOTE-yhteydenottojen määrä tosin laski vuoteen 2021 nähden mutta kasvoi vuoteen 2020 nähden, mitä selittää ennen kaikkea koronaan liittyvien yhteydenottojen vähentyminen. Kolmanneksi eniten yhteydenottoja tuli yksityisistä palveluista. Vuoteen 2021 verrattuna myös elämänalueiden osalta näkyy julkista toimintaa koskevien yhteydenottojen määrän suhteellinen vähentyminen verrattuna yksityiseen toimintaan, mikä osin selittyy yhteiskunnan avautumisella koronapandemian jälkeen.

3.2 Yhdenvertaisuuslain muutokset vahvistavat oikeusturvaa

Eduskunta hyväksyi yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen joulukuussa 2022. Lainmuutokset tulevat voimaan 1.6.2023. Uudistus edistää merkittävästi yhdenvertaisuuden toteutumista ja ehkäisee syrjintää yhteiskunnan eri osa-alueilla. Lain uudistuksen tavoitteena on varmistaa, että yhdenvertaisuuslain tarjoamassa suojassa syrjintää vastaan ei ole aukkoja, työelämän syrjintään pystytään puuttumaan tehokkaammin ja että syrjintää ennaltaehkäistään aikaisempaa tehokkaammin muun muassa työelämässä ja varhaiskasvatuksessa.

Lain uudistuksen tavoitteena on varmistaa, että yhdenvertaisuuslain tarjoamassa suojassa syrjintää vastaan ei ole aukkoja, työelämän syrjintään pystytään puuttumaan tehokkaammin ja että syrjintää ennaltaehkäistään aikaisempaa tehokkaammin muun muassa työelämässä ja varhaiskasvatuksessa.

3.2.1 Yhtenäisempi suoja syrjintää vastaan

Uudistettu yhdenvertaisuuslaki tarjoaa yhtenäisemmän suojan syrjintää vastaan. Vuonna 2015 säädetty Suomen yhdenvertaisuuslaki on moniin muihin maihin verrattuna laaja. Se kattaa laajasti eri syrjintäperusteet ja ulottuu perhe-elämää ja uskonnon harjoittamista lukuun ottamatta kaikille elämänalueille. Syrjintään puuttumista on kuitenkin vaikeuttanut se, että syrjinnän käsittely yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnassa on edellyttänyt, että syrjinnälle nimetään yksittäinen uhri, jonka oikeuksien loukkaamista lautakunta arvioi. Lakimuutoksen jälkeen yhdenvertaisuusvaltuutettu voi viedä syrjintää koskevan asian lautakuntaan myös uhria nimeämättä. Näin syrjintään voidaan puuttua jo ennen kuin se on kohdistunut yksittäiseen henkilöön, eikä kenenkään yksittäisen ihmisen myöskään tarvitse edustaa kansanryhmää, johon syrjinä kohdistuu, silloin kun kyse on nimenomaan kansanryhmään, eikä yksittäiseen ihmiseen kohdistuvasta syrjinnästä.

Lain uudistuksessa myös nimenomaisesti täsmennettiin, että yhdenvertaisuuslain sisältämä häirinnän kieltö koskee myös kansanryhmää. Tämä tehostaa mahdollisuuksia puuttua yleisempään kansanryhmää leimaaviin, uhkaaviin tai muutoin halventaviin viesteihin.

3.2.2 Työelämän syrjintäsuoja tehostuu

Tutkimukset osoittavat, että erityisesti vähemmistöt kohtaavat työelämässä ja rekrytoinnissa runsaasti syrjintää, mutta vähemmistöihin kuuluvat henkilöt eivät useinkaan ole vieneet asiaa työsuojeluviranomaisten tutkittavaksi. Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivalta laajennettiin myös työelämässä tapahtuvan syrjinnän selvittämiseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tehnyt pitkään työtä vähemmistöön kuuluvien ihmisten oikeuksien parissa ja tunnetaan vähemmistöön kuuluvien henkilöiden oikeuksien puolustajana. Yhdenvertaisuuslaki myös mahdollistaa monta eri tapaa, joilla valtuutettu voi puuttua syrjintään ja edistää yhdenvertaisuutta. Valtuutettu myös voi työsuojeluviranomaisia tehokkaammin avustaa syrjintää kokenutta henkilöä tämän oikeuksien toteutumisessa muun muassa edistämällä sovintoa asiassa tai tarvittaessa avustamalla asian käsittelyssä oikeudessa.

Työelämän syrjintäsuojaa tehostettiin lakiuudistuksessa myös vahvistamalla työsuojeluviranomaisten roolia työpaikan yhdenvertaisuussuunnittelun valvonnassa muun muassa niin, että työsuojeluviranomainen voi jatkossa antaa työnantajalle kehotuksen tarkemmin arvioida ja edistää yhdenvertaisuutta. Työnantajalla on myös uuden lain myötä täsmällisempi velvollisuus arvioida työpaikan ja työhönoton yhdenvertaisuutta ottaen huomioon kaikki laissa mainitut syrjintäperusteet.

3.2.3 Yhdenvertaisuuslain uudistuksen muita vaikutuksia

Viranomaisilla, suurilla työnantajilla sekä koulutuksen tarjoajilla on ollut velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta toiminnassaan. Yhdenvertaisuuslain uudistuksessa velvollisuutta täsmennettiin niin, että osana edistämismvelvollisuuttaan näiden toimijoiden on arvioitava oman toimintansa vaikutuksia eri väestöryhmiin ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Tämä yhdenvertaisuuden edistämismvelvollisuus ulotettiin uudistuksessa koskemaan myös varhaiskasvatuksen tarjoajia. Varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnittelulla voidaan ehkäistä syrjintää ja edistää yhdenvertaisuutta sekä lasten oikeuksien toteutumista. Samalla varhaiskasvatuksen tarjoajat velvoitettiin myös puuttumaan lapsiin kohdistuvaan häirintään, niin kuin jo aikaisemmin koulut ovat olleet velvollisia puuttumaan oppilaisiin kohdistuvaan häirintään.

Uudistuksessa täsmennettiin myös yhdenvertaisuuslain kohtuullisten mukautusten käsitettä vastaamaan paremmin YK:n vammaisyleissopimuksen määräyksiä. Viranomaisella, työnantajalla, tavaroiden tai palvelujen sekä koulutuksen tarjoajalla on yhdenvertaisuuslain mukaan velvollisuus tehdä kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden yhtäläisten oikeuksien toteutumiseksi. Säädestä täsmennettiin lain uudistuksessa niin, että kohtuullisuutta arvioitaessa lähtökohdaksi on aikaisempaa selkeämmin otettava vammaisen henkilön tarpeet. Kohtuullisen mukautuksen käsitettä täsmennettiin myös niin, että mukautusten piiriin aikaisempaa selkeämmin kuuluvat myös viranomaispalvelujen sisältö eikä vain (fyysinen) pääsy palveluihin.

3.2.4 Oikeuksiin pääsyn turvaamisessa riittää vielä tehtävää

Yhdenvertaisuuslain uudistuksen yhdeksi tavoitteeksi asetettiin, että lainsäädännön takaamat oikeudet toteutuvat myös käytännössä. Yhdenvertaisuuslaki lähtee siitä, että syrjinnän kohteeksi joutuneella on oikeus saada syrjinnästä rahamääräinen hyvitys. Selvitysten mukaan tämä oikeus toteutuu kuitenkin vain harvoin. Oikeusministeriön uudistusta valmistellut työryhmä esitti, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voisi päättää hyvityksestä samalla kun se arvioi onko syrjintää tapahtunut. Eduskuntaan viedyn ja hyväksytyksi tulleen yhdenvertaisuuslain muutoksen mukaan lautakunta voi kuitenkin ainoastaan esittää suosituksen hyvityksen määrästä, ja hyvitystä on edelleen erikseen haettava kanteella käräjäoikeuden kautta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu tulee seuraamaan noudatetaanko lautakunnan suosituksia hyvityksen määrästä myös käytännössä. Tarvittaessa hyvityksen määräämiseen tulee palata lainsäädäntötoimin samassa yhteydessä, kun arvioidaan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivaltaa puuttua työelämän syrjintään. Eduskunta on edellyttänyt, että valtioneuvosto selvittää yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivallan työelämän asioissa yhdenvertaisuuslain soveltamisalalla vuoden 2024 loppuun mennessä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo myös, että lakiin jäi puutteita esteettömyyden osalta. Esteettömyyden laiminlyöntiä ei nyt ole määritelty yhdenvertaisuuslaissa syrjinnäksi. Valtuutettu katsoo, että esteettömyyden laiminlyönti tulisi määritellä syrjinnäksi, kuten YK:n vammaisyleissopimuksessa määritellään.

Esteettömyyden laiminlyöntiä ei nyt ole määritelty yhdenvertaisuuslaissa syrjinnäksi. Valtuutettu katsoo, että esteettömyyden laiminlyönti tulisi määritellä syrjinnäksi, kuten YK:n vammaisyleissopimuksessa määritellään.

3.3 Raportointityökalu auttaa viranomaisia yhdenvertaisuussuunnittelussa

Viranomaisilla on yhdenvertaisuuslain mukaan velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pyrkii lisäämään viranomaisten ymmärrystä yhdenvertaisuuden edistämismittareihin sitoutumisen tärkeydestä. Näin voidaan tehokkaimmin luoda edellytyksiä yhdenvertaisuuden paremmin huomioon otta- valle viranomaistoiminnalle.

Osana yhdenvertaisuuden edistämismittari- suutta viranomaisilla on oltava ajantasainen yhdenvertaisuussuunnitelma. Yhdenvertaisuuden edistämismittari täsmentää viranomaisten pe- rustuslain mukaista velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Viranomaisen on suunnitelmallisesti tavoiteltava tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumista toimintansa jär- jestämisessä ja erityisesti pyrittävä poistamaan yhdenvertaisuuden toteutumisen esteitä. Laa- dukkaalla yhdenvertaisuussuunnittelulla tästä työstä voidaan tehdä näkyvää, seurattavaa ja jul- kilausuttua.

Merkittävä osa yhdenvertaisuussuunnittelun mahdollisuuksista on kuitenkin jäänyt hyödyntä- mättä. Suunnitteludokumenteissa on vain vähän tietoa siitä, miten suunnittelu on toteutettu, ja onko esimerkiksi lain edellyttämää lähtötilanteen yhdenvertaisuusarviointia tai muita vaiheita suo- ritettu ja millaisin menetelmin vaiheet on toteu- tettu. Suunnitteluprosessien läpinäkyväisyys on ongelma myös suunnitteluvaihetta valvovan yhdenvertaisuusvaltuutetun näkökulmasta. Yh- denvertaisuusvaltuutetun valvontatyössä tulee säännöllisesti tietoon viranomaisia, joilla ei ole ollenkaan lain edellyttämää viranomaistoimin- nan kattavaa yhdenvertaisuussuunnitelmaa.

Ministeriöillä on vastuu ohjata, tukea ja seu- rata hallinnonalansa yhdenvertaisuuden edistä- mistyötä tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Vaikka merkittävä osa ministeriöistä on pyrkinyt kytkemään yhdenvertaisuustyön seurannan tu- losohjaukseensa, ei yhdelläkään ministeriöllä ole vielä käytössään yhdenvertaisuuden laatua mit- taavia mittareita hallinnollisen ohjauksen tueksi.

Parantaakseen viranomaisten yhdenvertai- suussuunnittelun laatua yhdenvertaisuusvaltuu-

Yhdenvertaisuusvaltuutetun valvontatyössä tulee säännöllisesti tietoon viranomaisia, joilla ei ole ollenkaan lain edellyttämää viranomaistoiminnan kattavaa yhdenvertaisuussuunnitelmaa.

tettu osallistui oikeusministeriön koordinoimaan Yhdenvertaisuuden tekijät -EU-hankkeeseen¹.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pilotoi hankkees- sa raportointityökalua, jonka avulla ministeriöt saavat tietoa hallinnonalansa virastoilta yhden- vertaisuuden edistämistä koskevista toimista ja yhdenvertaisuussuunnittelusta sekä siitä, mihin seikkoihin yhdenvertaisuuden edistämistyössä viranomaiset kaipaavat tukea. Kaikki raportoitava laadullinen tieto on esitettävissä havainnollista- vina kuvaajina ja työkalu mukautuu yksittäisen vi- raston ja kokonaisen hallinnonalan tarkasteluun sekä hallinnonalojen välisten erojen vertailuun.

Raportointityökalua pilotoitiin oikeusmi- nisteriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonaloilla keväällä 2022. Työkalun pilo- tointiin osallistui 21 virastoa: 16 virastoa oikeus- ministeriön ja 5 sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonaloilta.

Raportointityökalusta saadut kokemukset ovat olleet erittäin lupaavia niin pilotointiin osallistu- neiden ministeriöiden kuin laillisuusvalvontaa suorittavan yhdenvertaisuusvaltuutetun näkö- kulmasta.

Raportointityökalusta saadut kokemukset ovat olleet erittäin lupaavia niin pilotointiin osallistuneiden ministeriöiden kuin laillisuusvalvontaa suorittavan yhdenvertaisuus- valtuutetun näkökulmasta.

Raportointityökalu tuottaa läpinäkyvyyttä yhdenvertaisuussuunnittelun prosesseihin tavalla, joka ei manuaalisesti eikä dokumenttilähtöisesti ole ollut mahdollista. Se mahdollistaa tietoon perustuvan ohjauksen ja käytäntöjen kehittämisen prosessin eri vaiheissa ja tasoilla. Ministeriöille se mahdollistaa tuen ja seurannan kohdistamisen hallinnonalallaan sinne, missä sitä eniten tarvitaan. Ministeriöiltä saadun palautteen perusteella työkalu näyttäisi tuottavan tietoa, joka helpottaa ohjaavan viranomaisen työtä.

Raportointityökalu mahdollistaa isojen vastaajamäärien käsittelyn ja toimintakulttuurien kuvaamisen. Näiden tietojen pohjalta yhdenvertaisuusvaltuutetun on mahdollista käydä keskusteluita hallinnonalan kokonaistilanteesta kunkin ministeriön kanssa ajantasaiseen ja laadulliseen tietoon perustuen. Samalla työkalu tuottaa ministeriöille arviointimateriaalia, jota se voi käyttää, kun se päivittää ministeriön omaa toiminnallista yhdenvertaisuussuunnitelmaa. Lisäksi ministeriöt voivat käyttää raportointityökalun tuottamaa dataa ministeriöiden välisessä yhdenvertaisuustyön verkostossaan ja verrata hallinnonalojen tilanteita toisiinsa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on jatkanut hankkeessa kehitetyn digitaalisen raportointityökalun hyödyntämistä ja kehittämistä. Syksyllä 2022 yhdenvertaisuusvaltuutettu laajensi tietojenkeruuta oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön lisäksi muille hallinnonaloille. Joulukuuhun 2022 mennessä digitaaliseen raportointityökalun tiedonkeruuseen oli osallistunut 88 valtion virastoa ja sen oli ottanut käyttöön jo kuusi hallinnonala.

Vuonna 2023 raportointityökalun käyttöä laajennetaan uusiin hallinnonaloihin. Valtuutettu pitää tärkeänä, että kaikki ministeriöt pääsevät hyödyntämään hallinnonalansa yhdenvertaisuustyön laadullista läpivalaisua, jonka työkalu mahdollistaa.

Yhdenvertaisuuden tekijät (Drivers of Equality) -hanke sai rahoitusta EU-komission REC-ohjelmasta. Hankkeen toteutusaika oli 1.2.2021–31.1.2023.

3.4 Saamelaisten oikeuksia on vahvistettava uudella saamelaiskärjäläilla

Saamelaiskärjälakia on yritetty uudistaa jo pitkään. Saamelaiskärjälaki asettaa puitteet alkuperäiskansa saamelaisten itsemääräämisoikeuden harjoittamiselle Suomessa, erityisesti kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumiselle perustuslain edellyttämällä tavalla. Nykyisessä laissa on useita ongelmia, sekä neuvotteluvaiheita että vaaliluetteloa koskevassa säätelyssä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että saamelaiskärjälaki on välttämätöntä uudistaa alkuperäiskansan oikeuksia kunnioittavalla tavalla. Lain uudistus on tärkeä askel saamelaisten oikeuksien paremmalle toteutumiselle Suomessa.

Marraskuussa 2022 Sanna Marinin hallitus toi pitkän odotuksen jälkeen esityksen saamelaiskärjälain uudistamisesta eduskunnan käsiteltäväksi. Saamelaiskärjälaki hyväksyi Suomen hallituksen esityksen saamelaiskärjälain muuttamisesta reilulla enemmistöllä, äänin 15–3. Saamelaiskärjälaki kaatui kuitenkin perustuslakivaliokuntaan, joka päätti olla tekemättä mieltä lakiesityksestä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että lain uudistus oli yksi keskeisimmistä lainsäädäntöhankkeista, joka olisi pitänyt saada valmiiksi tämän hallituskauden aikana. Seuraavan hallituksen tulee kiireisesti hankkia saamelaiskärjälain uudistamista koskevalle esitykselle saamelaiskärjälain hyväksyntä ja viedä lakiesitys viipymättä eduskunnan käsiteltäväksi. Valtuutettu on lausunut esitykseen saamelaiskärjälain uudistamisesta useasti valmistelun aikana ja ollut myös asiantuntijana kuultavana valiokunnissa. Valtuutettu on myös osallistunut lain uudistamisesta käytyyn keskusteluun muun muassa [blogikirjoituksella](#)², jossa käsiteltiin erityisesti uudistukseen kohdistuneita syrjintävaihtoehtoja.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että saamelaiskärjälain uudistus vahvistaisi saamelaisten itsemääräämisoikeutta omaa kieltä ja kulttuuria koskevissa asioissa. Sekä Euroopan neuvoston että YK:n ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat nostaneet Suomea koskevissa suosituksissaan toistuvasti esiin tarpeen saamelaisten itsemääräämisoikeuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen. Ehdotettu lakiesitys edistäisi näiden tavoitteiden toteutumista ja vastaisi

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että saamelaiskäräjälain uudistus vahvistaisi saamelaisten itsemääräämisoikeutta omaa kieltä ja kulttuuria koskevissa asioissa.

myös YK:n ihmisoikeuskomitean ja rotusyrjinnän vastaisen komitean ratkaisuihin esiintuotuihin ihmisoikeusloukkauksiin saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkitsemistä koskevissa asioissa.

3.4.1 Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkitsemisen kriteerien muutos on perusteltu

Hallituksen esitykseen saamelaiskäräjälain uudistamisesta, erityisesti sen vaaliluetteloon merkitsemistä koskevaan sääntelyyn liittyen on esitetty väitteitä syrjinnästä. Yhdenvertaisuuslain perusteella arvioituna esitetyt muutokset vaaliluetteloon merkitsemisen kriteereistä eivät ole syrjiviä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun arvion mukaan lakimuutos ei ole yhdenvertaisuuslain, Suomen perustuslain tai kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vastainen, vaan pikemminkin muutos, joka on perusteltu.

Vaaliluetteloon merkitsemiseen liittyen on esitetty väittämiä, että erityisesti inarinsaamelaisia syrjittäisiin. [Laaja tutkimus](#)³, jossa käsiteltiin korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO) tehtyjä valituksia ei kuitenkaan löytänyt näyttöä tästä. KHO on tulkinnut hakijan esivanhemmista esitettyä näyttöä eri tavoin kuin vaalilautakunta tai käyttänyt päätöksen perustana ”kokonaisharkintaa”, jossa henkilö on määrätty lisättäväksi vaaliluetteloon, vaikka KHO:n mukaan yksikään vaaliluetteloon merkitsemisen objektiivisista kriteereistä ei sinällään täytynyt. KHO ei ole hyväksymissään valituksissa katsonut, että valittajia olisi syrjitty.

3.4.2 Lapinverokriteerin poistaminen ei ole syrjivää

Valtaosa hallituksen esityksen kritiikistä kohdistuu siihen, että kriteereistä vaaliluetteloon merkitsemiselle ollaan poistamassa niin kutsuttu lapinverokriteeri eli nykyisen lain 3 §:n toinen

kohta. Nykyisessä laissa saamelaisuuden yhtenä objektiivisena perusteena on myös se, että henkilö on ”sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa.”

Lapinverokriteerin poisto koskee henkilöitä, jotka eivät täytä kielikriteeriä. Kun kielikriteeriä ollaan luonnoksessa laajentamassa yhdellä sukupolvella, muutos koskee siis henkilöitä, joiden esivanhemmista ei neljässä edellisessä sukupolvessa ole henkilöä, joka on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään.

Lain muutoksen jälkeen uusia kriteereitä tulee soveltaa yhtäläisesti kaikkiin vaaliluetteloon pyrkiviin. Uusi kriteeristö ei oikeuta kohtelemaan mitään saamelaisryhmää epäsuotuisalla tavalla. Yhdenvertaisuusvaltuutetun arvion mukaan lakimuutos siis ei ole syrjivä.

Saamelaiskäräjien tehtävä on harjoittaa alkuperäiskansa saamelaisten kieleen ja kulttuuriin liittyvää itsehallintoa. Tämän vuoksi on keskeistä, että vaaliluettelossa olevilla henkilöillä on kiinteä yhteys saamen kieleen ja saamelaiseen kulttuuriin jossain niiden monista muodoista. Mahdollisesti hyvinkin kaukaisen esivanhemman status lapinveron maksajana ei ole todiste tästä. Verorekisteri on rekisteri henkilön elinkeinoista ja historiantutkimus on osoittanut, että kaikki lapinveron maksajat eivät olleet saamelaisia.

3.4.3 Vaaliluetteloon hakeutuminen ja oikeusturva

Uudistuksessa myös vaaliluetteloon merkitsemisen käsittely olisi muuttunut. Vaalilautakuntaa laajennetaan. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä esitettyä muutosta, jolla varmistetaan alueellisen edustavuuden lisäksi myös eri saamen kielten edustus vaalilautakunnassa. Uusi muutoksenhakulautakunta erottaa muutoksenhaun saamelaiskäräjien poliittisista elimistä. Korkein hallinto-oikeus säilyy viimeisenä valitusasteena rajatumalla toimivallalla. Korkein hallinto-oikeus voi käsitellä valituksia, mikäli valituslupahakemuksessa on esitetty perusteltu väite muutoksenhakulautakunnan päätöksen perustumisesta syrjintään tai ilmeiseen lainvastaisuuteen. Tämä on tärkeä oikeusturva-keino vaaliluetteloon hakeutuville. Suomalaisen tuomioistuimen roolin rajaaminen turvaa myös alkuperäiskansan oikeutta määrittellä itse omaan ryhmään kuulumisesta. KHO ei voi enää soveltaa

”kokonaisharkintaa” tavalla, jonka sekä ihmis-oikeuskomitea⁴ että rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea⁵ ovat todenneet kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vastaiseksi.

3.4.4 Saamelaiskäräjälain uudistuksen muut vaikutukset

Yhdenvertaisuusvaltuutettu myös pitää tärkeänä, että saamelaisten itsehallintoperiaatteen mukaisesti viranomaisten ja muiden julkista hallintotehtävää hoitavien neuvottelu- ja yhteistointimintavelvoitetta selkeytetään. Yhteistointimintavelvoitteesta myös luovutaan tiukasta rajauksesta saamelaisten kotiseutualueeseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että tiukan kotiseutualueeseen rajoittuneen neuvottelovelvoitteen avaaminen myös muihin erityisesti kieleen ja kulttuuriin liittyviin toimenpiteisiin on perusteltua. Tämä on perusteltua, erityisesti kun otetaan huomioon kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten, erityisesti saamelaislasten ja -nuorten, suuri määrä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo myös, että uusi saamelaisten oikeuksien huomioimista koskeva pykälä (9 a §) selkeyttää perustuslain mukaisten viranomaisvelvoitteiden sisältöä suhteessa saamelaisten oikeuksiin. Kyseinen uusi säädös myös tukee yhdenvertaisuuslain mukaisesti viranomaisten velvollisuutta edistää yhdenvertaisuuden toteutumista.

3.5 Turvallisuusviranomaisten on ehkäistävä etnistä profilointia ja syrjintää

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edistää etnisen profiloinnin kiellon toimeenpanoa valvomalla yhdenvertaisuuslain noudattamista turvallisuusviranomaisissa ja myös tekemällä yhteistyötä turvallisuusviranomaisten kanssa. Valtuutetun tavoitteena on lisätä ymmärrystä etnisen profiloinnin kiellosta ja saada aikaan uudistuksia, jotka ehkäisevät tehokkaasti etnistä profilointia ja syrjintää.

Etnisellä profiloinnilla tarkoitetaan sellaisia turvallisuusviranomaisten toimia ja käytäntöjä, joissa toimenpiteitä tai valvontaa kohdistetaan henkilöön hänen todelliseen tai oletettuun alkuperäänsä liittyvien ominaisuuksien perusteella. Näitä ominaisuuksia ovat esimerkiksi ihonväri,

kieli tai tiettyyn uskontoon tai kulttuuriin viittaava pukeutuminen. Turvallisuusviranomaisten toiminta ei saa perustua henkilön oletettuun etnisyyteen, vaan sen on perustuttava objektiivisiin kriteereihin.

Etnisessä profiloinnissa on kyse rakenteellisesta syrjinnästä ja rasismista, joka liittyy tiedostettuihin tai tiedostamattomiin syrjiviin stereotyyppioihin. Etnisellä profiloinnilla on laajakantoisia ja vakavia seurauksia yhteiskunnassa. Etninen profilointi vähentää erityisesti sen kohteeksi jou-

Turvallisuusviranomaisten toiminta ei saa perustua henkilön oletettuun etnisyyteen, vaan sen on perustuttava objektiivisiin kriteereihin.

tuvien vähemmistöryhmien luottamusta poliisiin ja muihin viranomaisiin sekä heikentää yhteiskuntaan kuulumisen tunnetta. Yksilötasolla etninen profilointi on sen kohteeksi joutuneelle henkilölle alentavaa ja toiseuttavaa.

Valtuutettu jatkoi KURI1-operaation selvittämistä

Vuonna 2022 yhdenvertaisuusvaltuutettu jatkoi Helsingin poliisilaitoksen romaneihin kohdistaman syrjivän ennaltaestämisen- ja tiedonkeruuoperaation (”KURI1”)⁶ selvittämistä. Valtuutettu perehtyi operaation aikana tehtyihin toimenpidekirjauksiin. Kirjaukset ovat hyvin ongelmallisia yhdenvertaisuuslain syrjintäkiellon näkökulmasta. Kirjausten perusteella vaikuttaa selvästi siltä, että poliisi on pysäyttänyt henkilöitä ratkaisevasti sillä perusteella, että he ovat romaneja. Helsingin poliisilaitos aloitti vuoden 2022 aikana valtuutetun suosituksen oman laajemman selvityksensä operaatiosta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu arvioi selvityksen, kun se valmistuu.

3.5.1 Turvallisuusviranomaisten on koulutauduttava ja päivitettävä ohjeistuksensa säännöllisesti

Vuoden 2022 aikana valtuutettu antoi asiakas-yhteydenottojen perusteella suosituksia etnisen profiloinnin kiellon noudattamisen parantamiseksi muun muassa poliisille ja rajavartiolaitokselle.

Valtuutettu korosti suosituksissaan, että etnisen profiloinnin kieltä koskeva säännöllinen koulutus on tärkeää koko henkilöstölle ja erityisesti valvontaa suunnitteleville, siitä määräyksiä antaville ja sitä suorittaville virkahenkilöille. Koulutuksessa on huomioitava syrjinnän kiellon ja yhdenvertaisuuden edistämisen kansallinen ja kansainvälinen sääntely. Valtuutettu suositteli myös ulkomaalaisvalvontaa ja muuta valvontaa koskevien ohjeiden läpikäyntiä ja päivittämistä siten, että niissä huomioidaan syrjinnän sääntely sekä oikeuskäytäntö. Rajavartiolaitoksen toiminnan läpinäkyvyyden parantamiseksi valtuutettu suositteli ulkomaalaisvalvonnan vuoksi tehtyjen tarkastuksien perusteiden huolellista kirjaamista ja niiden kertomista tarkastuksen kohteena olvalle henkilölle.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu korosti suosituksissaan myös sitä, että turvallisuusviranomaisten on määriteltävä yhdenvertaisuussuunnitelmassaan konkreettiset tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisuuden edistämiseksi kaikkien syrjintäperusteiden osalta. Lisäksi suunnitelmassa on eriteltävä toimenpiteet, joilla tavoitteiden toteutumista seurataan. Viranomaisten velvollisuudesta yhdenvertaisuussuunnitelman tekemiseen kerrotaan lisää vuosikertomuksen [luvussa 3.3](#).

3.5.2 CERD-komitean yleissuositus on vakiinnutettava osaksi turvallisuusviranomaisten toimintaa ja käytäntöjä

YK:n rotusyrjinnän vastaista yleissopimusta valvova CERD-komitea antoi vuonna 2020 yleissuosituksen⁷ toimenpiteistä etnisen profiloinnin ehkäisemiseksi turvallisuusviranomaisissa. Kertomuskauden aikana yhdenvertaisuusvaltuutettu keskusteli sisäministeriön poliisiosaston kanssa yleissuosituksen toimeenpanon edistämiseksi. Poliisiosaston vuoden 2022 aikana aloittama työ asiassa oli vielä kesken vuosikertomuksen kirjoittamishetkellä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on korostanut, että yleissuosituksen esittämiä toimintatapoja on aktiivisesti vakiinnutettava osaksi turvallisuusviranomaisten käytäntöjä. Suosituksista muun muassa valvontatoimenpiteiden perusteluiden kirjaaminen ja säännöllisen koulutuksen järjestäminen ovat helposti toteutettavia toimenpiteitä. Osa suosituksista edellyttää laajempia muutoksia toimintatapoihin ja -kulttuuriin. Esimerkkejä tällaisista suosituksista on tiedonkeruun kehittäminen etnisiin vähemmistöryhmiin kohdistuvasta toiminnasta ja riippumattoman toimintaa arvioivan järjestelmän perustaminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo myös, että turvallisuusviranomaisten on parannettava yhteistyötä ja lisättävä tiedonvaihtoa viranomaisten ja vähemmistöryhmien kesken etniseen profilointiin liittyvissä asioissa.

3.5.3 Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätös etnisestä profiloinnista

Korkein hallinto-oikeus linjasi vuosikirjapäätöksessään⁸, että Helsingin poliisilaitoksen poliisipartio toimi syrjivästi käyttäessään etnistä profilointia katuprostituutiovalvonnassa. Poliisi pysäytti kaksi naista yöllä Helsingin keskustassa. Helsingin poliisilaitoksen mukaan naisten pysäyttäminen perustui valvontaa suorittavien poliisien havaintoihin ja analyysi- ja vihjetietoihin, joiden mukaan alueella tapahtuu katuprostituutiota. Korkein hallinto-oikeus katsoi päätöksessään, että poliisilla ei ollut perusteita pysäyttää kyseisiä henkilöitä, vaan poliisi pysäytti naiset heidän ihonväriinsä perusteella ja syyllistyi toimintansa syrjintään.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu tuo esiin sen, että poliisin toimenpiteet eivät voi perustua sen saamaan vihjetietoon, jossa henkilöt yksilöidään ainoastaan heidän etnisen alkuperänsä tai oletetun etnisen alkuperänsä perusteella. Lisäksi jos toimenpiteet perustuvat poliisin havainnointiin, on yksilön käyttäytymisen arvioinnin oltava objektiivista.

3.5.4 Ulkomaalaisvalvontaohjetta on täsmennettävä etnisen profiloinnin kiellon osalta

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun jälkeen poliisihallitus päivitti ulkomaalaisvalvontaa koskevan ohjeistuksensa. Päivitetystä oh-

jeistuksessa on aiempaa suuremmin kirjattuna ulkomaalaislain määrittämä velvoite siitä, että valvontatoimenpide ei saa perustua pelkästään tai ratkaisevassa määrin henkilön todelliseen tai oletettuun alkuperään.

Poliisihallituksen edustajien kanssa käymiseen keskusteluissa yhdenvertaisuusvaltuutettu on korostanut, että ohjeistuksen päivitys on riittämätön. Ulkomaalaislaissa tai sen esitöissä ei avata millään tavalla sitä, mitä käytännössä tarkoittaa se, että valvontatoimenpide ei saa perustua ”pelkästään tai ratkaisevassa määrin” henkilön todelliseen tai oletettuun etniseen alkuperään. Muutos poliisin ulkomaalaisvalvontaa koskevaa ohjeistukseen mahdollisesti siis lisää haasteita ohjeiden tulkinnassa niiden vähentämisen sijasta, koska ulkomaalaislain epäselvyys kertautuu suoraan ohjeessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on myös korostanut, että poliisin ulkomaalaisvalvontaohjetta pitäisi päivittää laajemmin korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun johdosta. Ohjeessa on tarpeen käsitellä valvontatoimenpiteiden oikeasuhtaisuusarviointia, jonka korkein hallinto-oikeus nostaa esiin ratkaisussaan ja jota myös yhdenvertaisuuslaki edellyttää. Lisäksi ohjeessa pitäisi korostaa, että etnisen profiloinnin kieltä ei ole erillinen yhdenvertaisuuslaissa säädetystä etnisen syrjinnän kiellosta. Ohjeessa tulisi tarkemmin käsitellä myös tuomioistuimen huomioita yksilöön liittyvistä havainnoista ja vaatimuksesta yksilöitävissä olevaan analyysitiedon käyttämiseen.

Poliisin ulkomaalaisvalvontaohje on myös muiden turvallisuusviranomaisten käytössä, minkä vuoksi ohje tulisi päivittää selkeämmäksi etnisen profiloinnin kiellon toteutumisen varmistamiseksi. Valtuutettu katsoo, että poliisin ja muiden turvallisuusviranomaisten täytyy käydä keskustelua siitä, mitä ohjeistus tarkoittaa käytännön valvontatyössä.

Etnisen syrjinnän estämiseksi tarvitaan myös lakimuutos: Ulkomaalaisvalvonnan suorittamista koskevaa ulkomaalaislain 129 a §:ä on etnisen syrjinnän ja profiloinnin ehkäisemiseksi tarpeellista selkiyttää.

Etnisen syrjinnän estämiseksi tarvitaan myös lakimuutos: Ulkomaalaisvalvonnan suorittamista koskevaa ulkomaalaislain 129 a §:ä on etnisen syrjinnän ja profiloinnin ehkäisemiseksi tarpeellista selkiyttää.

3.5.5 Rasismin vastainen toimintaohjelma ja yksityiset vartiointiyritykset

Vuoden 2022 aikana yhdenvertaisuusvaltuutettu osallistui valtioneuvoston rasismin vastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman toimeenpanon seurantaryhmän työhön. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että toimintaohjelma on parantanut viranomaisten yhdenvertaisuusosaamista ja muun muassa siten auttaa purkamaan yhteiskunnan eriarvoistavia rakenteita. Rasismin vastaiseen työhön on sitouduttava pitkäjänteisesti, joten valtuutettu pitää tärkeänä, että seuraavalla hallituskaudella laaditaan uusi rasismin vastainen toimintaohjelma.

Yksi toimintaohjelmassa sisäministeriön vastuulle kuuluvista toimenpiteistä edellyttää yhdenvertaisuuden toteutumisen vahvistamista yksityisten vartiointiliikkeiden toiminnassa. Valtuutettu kiritti sisäministeriötä toimenpiteen toteuttamisen aloittamiseksi, koska sen käynnistäminen oli viivästynyt. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on keskustellut aiheesta sisäministeriön poliisiosaston kanssa ja korostanut, että yhdenvertaisuuden edistäminen on yksityisten turvallisuusalalla toimivien toimijoiden lakisääteinen velvollisuus. Yksityiset vartiointiliikkeet suorittavat osittain julkista hallintotehtävää, joten niillä on yhdenvertaisuussuunnitteluvollisuus ja velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta toiminnassaan.

Vuoden 2022 aikana valtuutetun tietoon tuli, että vartiointiliikkeillä on käytössään koodilistoja, joita työntekijät käyttävät kommunikoidessaan keskenään. Valtuutetun näkemissä koodilistoissa usealle etniselle vähemmistöryhmälle on oma koodinsa. Valtuutettu katsoo, että koodit ovat omiaan ohjaamaan järjestyksenvälvojiä ja varti-

joita kiinnittämään huomiota nimenomaan henkilöihin, joiden he olettavat kuuluvan kyseisiin ryhmiin, mikä voi johtaa etniseen profilointiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu otti asiaan kantaa ja esitti Suomen vartioliikkeitten liitto ry:lle, että he suosittelisivat jäsenjärjestöilleen etniseen alkuperään ja kansalaisuuteen liittyvien koodien käytön lopettamista niiden etniseen profilointiin liittyvän riskin vuoksi. Vartiointiliikkeiden liiton hallituksen puheenjohtaja kertoi liiton hallituksen esittävän, että liitto antaa kannanoton koodiston käytön lopettamiseksi. Lisäksi liiton hallitus keskustelee valtuutetun suosituksen mukaisesti alan toimijoiden velvollisuudesta laatia yhdenvertaisuussuunnitelma.

3.6 Pankkipalveluiden ja luoton myöntämisen yhdenvertaisuus on varmistettava

Yhdenvertaiset pankkipalvelut ovat ihmisten arjen toimivuuden kannalta välttämättömiä palveluita. On kuitenkin monia ihmisiä, jotka eivät pysty käyttämään pankkipalveluita yhdenvertaisesti ja ihmisryhmiä, joilla on vaikeuksia saada pankkipalveluja. Ilman peruspankkipalveluita ja vahvan tunnistautumisen välinettä monien arkipäiväisten asioiden hoitaminen on hankalaa tai jopa mahdotonta.

Valtuutetulle tulleet pankkipalveluihin ja luotonantoon liittyvät yhteydenotot liittyivät muun muassa henkilön kansalaisuuteen, kieleen tai henkilön vaikeuksiin todistaa henkilöllisyytensä pankin tai luotonmyöntäjän vaatimalla tavalla. Vuonna 2022 yhteydenottoja tuli myös EU:n asettamiin venäjäpakotteisiin liittyen.

Pankkeja koskevan sääntelyn mukaan pankin on tarjottava perusmaksutilipalvelua yhdenvertaisesti kaikille ETA-alueelle asuville kuluttaja-asiakkaille. Pankit voivat kieltäytyä perusmaksutilin avaamisesta ja perusmaksutiliin liittyvien palveluiden tarjoamisesta lähinnä vain rahanpesusäännöksiin vedoten. Valtuutetulle tulleiden yhteydenottojen perusteella pankit ovat vedonneet rahanpesusäännöksiin esimerkiksi silloin, kun ne katsovat, että eivät ole pystyneet riittävän luotettavasti selvittämään ulkomaalaisen henkilön henkilöllisyyttä.

Valtuutetulle tulleet pankkipalveluihin ja luotonantoon liittyvät yhteydenotot liittyivät muun muassa henkilön kansalaisuuteen, kieleen tai henkilön vaikeuksiin todistaa henkilöllisyytensä pankin tai luotonmyöntäjän vaatimalla tavalla.

Valtuutetun tietoon on tullut myös tapauksia, joissa pankin asiakkailleen asettamat kielitaidoedellytykset ovat estäneet asiakkaita saamasta pankkipalveluita. Valtuutettu on esimerkiksi katsonut, että pankki voi syyllistyä välilliseen syrjintään, jos se kieltäytyy palvelemasta asiakasta tämän itse kustantaman virallisen tulkin avustuksella. Myös epävirallisen tulkkauksen hyväksyminen peruspankkipalveluissa edistäisi valtuutetun näkemyksen mukaan yhdenvertaisuutta. Näin asiakas voisi asioida pankissa esimerkiksi läheisensä avustuksella.

3.6.1 Turvapaikanhakijoiden oikeus pankkipalveluihin

Valtuutettu on kiinnittänyt huomiota turvapaikanhakijoiden yhdenvertaiseen oikeuteen saada pankkipalveluita Suomessa. Vuoden 2022 aikana asia on saanut paljon huomiota liittyen esimerkiksi kansainvälistä suojelua hakeneiden ukrainalaisten oikeuteen saada pankkipalveluita. Valtuutettu osallistui yhdessä pankkisektorin, Finanssiala ry:n ja Finanssivalvonnan kanssa käytyihin neuvotteluihin, joita on jatkettu myös vuonna 2023. Valtuutettu on nostanut esiin, että pankkien tulisi arvioida jokaisen henkilön tilannetta yksilöllisesti. Pankit arvioivat esimerkiksi mahdollisia kytköksiä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen usein kategorisilla, monesti syrjivillä perusteilla yksilöllisen arvioinnin sijaan. Valtuutetun mukaan kohonnut riski rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen tietyn henkilön kohdalla voisi olla peruste rajoittaa palveluita, kuten maksuja ETA-alueen ulkopuolelle, mutta ei välttämättä peruste evätä automaattisesti kaikkia palveluita.

Pankit ovat sidottuja noudattamaan varsin tiukkoja linjauksia henkilön tunnistamiseen liittyen. Tämä tuottaa ongelmia etenkin turvapai-kanhakijoille, joilla ei välttämättä ole mahdol-lisuutta esittää sellaista matkustusasiakirjaa, jota pankit yleisesti pitävät luotettavana. Turva-paikkaprosessit kestävät useita vuosia, jolloin henkilöt saattavat jäädä odotusaikana kokonaan ilman pankkipalveluita ja jopa perusmaksuti-liä. Tämä aiheuttaa erityisiä ongelmia etenkin silloin, kun henkilö on työssä ja palkanmaksu edellyttää pankkitiliä. Myös verkkopankkitunnuksen puuttuminen aiheuttaa eriarvoista kohtelua monella elämänalueella sekä vaikeuttaa Suo-meen kotoutumista. Valtuutettu jatkaa yhteistyö-tä pankkisektorin kanssa pankkien käytäntöjen yhdenvertaisuuden edistämiseksi, muun muassa valtuutetulle tulleiden yhteydenottojen perus-teella.

3.6.2 Yhdenvertaisuusvaltuutettu on edistänyt pankkien ja luotonantoa myöntävien yhtiöiden käytäntöjen yhdenvertaisuutta

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa ta-pauksessa, jossa kodinkoneliikeketju kieltäytyi myymästä pesukonetta kuluttajaluotolla Suo-messa asuvalle henkilölle, jolla on suomalainen henkilötunnus. Henkilö esitti ostotapahtuman yhteydessä henkilöllisyystodistuksen, josta il-menee, että hän on Viron kansalainen. Luoton-antajan kodinkoneliikkeelle antaman ohjeen mu-kaan luottoasiakkaalla tulee olla suomalainen henkilötunnus. Kodinkoneliikkeessä tulkittiin, että luotonantaminen edellyttää myös Suomen kansalaisuutta. Kodinkoneliikkeen menettely syrji asiakasta yhdenvertaisuuslain vastaisesti hänen kansalaisuutensa perusteella. Sovinnossa kodinkoneliike sitoutui vastaisuudessa noudatta-maan yhdenvertaisuuslain syrjintäkieltoa ja pal-velemaan luottokauppa-asiakkaitaan yhdenver-taisesti riippumatta heidän kansalaisuudestaan. Yritys sitoutui myös kouluttamaan toimipisteit-tensä henkilökuntaa ja varmistamaan, että toi-minnassa kunnioitetaan syrjinnän kieltoa. Lisäksi yritys sitoutui maksamaan syrjinnän uhrille yh-denvertaisuuslain mukaisesti kaksituhatta euroa hyvitystä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on edistänyt myös sitä, että pankki- ja luottopalveluita myönnetään yhdenvertaisesti henkilöille, joilla ei ole vakinais-

ta osoitetta tai joilla on turvakielto. Valtuutettu oli yksittäisen yhteydenoton perusteella yhteydessä luottoyhtiöön, joka ei myöntänyt palvelua asiak-kaille, joiden osoitetietojen luovuttaminen suo-raan väestörekisteristä ei ole mahdollista. Luotto-yhtiö korjasi prosessiaan niin, että asiakas, jolla on turvakielto, voi selvittää osoitteensa luotto-yhtiölle väestörekisteriotteella. Myös maksuja vä-littävä yhtiö korjasi valtuutetun suosituksen myö-tä käytäntöjään niin, että yhtiö ei automaattisesti epää ilman vakinaista osoitetta tai poste restante -osoitteen ilmoittaneiden henkilöiden palveluita rahanpesusäännöksiin ja terrorismin rahoittami-sen epäilyyn vedoten, vaan selvittää erikseen jo-kaisen asiakkaan yksilöllisen tilanteen.

Kodinkoneliikkeessä tulkittiin, että luotonantaminen edellyttää myös Suomen kansalaisuutta. Kodinkoneliikkeen menettely syrji asiakasta yhdenvertaisuus-lain vastaisesti hänen kansalai-suutensa perusteella.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu voi edistää sovintoa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu voi yhdenver-taisuuslain 19 § nojalla ryhtyä toimen-piteisiin sovinnon aikaansaamiseksi syrjinnän uhrin ja syrjineen tahon välillä yhdenvertaisuuslain noudattamista koskevassa asiassa.

Valtuutetun laatimat sovintosopimukset sisältävät yleensä syrjinnän myöntävän osapuolen anteeksipyyntönsä sekä yhdenvertaisuuslain mukaisen, tapauskohtai-sesti arvioitun ja vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön perustuvan rahallisen hyvityksen. Yhdenvertaisuuslain 23 § mukaan syrjinnän tai vastatoimien koh-teeksi joutuneella on oikeus saada hyvi-tys siltä viranomaiselta, työnantajalta tai

koulutuksen järjestäjältä taikka tavaroiden tai palveluiden tarjoajalta, joka on yhdenvertaisuuslain vastaisesti syrjinyt häntä tai kohdistanut häneen vastatoimia. Syrjinnän seuraamusten, kuten hyvityksen tulee lainsäädännön mukaan olla tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia.

Syrjineeltä osapuolelta edellytetään yleensä sovintosopimuksessa myös sitoutumista siihen, että tapahtuneeseen johtaneet menettelytavat eivät jatku, sekä erilaisia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi

3.7 Seksuaalivähemmistöihin ja Pride-tapahtumiin kohdistuvaan häirintään ja vihaan on puututtava määrätietoisesti

Yhteiskuntamme täytyy olla turvallinen ja ilmapiihirtään kunnioittava seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluville ihmisille. Jotta tämä on mahdollista, yhdenvertaisuutta on edistettävä määrätietoisesti ja homo- ja transfobiaan on puututtava tehokkaasti. On tehtävä töitä sen eteen, että yhteiskunnan syrjivät rakenteet ja asenteet saadaan purettua.

Asenneilmapiiri seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjä kohtaan on kehittynyt myönteisemmäksi viime vuosikymmenien aikana. Myönteisestä asennemuutoksesta huolimatta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuva syrjintä on vielä tänäkin päivänä yleistä. Vuoden 2022 aikana useisiin Pride-tapahtumiin kohdistui häirintää ja [STT:n kyselystä](#)⁹ kävi ilmi, että lähes kaikki Suomen Pride-tapahtumien järjestäjät olivat kohdanneet ilkivaltaa ja häirintää. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeuksia myös kyseenalaistettiin julkisessa keskustelussa. Esimerkiksi translain eduskuntakäsittelyn aikana julkinen keskustelu oli paikoin sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisarvoa halventavaa.

Polisiin syksyllä 2022 julkaisemista vuoden 2021 [viharikostilastoista](#)¹⁰ kävi ilmi, että rikos-

ilmoituksia, joiden motiivin epäiltiin liittyvän seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun, tuli poliisin tietoon 85 prosenttia enemmän kuin vuonna 2020.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että sateenkaari-ihmisiin ja Pride-tapahtumiin kohdistuva viha ei kuulu yhdenvertaiseen yhteiskuntaan ja siihen on puututtava määrätietoisesti. Jokaisen on voitava elää omana itsenään turvallisesti ja avoimesti. Viranomaisten on puututtava viharikoksiin, vihatarkoituksiin, syrjintään ja häirintään sekä ennaltaehkäistävä niitä tavoitteellisesti. On myös tärkeää, että viranomaisissa, kuten poliisissa, on osaamista kohdata rikoksen kohteeksi joutuneet sateenkaari-ihmiset. Viranomaisten on toimittava niin, että vähemmistöihin kuuluvat ihmiset voivat luottaa siihen, että heidän kokemansa otetaan vakavasti ja heidät kohdataan kunnioittavasti.

Sateenkaari-ihmisten turvallisuutta on edistettävä ja viharikoksien sekä väkivallan vastaista työtä on tehostettava. Yhdenvertaisuusvaltuutettu muistuttaa, että viranomaisilla, kuten kunnilla ja kaupungeilla, työnantajilla ja koulutuksenjärjestäjillä on velvollisuus puuttua häirintään ja syrjintään sekä edistää aktiivisesti yhdenvertaisuutta. Edistämisvelvollisuus pitää sisällään myös velvollisuuden ennaltaehkäistä syrjintää.

Viranomaisten on puututtava viharikoksiin, vihatarkoituksiin, syrjintään ja häirintään sekä ennaltaehkäistävä niitä tavoitteellisesti.

3.7.1 Sateenkaarinuorten hyvinvointiin on panostettava

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on huolissaan erityisesti sateenkaarinuorten kokemasta syrjinnästä, häirinnästä ja väkivallan pelosta. Vuoden 2022 aikana julkiseen keskusteluun nousi useita tapauksia, joissa sateenkaarinuoret olivat kohdanneet häirintää tai epäasiallista kohtelua. [Kouluterveyskyselyn tulokset](#)¹¹ osoittavat, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista hälyttävän suuri osa on kokenut syrjintää ja fyysistä uhkaa. Sateenkaarinuoret

ovat kokeneet myös kiusaamista muita nuoria useammin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu saa vuosittain yhteydenottoja, joissa lapsi tai nuori on joutunut kokemaan syrjintää, häirintää tai epäasiallista kohtelua koulussa seksuaalisen suuntautumisen perusteella.

Jokaisella on oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön. Koulujen, oppilaitosten ja harrastusten täytyy olla turvallisia ympäristöjä kaikille. Koulujen ilmapiiri vaikuttaa laajasti oppilaiden hyvinvointiin ja turvallisuuden kokemukseen. Tutkimuksissa on havaittu, että myönteisesti suhtautuvassa ilmapiirissä esimerkiksi sateenkaarinuorten masennusoireilu on merkittävästi vähäisempää¹². Kouluhenkilökunnan on huolehdittava syrjimättömästä kouluilmapiiristä ja oppilaiden on voitava luottaa siihen, että heidän kokemaansa häirintään ja syrjintään suhtaudutaan vakavasti ja puututaan päättäväisesti.

Kouluissa, harrastuksissa ja myös sosiaali- ja terveystalveissa on tärkeää olla osaamista sateenkaarinuorten kohtaamiseen. Nuorten parissa toimiville ammattilaisille on tärkeää järjestää koulutusta seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuolen moninaisuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Oppilaitoksissa, harrastus- ja liikuntatoiminnassa sekä sote-palveluissa on tärkeää tehdä laaja-alaista ja systemaattista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä.

Sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät yhteiskunnan ahtaat normit kuormittavat useiden nuorten elämää. Normit ja ympäristöstä tuleva paine voivat aiheuttaa sateenkaarinuorille esimerkiksi vähemmistöstressiä. Heteronormatiivisten ja binääriseen sukupuolikäsitykseen perustuvien asenteiden, käytäntöjen ja oletusten kyseenalaistaminen ja muuttaminen on tärkeää turvallisen ja mukaan ottavan yhteiskunnan rakentamisessa.

Koulutuksen järjestäjille tulee nykyistä vahvempi velvollisuus tunnistaa, puuttua ja poistaa häirintää, kun yhdenvertaisuuslaki uudistuu 1.6.2023. Koulun on ryhdyttävä tarpeellisiin toimiin oppilaaseen kohdistuvan häirinnän poistamiseksi. Koulutuksen järjestäjä syyllistyy syrjintään, jos näin ei toimita. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että lainmuutos on tärkeä keino edistää vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta kouluissa. Muutos myös painottaa kouluhenkilökunnan velvollisuutta puuttua aktiivisesti häirintään.

3.7.2 Suomeen tarvitaan sateenkaari-poliittinen toimintaohjelma

Suomeen tarvitaan sateenkaari-poliittinen toimintaohjelma sateenkaari-ihmisten oikeuksien tavoitteelliseksi ja kokonaisvaltaiseksi edistämiseksi. Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee, että seuraavan hallituskauden aikana laaditaan kattava kansallinen sateenkaari-poliittinen toimintaohjelma. Toimintaohjelmassa täytyy kiinnittää huomiota muun muassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten osallisuuteen, työelämäoikeuksiin ja koulutukseen. On varmistettava, että sateenkaari-ihmisten itsemääräämisoikeus sekä monimuotoisten perheiden oikeudet toteutuvat. Toimintaohjelmassa on huomioitava laajasti eri ikäiset sateenkaari-ihmiset.

Toimintaohjelmassa on huomioitava lainsäädännölliset uudistustarpeet sekä sateenkaari-ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistävän asenneilmapiirin ja käytäntöjen nykyistä parempi toteutuminen. Lisäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevia tilasto- ja tutkimustiedonpuutteita on systemaattisesti kartoitettava ja paikattava. Lainsäädäntöhankkeissa on järjestelmällisesti otettava huomioon seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin mahdollisesti kohdistuvat yhdenvertaisuusvaikutukset.

Pride-liputus on näkyvä symbolinen tapa edistää yhdenvertaisuutta

Vuoden 2022 aikana myös Pride-liputuksen tarpeellisuutta on kyseenalaistettu julkisessa keskustelussa ja liputuksia on käsitelty useissa kuntien ja kaupunkien päättävissä elimissä ympäri Suomen. Keskusteluissa on myös noussut esille väärinkäsitys, että yhdenvertaisuus tarkoittaisi kaikkien samanlaista kohtelua. Samanlainen kohtelu kaikille ei kuitenkaan aina riitä takaamaan yhdenvertaisuuden toteutumista, vaan syrjinnän vaarassa olevia ihmisryhmiä voidaan tukea erityistoimenpiteillä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että esimerkiksi juuri Pride-liputus on näkyvä symbolinen tapa osoittaa tukea vähemmistöille ja edistää yhdenvertaisuutta.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja tasa-arvovaltuutetun tehtävät

Syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella kielletään yhdenvertaisuuslaissa, jonka noudattamista valvoo yhdenvertaisuusvaltuutettu. Syrjintä sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella taas kielletään tasa-arvoissa, jonka noudattamista valvoo tasa-arvovaltuutettu.

3.8 Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjintään puuttuminen koulussa ja varhaiskasvatuksessa

Jokaisella oppilaalla ja opiskelijalla on oikeus turvalliseen ja yhdenvertaiseen oppimis- ja kasvuympäristöön. Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa jokaisen oppilaitoksen edistämään yhdenvertaisuutta sekä toteuttamaan vammaisen oppilaan tai opiskelijan tarvitsemat kohtuulliset mukautukset. Kaikilta kouluasteilta tulee silti yhdenvertaisuusvaltuutetulle yhteydenottoja tapauksista, joissa oppilas tai opiskelija on asetettu jonkin ominaisuutensa, esimerkiksi vamman tai etnisen alkuperän perusteella perusteettomasti muita huonompaan asemaan. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulevat koulutukseen ja varhaiskasvatukseen liittyvät yhteydenotot lisääntyvät joka vuosi.

3.8.1 Katsomuksiin liittyvässä kasvatuksessa on huolehdittava lasten yhdenvertaisuudesta

Uskonnot, vakaumukset ja maailmankatsomukset ovat merkittävä osa yhteiskuntaa ja yhteisöjä, joihin lapset kasvavat. Varhaiskasvatuksella on oma roolinsa lasten tukemisessa siinä, että lapset ymmärtävät katsomusten merkitykset ja moninaisuuden. Kuten kaikessa varhaiskasvatuksessa, myös katsomuksiin liittyvässä kasvatuksessa on huolehdittava lasten yhdenvertaisuudesta.

Uskonnon vapautteen liittyä keskeisesti jokaisen oikeus harjoittaa ja olla harjoittamatta uskontoa. Uskonnollisiin tilaisuuksiin liittyen kasvatuksen ja opetuksen yhteydessä Suomessa on

perustuslakivaliokunnan ohjaavia linjauksia sekä tuomioistuinten oikeuskäytäntöä ja ylimpien lailisuusvalvojen kannanottoja.

Opetushallituksen ohjeet¹³ korostavat katsomuskasvatuksen yleissivistävää ja neutraalia luonnetta. Varhaiskasvatuksen on oltava uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Sitouttamattomuus tarkoittaa, että katsomuksia tarkastellaan tasaveroisina arvottamatta niitä. Lasta ei saa ohjata mihinkään tiettyyn katsomukseen eikä häneen saa katsomuksellisesti vaikuttaa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän täytyy huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on vakaumuksesta riippumatta mahdollisuus osallistua yhdenvertaisesti päiväkodin toimintaan. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että uskonnollisten tilaisuuksien aikana on järjestettävä luonteeltaan vastaavaa vaihtoehtoista toimintaa. Vaihtoehtoisen uskonnottoman toiminnan tulee olla luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisimman samankaltaista ilman uskonnollista sisältöä, kuin siinä tilaisuudessa, jonka tilalle muuta toimintaa järjestetään. Huoltajille tulee myös tiedottaa näistä asioista hyvissä ajoin.

Päiväkodit voivat tehdä yhteistyötä eri katsomusyhteisöjen kanssa. Yhteistyö ei kuitenkaan poista pedagogista vastuuta päiväkodilta. Mikäli yhteistyötä katsomuskasvatuksessa tehdään vain yhden yhteistyötahon kanssa, voi neutraalin katsomuskasvatuksen toteuttaminen olla haastavaa ja lasten yhdenvertaisuus vaarantua. Eriytyisesti jos päiväkodissa on useampaan uskontokuntaan kuuluvaa tai niihin kuulumatonta lasta, tulisi myös muut uskontokunnat ja vakaumukset huomioida osana katsomuskasvatusta. On tärkeää, että varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi voi tuntee kuuluvansa joukkoon riippumatta vakaumuksestaan.

Eriytyisesti jos päiväkodissa on useampaan uskontokuntaan kuuluvaa tai niihin kuulumatonta lasta, tulisi myös muut uskontokunnat ja vakaumukset huomioida osana katsomuskasvatusta.

Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus on hyväksytty eduskunnassa ja lainmuutokset tulevat voimaan 1.6.2023. Varhaiskasvatukselle tulee yksikkökohtainen velvollisuus edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja laatia yhdenvertaisuussuunnitelma. Yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisessa on kuultava lapsia ja heidän huoltajiaan. Yhdenvertaisuussuunnittelu antaa uuden mahdollisuuden edistää eri uskontokuntiin tai tällaisiin kuulumattomien lasten yhdenvertaisuutta päiväkodeissa.

Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus on hyväksytty eduskunnassa ja lainmuutokset tulevat voimaan 1.6.2023. Varhaiskasvatukselle tulee yksikkökohtainen velvollisuus edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja laatia yhdenvertaisuussuunnitelma.

3.8.2 Varhaiskasvatuksessa on järjestettävä uskonnoton vaihtoehto uskonnollisille tilaisuuksille

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa tapauksessa, jossa päiväkotit syrji uskontokuntaan kuulumattomaa lasta, kun se ei järjestänyt seurakunnan kanssa toteutetun pääsiäistilaisuuden rinnalle vaihtoehtoista uskonnotonta toimintaa. Kyseisessä tapauksessa valtuutettu katsoi, että seurakunnan ja päiväkodin katsomuskasvatukseksi katsoma pääsiäistilaisuus sisälsi sellaista uskonnollista sisältöä, jonka vuoksi tapahtumaa ei voitu pitää neutraalina katsomuskasvatuksena, vaan se rinnastui uskonnolliseen tilaisuuteen. Tällaisia uskonnollisia tilaisuuksia voidaan järjestää yhteistyössä seurakuntien kanssa, mutta silloin niihin on järjestettävä vaihtoehtoista vastaavaa toimintaa niille lapsille, jotka eivät halua osallistua uskonnolliseen tilaisuuteen. Päiväkoti ei myöskään selvityksessään osoittanut, että kyseinen tapahtuma olisi osa laajempaa suunnitel-

mallista tapahtumien sarjaa, jolla yhdenvertaisesti käsitellään uskontoja ja vakaumuksia.

Uskontokuntaan kuulumattomalle lapselle ei tässä tapauksessa tarjottu vaihtoehtoista uskonnotonta toimintaa, ja lapsen vanhemman yhteydenottojen jälkeen päiväkotit totesi lopulta, että lapsi voi jäädä pois pääsiäistilaisuudesta ja olla kyseisen ajan toisen ryhmän kanssa. Päiväkodillä ei järjestetty tuolloin muuta normaalipäivästä poikkeavaa uskonnotonta ohjelmaa. Lapsi joutui yhdenvertaisuuslaissa kielletyllä tavalla vakauksensa perusteella muita epäedullisempaan asemaan, eli syrjinnän kohteeksi.

3.8.3 Vammaisille lapsille pitää taata yhdenvertaiset mahdollisuudet koulujen retkiin ja leirikouluihin

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on käsitellyt vuoden 2022 aikana useita koulujen retkiin tai leirikouluihin liittyviä yhteydenottoja. Yhteydenotoissa on ollut kyse siitä, että vammaisilla lapsilla ei ole ollut yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua koulun alueen ulkopuolella tapahtuvaan opetukseen ja muuhun toimintaan.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus velvoittaa, että vammaisilla henkilöillä on oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa niissä yhteisöissä, joissa he elävät. Koulutukseen liittyvien oikeuksien sisältöä täsmäntävän YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentin¹⁴ mukaan inklusiivinen koulutus on kaikkien oppijoiden perustavanlaatuinen ihmisoikeus. Saman yleiskommentin mukaan inklusiivisuus kattaa koko oppimisympäristön, mukaan lukien retket.

Lapsen etu on asetettava etusijalle kaikissa lasta koskevissa päätöksissä. Päätöksissä on kunnioitettava vammaisen lapsen itsemääräämisoikeutta ja tehtävä tapauskohtaista harkintaa siitä, miten erilaiset yhdenvertaisuuteen, oppimiseen ja turvallisuuteen liittyvät tavoitteet voidaan parhaalla tavalla yhteensovittaa erilaisissa opetukseen liittyvissä tilanteissa. Turvallista ja yhdenvertaista oppimista ja osallisuutta on tuettava tarvittaessa avustajilla ja muilla erityisillä.

Päätöksissä ja käytännöissä, joilla vammaiset lapset jätetään leirikoulujen ja retkien ulkopuolelle, voi olla kyse myös yhdenvertaisuuslain kieltämästä syrjinnästä. Syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muu-

ta kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Kyse voi olla välittömästä syrjinnästä, jos vammaiset lapset jätetään vammaisuudesta johtuvista syistä leirikoulujen ulkopuolelle silloin, kun muut oppilaat lähtevät leirikouluun.

Päätöksissä ja käytännöissä, joilla vammaiset lapset jätetään leirikoulujen ja retkien ulkopuolelle, voi olla kyse myös yhdenvertaisuuslain kieltämästä syrjinnästä.

Myös opetuksen järjestämisen tavat voivat johtaa tilanteisiin, joissa vammaiset lapset eivät pääse leirikouluihin, vaikka heitä ei aktiivisesti suljeta niiden ulkopuolelle. Yhdenvertaisuuslain mukaan syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän synn perusteella. Kyse ei ole syrjinnästä, jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia. Jos vammaiset lapset opiskelevat pienryhmässä ja muut saman luokka-asteen oppilaat lähtevät retkelle, mutta pienryhmässä opiskelevat eivät, voi kyse olla välillisestä syrjinnästä. Näin voi olla erityisesti tapauksissa, joissa pienryhmään kuuluvat opiskelijat opiskelevat suuren osan oppiaineista integroidusti muiden oppilaiden kanssa. Kategorinen sulkeminen retkien ja leirikoulujen ulkopuolelle ilman yksilöllistä ja tapauskohtaista harkintaa, jota ohjaa lapsen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja arvio lapsen edusta, voi olla välillisesti syrjivää.

Yhdenvertaisuuslain mukaan koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus tehdä asianmukaiset ja kussakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi saada koulutusta yhdenvertaisesti muiden kanssa. Yhdenvertaisuuslain esitöiden mukaan koulutus on ymmärrettävä laajasti myös kohtuullisten mukautusten kohdalla, eli mukautusvelvollisuus koskee myös koulun ulkopuolella tapahtuvaa opetusta ja muuta toimintaa. Mukautukset voivat

olla henkilökohtaista tukea tai vaihtoehtoisia toteutuksia toiminnan eri osiin. Keskeistä on, että mukautukset vastaavat vammaisen lapsen yksilöllisiin tarpeisiin.

Lapsen oma toive sekä huoltajien ja koulutuksen järjestäjien arvio lapsen edusta voi joissain tapauksissa puoltaa lapsen jäämistä pois tai rajatumpaa osallistumista koulun ulkopuolella järjestettävään toimintaan. Näissä tapauksissa korostuu oikea-aikaisen kommunikaation tärkeys kaikkien osapuolten kesken. Mikäli osa oppilaista ei osallistu retkelle tai leirikouluun, heille on tarjottava mielekästä ja heidän tarpeisiinsa sopivaa vaihtoehtoista toimintaa.

Kunta syrji vammaista oppilasta

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa oppilaan ja kunnan välillä tapauksessa, jossa koulu oli järjestänyt opintoretken esteellisessä paikassa, minkä vuoksi vammaisen oppilas ei voinut osallistua retkelle. Oppilaan huoltaja oli pyytänyt etukäteen koululta kohtuullista mukautusta, jotta oppilas voisi osallistua retkelle, mutta koulu ei ollut toteuttanut mukautusta. Kohtuullisten mukautusten toteuttamatta jättäminen on syrjintää. Kunta maksoi oppilaalle 1500 euron hyvityksen syrjinnästä.

Retkien ja leirikoulujen järjestämisessä on tärkeää, että jo suunnittelun alkuvaiheessa otetaan huomioon oppilaiden erilaiset yksilölliset tarpeet.

Retkien ja leirikoulujen järjestämisessä on tärkeää, että jo suunnittelun alkuvaiheessa otetaan huomioon oppilaiden erilaiset yksilölliset tarpeet. Mitä saavutettavampi retki tai leirikoulu on järjestelyiltään, sitä vähemmän on tarvetta yksilöllisille järjestelyille vammaisten lasten osallistumisen turvaamiseksi. Yksilöllisiä järjestelyitä ja etenkin osallistumista linjaavissa päätöksissä

on keskeistä oikea-aikainen keskustelu lapsen, hänen huoltajiensa sekä koulutuksen järjestäjän kesken. Pienryhmissä opiskelevien oppilaiden kohdalla on tärkeää jo opintojen alussa keskustella siitä, miten pienryhmä ja sen yksittäiset oppilaat osallistuvat retkiin ja leirikouluihin ja miten perheet osallistuvat mahdolliseen yhteiseen varainkeruuseen. Linjauksia on syytä tarvittaessa päivittää vastaamaan lapsen etua sen hetkisessä tilanteessa. Retket ja leirikoulut ovat tärkeä osa oppilaiden koulukokemusta. Nämä kokemukset tulee tarjota yhdenvertaisesti kaikille oppilaille.

3.8.4 Koulukuljetus vammaiselle lapselle kummankin huoltajan luota

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui Helsingin hallinto-oikeudelle asiassa, jossa oli kyse vammaisen lapsen oikeudesta koulukuljetukseen kummankin huoltajan luota. Lapsen huoltajat olivat eronneet ja lapsi asui vuoroviikoin huoltajiensa luona. Huoltajat asuivat lähellä toisiaan, mutta matka huoltajan luota toiselle on kuitenkin lapselle mahdoton kuljettavaksi omatoimisesti. Tapauksessa kaupunki oli myöntänyt lapselle koulukuljetuksen vain toisen huoltajan luota. Kaupunki perusti päätöksensä yleiseen ohjeeseen ja vakiintuneeseen käytäntöön, jonka mukaan perusopetuslain mukainen maksuton koulukuljetus tarjotaan ainoastaan siitä osoitteesta, jonka mukaan oppilaan lähikoulu on osoitettu. Ohje perustuu korkeimman hallinto-oikeuden vuonna 2006 antamaan vuosikirjapäätökseen. Kyseinen päätös on annettu ennen nykyisen yhdenvertaisuuslain voimaantuloa, eikä kyseisessä tapauksessa ollut kyse vammaisesta lapsesta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi lausunnossaan, että vuoroasumisessa oleville vammaisille lapsille tulisi järjestää maksuton koulukuljetus kummankin huoltajan luota yhdenvertaisuuslain mukaisena kohtuullisena mukautuksena huolimatta perusopetuslain koulukuljetuksia koskevan pykälän vakiintuneesta tulkinnasta. Helsingin hallinto-oikeus arvioi mukautusvelvollisuutta kaksipuolisella arvioinnilla. Ensin se arvioi, onko pyydetty mukautus vammaiselle henkilölle tarpeellinen ja sitten, onko mukautuksen toteuttaminen mukautusvelvolliselle toimijalle kohtuutonta.

Kyseisessä tapauksessa oli kiistatonta, että lapsi tarvitsi koulukuljetuksen joka päivä riippumatta siitä, kumman huoltajan luona hän kulloin-

kin asui. Kuljetuksen tarjoamisesta molemmista osoitteista ei voitu katsoa koituvan kunnalle merkittäviä lisäkustannuksia, koska matka kummankin huoltajan luota koululle oli käytännössä sama ja reitti erosi ainoastaan ensimmäisten satojen metrien osalta. Tämän vuoksi Helsingin hallinto-oikeus totesi, että lapselle olisi tullut myöntää perusopetuslain mukainen koulukuljetus yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettuna kohtuullisena mukautuksena myös hänen toisen huoltajansa luota. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tietojen mukaan kyseessä on ensimmäinen tuomioistuimen ratkaisu, jossa katsotaan, että koulukuljetus tulisi myöntää vuoroasumisessa olevalle vammaiselle lapselle lapsen kummankin huoltajan luota.

Kaupunki on valittanut hallinto-oikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu seuraa tapauksen etenemistä korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

Valtuutetun kuuleminen oikeudessa

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle on yhdenvertaisuuslain soveltamista koskevassa oikeusasianssa varattava mahdollisuus tulla kuulluksi yhdenvertaisuuslain 27 §:n mukaisesti. Nämä lausunnot liittyvät usein yhdenvertaisuuslainsäädännön ja syrjintää koskevan kansainvälisen normiston tulkintaan. Valtuutettu on myös käyttänyt oikeuttaan lausua oikeustapauksissa, jossa on pyritty yksittäisen tapauksen ohella edistämään laajemmin yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tuomioistuimille ja syyttäjille antamissaan lausunnoissa kiinnittänyt huomiota myös yhdenvertaisuuslain mukaisen oikeusuh-taisen hyvitykseen määrään.

Yhdenvertaisuuslaki 27§: Yhdenvertaisuusvaltuutetun kuuleminen:

Tuomioistuimen on sen käsiteltävänä olevassa, tämän lain soveltamista koskevassa asiassa varattava yhdenvertaisuusvaltuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi siltä osin kuin asia kuuluu valtuutetun toimivaltaan. Syyttäjän on ennen syytteen nostamista rikoslain 11 luvun 11 §:ssä tarkoitettua rikoksesta varattava valtuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi.

Kannanotto vakuutusoikeudelle: Yli 16-vuotiaan vammaisen lapsen huoltajan oikeus tartuntatautipäivärahaan

Valtuutettu antoi vakuutusoikeudelle oma-aloitteisesti perustellun kannanoton kesällä 2022. Kannanotto koski yli 16-vuotiaan vammaisen lapsen huoltajan oikeutta tartuntatautipäivärahaan. Päätöksessä tartuntatautipäiväraha hylättiin vedoten tartuntatautilain säännökseen, jonka mukaan päivärahaa ei myönnetä henkilölle, joka jää hoitamaan yli 16-vuotiasta lasta. Valtuutettu katsoo, että tämä on yhdenvertaisuuslaissa kiellettyä syrjintää iän ja vammaisuuden sekä perhesuhteiden perusteella vammaisen lapsen huoltajaa ja lasta kohtaan.

Asiassa yli 16-vuotias vammaisen lapsi joutui olemaan koronavirusaltistuksen vuoksi karanteenissa. Lapsella on jatkuva toisen henkilön avun ja tuen tarve ja hän ei voi olla yksin kotona karanteenissa.

Valtuutettu katsoo, että kyseistä lasta ja hänen huoltajaansa kohdeltiin lapsen iän vuoksi huonommin kuin alle 16-vuotiasta vammaista lasta ja tämän huoltajaa kohdeltaisiin, koska alle 16-vuotiaan lapsen huoltajalle myönnettäisiin tartuntatautipäivärahaa.

Lapsi ja tämän huoltaja joutuivat tosiasiallisesti epäedulliseen asemaan myös lapsen vammaisuuden perusteella, koska

Suomen sosiaaliturvajärjestelmässä ei ole tapauksen olosuhteissa ollut tarjolla tukimuotoja yli 16-vuotiaan vammaisen lapsen vanhemmille tai lapselle itselleen, jotta oikeudet terveyteen, sosiaaliturvaan ja perheen tukeen toteutuisivat karanteenin aikana.

YK:n vammaisyleissopimuksen ja vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean käytännön¹⁵ mukaan syrjinnästä voi olla kyse myös silloin, kun vammaisen henkilön perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat tosiasiallisesti muita huonommin vammaisuuden vuoksi, jos toimintaa ei voida oikeuttaa hyväksyttävästi ja oikeasuhtaisesti.

Yhdenvertaisuuslain mukaan syrjintäperusteeseen perustuvaa huonompaa kohtelua tai huonompaan asemaan saattamista ei voi oikeuttaa vain sillä, että toiminta perustuu lakiin. Toiminnan on oltava myös hyväksyttävää ja oikeasuhtaista. Vaikka toiminta on kyseisessä asiassa perustunut lakiin, Kela ei kuitenkaan ole kyennyt esittämään yhdenvertaisuuslain edellyttämää hyväksyttävää tavoitetta, jonka perusteella olisi ollut oikeasuhtaista olla myöntämättä tartuntatautipäivärahaa. Valtuutettu katsoo, että kyse on välittömästä ja välillisestä syrjinnästä sekä viime kädessä kohtuullisten mukautusten epäämisestä.

Vakuutusoikeus ei vuosikertomuksen kirjoittamishetkellä ole vielä antanut asiassa ratkaisua.

3.9 Yhdenvertaisuus ja syrjintä työelämässä

Jokaisella on oikeus tulla kohdelluksi yhdenvertaisesti työelämässä. Syrjintä työelämässä rajoittaa ihmisten oikeuksia ja mahdollisuuksia osallistua työelämään ja on haitallista myös koko yhteiskuntamme yhteenkuuluvaisuutta ja tehokkuutta ajatellen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on työelämässä yhdenvertaisuutta edistävä rooli. Valtuutettu ei toimivallan puuttumisen takia voi puuttua yksittäisiin työelämän syrjintätapauksiin. Tämä

tulee kuitenkin muuttumaan, kun uudistettu yhdenvertaisuuslaki astuu voimaan (katso luku 3.2). Valtuutettu edistää työelämän yhdenvertaisuutta muun muassa avustamalla viranomaisia ja yksityisiä työnantajia edistämistoimenpiteiden suunnittelussa ja antamalla suosituksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu voi myös edistää sovintoa työelämään liittyvässä syrjintätapauksessa ja kuten alla poikkeustapauksissa avustaa oikeudessa.

3.9.1 Kampaamoliike purki kahden romanin työsuhteet syrjivien perusteiden – yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii avustajana oikeudenkäynnissä

Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on lain yhdenvertaisuusvaltuutetusta nojalla mahdollisuus avustaa tai hankkia oikeusapua syrjinnän kohteeksi joutuneelle henkilölle hänen oikeuksiensa turvaamiseksi. Valtuutettu käyttää tätä mahdollisuuttaan, joka sisältää mahdollisuuden myös toimia oikeudenkäyntiavustajana, ainoastaan poikkeuksellisissa tapauksissa, muun muassa resurssisyistä.

Helmikuussa 2022 yhdenvertaisuusvaltuutettu avusti kahta romanian nostamaan yhdenvertaisuuslain mukaisen hyvityskanteen Pirkanmaan kärjäoikeudessa kampaamoliikettä vastaan. Valtuutettu toimii naisten oikeudenkäyntiavustajana käynnissä olevassa oikeusprosessissa.

Tapauksessa on kyse työsyrynnästä etnisen alkuperän perusteella. Romaninaiset joutuivat helmikuussa 2020 syrjinnän uhreiksi kampaamoliikkeen purettua heidän työsuhteensa koeajalla heidän työssään käyttämien romanihameiden takia. Heillä oli työkäyttöä varten kevyemmät versiot perinteisestä romanihameesta. Työntäjä edellytti yhtenäistä työpukeutumista ainoastaan yläosan, paidan ja nimikyllin, osalta.

Palkatessaan romaninaiset työnantajan edustaja oli tietoinen, että he käyttivät romanihameita. Kun yrityksen johto sai tiedon romanihameiden käytöstä, palkatuille ilmoitettiin heidän mukaansa ”etteivät romanihameet sovi yrityksen imagoon”. Naisten kieltäytyttyä käyttämästä työssään housuja, heidän työsuhteensa purettiin. Koeaikapurun perusteeksi ilmoitettiin romanihameen aiheuttamat työhygieniä- ja työturvallisuusriskit.

Koeaikapurun jälkeen irtisanotut romanit ilmoittivat kokemastaan syrjinnästä yhdenvertaisuusvaltuutetulle. Koska valtuutetulla ei ollut toimivaltaa ottaa kantaa yksittäisiin työelämän syrjintätapauksiin, asia siirrettiin työsuojeluviranomaisten käsiteltäväksi. Työsuojeluviranomaiset tutkivat asian perusteellisesti, kuulivat työnantajaa ja totesivat, että kyse oli kiellettyä työsyrynnästä alkuperän perusteella. Koska asiassa epäiltiin yhdenvertaisuuslain loukkauksen lisäksi myös työsyryntärikosta, työsuojeluviranomaiset pyysivät poliisin suorittamaan esitutkinnan asiassa.

Esitutkinnan suorittaminen kesti 15 kuukautta, minkä johdosta syyttäjälle jäi ainoastaan pari viikkoa aikaa syyteharkintaan. Syyttäjä jätti asiassa syytteet nostamatta ja teki syyttämättä jättämispäätökset kaikkien epäiltyjen osalta. Syyttäjän arvio romaninaisten käyttämien hameiden vaikutuksesta työturvallisuuteen oli selkeässä ristiriidassa toimivaltaisen valvontaviranomaisen, aluehallintoviraston työsuojelun arvion kanssa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu arvioi, että asiassa on vakavalla tavalla loukattu syrjinnän kieltoa. Valtuutetun arvio on siis yhteneväinen työsuojeluviranomaisten arvion kanssa. Romaneilla on perustuslaillinen oikeus ylläpitää kulttuuriaan. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun¹⁶ mukaan tämä pitää sisällään oikeuden käyttää romanihameita.

Romanien syrjintä ja eriarvoisuus on syvällä yhteiskunnassamme. Romaneita syrjitään Suomessa kaikilla elämänalueilla. Heidän on huomattavasti vaikeampaa saada työtä tai edes työharjoittelupaikkaa syrjinnän, ennakkoluulojen ja syrjivien asenteiden vuoksi.

Syrjintä etnisen alkuperän perusteella on syvästi ihmisarvoa loukkaavaa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi, että oikeusavustajaksi ryhtyminen oli tarpeen irtisanottujen oikeusturvan takaamiseksi. Valtuutettu katsoi myös, että kyse on periaatteellisesti merkittävästä tapauksesta. Valtuutettu vaatii yhdenvertaisuuslain perusteella kummallekin naiselle 12 000 euroa hyvitystä syrjinnästä ja työsopimuslain perusteella kuuden kuukauden palkkaa perusteettomasta työsopimuksen purkamisesta.

3.9.2 Vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta on parannettava

Vammaisten henkilöiden työelämäosallisuuden edistäminen vaatii aktiivisia ja määrätietoisia toimia sekä lainsäätäjiltä, viranomaisilta että työnantajilta. Parantamalla vammaisten henkilöiden työelämäoikeuksia parannetaan myös pääsyä muihin keskeisiin perusoikeuksiin, kuten riittävään toimeentuloon. Suomessa on suuri määrä työkykyisiä vammaisia henkilöitä, jotka ovat tahottomaan työelämän ulkopuolella. Vammaiset henkilöt kokevat paljon syrjintää työelämässä.

Suuri osa syrjinnästä johtuu yhteiskunnan rakenteista ja vallitsevista asenteista.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu ja Ihmisoikeuskeskus julkaisivat vuonna 2022 käsikirjan vammaisten henkilöiden työllisyyden edistämiseksi ja oikeuksien vahvistamiseksi työelämässä¹⁷. Lainsäädännöllä voidaan tehdä paljon vammaisten henkilöiden työelämäosallisuuden parantamiseksi, mutta sen rinnalla vammaisten henkilöiden asemaa työelämässä voidaan edistää myös muuttamalla käytäntöjä ja lisäämällä tietoisuutta.

Käsikirjassa esitetään monia ratkaisuja yhdenvertaisempien toimintamallien rakentamiseksi ja vammaisten henkilöiden työllisyyden edistämiseksi. Käsikirjaan on koottu monipuolisesti tietoa ja työelämän yhdenvertaisuutta edistäviä käytäntöjä muun muassa etuuksista, kohtuullisista mukautuksista, YK:n vammaisyleissopimuksesta, rekrytoinnista sekä apuväline-, kuljetus- ja tulkkauspalveluista. Käsikirjan tavoitteena on tukea työnantajia sekä KELA:n, TE-palvelujen ja vammaispalvelujen asiantuntijoita vammaisten henkilöiden työllistymisen edistämiseksi. Erilaisissa viranomaispalveluissa on toimintamalleja, jotka eivät nykyisellään edistä vammaisten henkilöiden oikeutta työelämään.

Kuljetuspalveluiden ja henkilökohtaisen avun on joustettava työelämän vaatimuksissa

Vammaispalvelulain kuljetuspalvelulla on merkittävä rooli vammaisten henkilöiden työelämän sujuvuuden takaamisessa sekä työelämän ja arjen yhteensovittamisessa. Kuljetuspalvelu voi olla monille vammaisille henkilöille ainoa tapa liikkua itsenäisesti. Lisäksi kuljetuspalvelut ovat tärkeitä vammaisen henkilön etsiessä ja hakiessa työtä. Kokonaistilannetta vaikeuttaa, että kuljetuspalveluiden myöntämiskäytänteissä on kuntakohtaisia eroja. Tämä aiheuttaa kuntakohtaista eriarvoisuutta vammaisille työntekijöille ja yrittäjille.

Kuljetuspalveluiden järjestämistapojen on oltava nykyistä joustavampia. Vammaisen työntekijän tarpeiden ei pidä mukautua palvelujärjestelmään, vaan järjestelmän on mukauduttava vammaisen työntekijän tarpeisiin.

Kuljetuspalveluiden lisäksi henkilökohtaista apua on järjestettävä siten, että se vastaa paremmin työelämän vaatimuksiin. Vammaisten henkilöiden ja työnantajien luottamusta henkilökohtaisen avun järjestelmään on vahvistettava. Ongelmia liittyy esimerkiksi sijaisen saamiseen

Kuljetuspalveluiden järjestämistapojen on oltava nykyistä joustavampia. Vammaisen työntekijän tarpeiden ei pidä mukautua palvelujärjestelmään, vaan järjestelmän on mukauduttava vammaisen työntekijän tarpeisiin.

avustajan poissaolon ajaksi, henkilökohtaisen avustajan myöntämiseen liittyvien päätösten oikea-aikaisuuteen ja avustajan käytön joustavuuteen myös kiireisissä työtilanteissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsookin, että vammaispalveluiden olisi järjestettävä henkilökohtaista apua työelämälähtöisesti. Työelämään liittyvien henkilökohtaisen avun tarpeille olisi tarvittaessa järjestettävä nopeutettu menettely. Myös työhaastatteluun osallistumista varten olisi järjestettävä henkilökohtaista apua.

Esimerkiksi työhaastatteluun on helpompi päästä lyhyellä varoitusajalla, jos vammaispalveluissa tehdään ennakoivia päätöksiä henkilökohtaisesta avusta työhaastatteluihin sen sijaan, että apua täytyisi hakea joka haastattelua varten erikseen.

Vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta voidaan edistää rekrytointikäytänteillä

Työnantajalla on yhdenvertaisuuslain perusteella velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta rekrytoinnin ja työolojen osalta. Työnantajan on osana yleistä yhdenvertaisuuden edistämistä perusteltua kehittää määrätietoisesti myös työympäristön esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

Vammaisen työnhakijan mahdollisesti tarvittavat kohtuulliset mukautukset on tehtävä tarvittaessa myös rekrytointivaiheessa. Tarve apuvälineen, avustajan tai vaikkapa viittomakielen tulkin käytölle ei ole hyväksyttävä syy syrjäyttää vammaista henkilöä työhaussa.

Työnantajien on yhdenvertaisuuden edistämiselvoitteen nojalla kehitettävä rekrytointikäytäntöjään yhdenvertaisuuden toteutumista tukeviksi. Työnantaja voi tukea monin tavoin sitä, että myös vammaiset henkilöt hakisivat avoinna olevaa työpaikkaa. Yksi hyvä käytäntö on niin kut-

sutun monimuotoisuuslausekkeen käyttö työnhakuilmoituksessa.

Työnantaja voi tukea monin tavoin sitä, että myös vammaiset henkilöt hakisivat avoimna olevaa työpaikkaa. Yksi hyvä käytäntö on niin kutsutun monimuotoisuuslausekkeen käyttö työnhakuilmoituksessa.

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia toimia yrittäjinä parannettava

Vammaisilla henkilöillä täytyy olla yhdenvertaiset mahdollisuudet toimia yrittäjinä. Jotta yrittäjyyteen olisi aidosti yhdenvertaiset mahdollisuudet, tulisi vammaisuudesta aiheutuvat kustannukset kompensoida vammaisille yrittäjille, varsinkin yrityksen perustamisvaiheessa. Nämä kulut ovat sellaisia, joita vammattomilla yrittäjillä ei ole.

Vammaispalveluiden on mahdollistettava ja edistettävä yrittäjänä toimimista. Viranomaisten on turvattava vammaisen henkilön yhdenvertaiset mahdollisuudet perustaa yritys. Tämä voi tarkoittaa sitä, että palveluiden järjestämistapojen ja käytänteiden on joustettava.

3.9.3 Lausunto vakuutusosoikeudelle työkyvyttömyyseläkkeen epäämisestä diagnoosin luokittelun vuoksi

Valtuutetun tietoon on viime vuosina tullut tapauksia, joissa henkilölle ei myönnetä työkyvyttömyyseläketä, vaikka hänen työkykynsä on alentunut riittävästi ja riittävän pitkäkestoisesti, koska työkyvyn alenemisen syytä ei pidetä työeläkelainsäädännössä tarkoitettuna vammaana tai sairautena. Valtuutettu antoi vuoden 2022 lokakuussa vakuutusosoikeudelle asiasta lausunnon yhdenvertaisuuslain 27 §:n nojalla.

Lausunnossaan yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että henkilön työkyvyn aleneminen tulisi arvioida YK:n vammaisyleissopimuksen mukai-

sesti niin, että arvio ei perustuisi diagnooseihin, vaan henkilön tilan yksilölliseen arviointiin sekä erilaisten esteiden aiheuttamiin toimintarajoitteisiin ja niistä johtuvaan työkyvyn alenemiseen. Henkilölle tulisi riittävän työkyvyn alenemisen johdosta myöntää työkyvyttömyyseläketä syrjimättömästi ja yhdenvertaisesti huolimatta siitä, johtuuko henkilön työkyvyn aleneminen sosiaaliturvalainsäädännön tarkoittamasta sairaudesta tai vammasta.

Valtuutetun tietojen mukaan vakuutusosoikeus ei ole tämän vuosikertomuksen kirjoitushetkellä vielä ratkaissut lausunnon kohteena olevia asioita. Valtuutetun tiedossa on kuitenkin joulukuulta 2022 vakuutusosoikeuden ratkaisu työkyvyttömyyseläkkeen myöntämiseen liittyen. Tapauksessa eläkeyhtiö alun perin hylkäsi hakijan työkyvyttömyyseläkkeen siksi, että se katsoi, että hänen diagnoosiaan ei voida pitää vammaana tai sairautena työeläkelainsäädännön näkökulmasta katsoen.

Muutoksenhakulautakunta kumosi yhtiön päätöksen ja totesi, että työkyvyttömyyseläkkeen kriteerit ovat hakijan kohdalla täyttyneet esitetystä lääketieteellisessä selvityksessä. Vakuutusosoikeus hylkäsi eläkeyhtiön valituksen ja pysytti muutoksenhakulautakunnan päätöksen. Ratkaisussaan vakuutusosoikeus korostaa, että ratkaisut oikeudesta työkyvyttömyyseläkkeeseen tehdään jokaisessa tapauksessa erikseen ja yksilöllisesti harkiten. Ratkaisussa otetaan terveydentilan ja toimintakyvyn lääketieteellisen selvityksen lisäksi huomioon myös muut työkyvyttömyyseläkkeen myöntämiseen vaikuttavat seikat kuten ikä ja koulutus.

3.10 Hyvinvointialueilla on keskeinen tehtävä turvata alueensa ihmisten yhdenvertaisuus

Vastuu sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pe-lastustoimen järjestämisestä siirtyi hyvinvointialueille 1.1.2023. Uudistuksen tavoitteena on koko väestölle keskeisten palveluiden turvaaminen kestäväällä tavalla. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on lähettänyt kirjeen hyvinvointialueille tukemaan alueiden lakisäateistä yhdenvertaisuussuunnittelua. Kirjeeseen on koottu yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanottoja ja suosituksia syrjinnän

ehkäisemiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä pelastustoimessa. Hyvinvointialueilla on keskeinen tehtävä turvata yhdenvertaisuus ja huolehtia siitä, että palvelut ovat saatavilla kaikille syrjimättömästi ja esteettömästi.

Hyvinvointialueilla on keskeinen tehtävä turvata yhdenvertaisuus ja huolehtia siitä, että palvelut ovat saatavilla kaikille syrjimättömästi ja esteettömästi.

Yhdenvertaisuuslain soveltamisala on laaja ja lakia sovelletaan lähtökohtaisesti kaikkeen hyvinvointialueen toimintaan. Tämä tarkoittaa, että yhdenvertaisuuslakia sovelletaan muun muassa potilaslain, vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain rinnalla. Muita lakeja ei saa soveltaa niin, että ne olisivat ristiriidassa yhdenvertaisuuslain syrjintäkiellon kanssa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on koonnut hyvinvointialueille lähettämäänsä kirjeeseen laajasti tietoa yhdenvertaisuudesta ja syrjinnästä sekä siitä, miten yhdenvertaisuuslain velvoitteet tulee ottaa huomioon hyvinvointialueiden toiminnassa. Kirje sisältää tietoa ja suosituksia myös ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien edistämisestä, ihmiskaupan uhrien auttamisesta sekä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisestä ja siihen puuttumisesta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on koonnut hyvinvointialueille lähettämäänsä kirjeeseen laajasti tietoa yhdenvertaisuudesta ja syrjinnästä sekä siitä, miten yhdenvertaisuuslain velvoitteet tulee ottaa huomioon hyvinvointialueiden toiminnassa.

Hyvinvointialueiden on huolehdittava järjestämiensä palveluiden sekä asiakas- ja potilastilojen saavutettavuudesta ja esteettömyydestä. Lisäksi hyvinvointialueiden on huolehdittava asiakkaiden ja potilaiden kielellisistä oikeuksista ja tulkkauksen järjestämisestä. Palveluiden järjestämisessä tulisi noudattaa yksilöllistä harkintaa ja palveluiden järjestämistapojen tulisi olla joustavia. Vammaisten henkilöiden kohtuulliset mukautukset tulee ottaa huomioon sekä palveluita järjestettäessä että asioinnissa. Vammaisten henkilöiden sekä ikääntyneiden ja nuorten henkilöiden vaikuttamistoimielimien näkökulmat tulee ottaa huomioon hyvinvointialueiden päätöksenteossa. Hyvinvointialueiden olisi syytä laatia sektorikohtaiset yhdenvertaisuussuunnitelmat sekä osallistaa henkilöstö niiden suunnitteluun ja laadintaan, jotta hyvinvointialueen moninaiset tehtävät ja niiden erityispiirteet tulisivat huomioiduiksi.

Hyvinvointialueilla on merkittävä rooli myös ihmiskaupan uhrien auttamisessa, naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa sekä paperittomien ihmisten oikeuksien varmistamisessa. Kuntien sosiaali- ja terveystalouksissa on vuosien varrella muodostunut keskenään erilaisia toimitapoja ihmiskaupan uhrien auttamiseksi. Hyvinvointialueiden tulisi varmistaa parhaat käytännöt ja rakentaa toimivat menettelyt ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi. Hyvinvointialueilla on myös merkittävä rooli naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn rakenteiden ja palvelukokonaisuuksien luomisessa. Jokaiselle hyvinvointialueelle tulisi nimetä taho, joka on vastuussa väkivallan ehkäisytyön koordinaatiosta. Hyvinvointialueilla on velvollisuus järjestää paperittomille henkilöille kiireellisen hoidon lisäksi välttämättömät terveydenhuollon palvelut. Hyvinvointialue voi aina halutessaan järjestää myös kattavampia sosiaali- ja terveyspalveluita paperittomille ihmisille edistääkseen tosiasiallista yhdenvertaisuutta.

Hyvinvointialueilla on keskeinen rooli saamelaisten kielellisten oikeuksien toteuttamisessa

Vuoden 2023 alusta aloittaneilla hyvinvointialueilla on keskeinen tehtävä turvata alueensa ihmisten yhdenvertaisuus ja huolehtia myös kielellisten oikeuksien toteuttamisesta. Asiakkaan oikeudesta käyttää saamen kieltä Lapin hyvinvointialueella sosiaali- ja terveyspalveluissa säädetään järjestämislaissa ja oikeudesta käyttää saamen kieltä muutoin saamen kielilaissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että hyvinvointialueiden tulee huolehtia siitä, että sosiaalihuollon asiakkailla ja terveydenhuollon potilailla on mahdollisuus asioida omalla äidinkielellään suomeksi, ruotsiksi tai saamen kielillä. Silloin kun tämä ei ole mahdollista, tulee käyttää tulkkaukspalveluja.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun saamista yhteydenotoista käy ilmi, että kielellisten oikeuksien toteutumisessa on ollut puutteita, eikä kuntalaisille ole mahdollistettu asiointia omalla äidinkielellään tai tulkin välityksellä. Toistuvana teemana valtuutetulle tulleissa yhteydenotoissa on kielitaitoisten ammattilaisten puute. Rekrytointirytyksistä huolimatta riittävän saamen kielitaidon omaavaan henkilöstöä ei ole saatavilla. Ongelman ratkaisemiseksi on panostettava sekä kielen koulutukseen että eri alojen osaajien kouluttamiseen saamelaisten kotiseutualueella.

Saamelaisten palveluiden turvaamiseksi on keskeistä, että hyvinvointialueilla huomioidaan laajasti saamelaisten itsemääräämisoikeus sekä kielelliset oikeudet.

Vammaispalvelulaki hyväksyttiin muokattuna eduskunnassa maaliskuussa 2023. Seuraavissa teksteissä viitataan hallituksen esitykseen.

Autismikirjon ihmisten huomioiminen terveydenhuollossa ja hyvinvointialueiden vastuu yhdenvertaisuuden toteuttamisessa

Sosiaali- ja terveydenhuollossa ei riittävästi tunnisteta autismikirjon henkilöiden tarpeita. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että hyvinvointialueilla kiinnitetään erityistä huomiota terveydenhuollon käytäntöihin potilaiden kohtaamisessa ja että palvelujen suunnitteluun käytetään tarvittaessa ulkopuolisia asiantuntijoita. Terveydenhuoltoon on rakennettava toimintatavat, jotka tukevat potilaiden yhdenvertaisuutta terveyspalveluissa. Tämä tarkoittaa, että terveydenhuollossa tulee olla osaamista autismikirjosta ja autismikirjon ihmisten huomioimisesta. Esimerkiksi tilojen aistiesteellisyys on tärkeä kartoittaa ja huomioida. Samoin tulisi varmistaa saavutettavat ja monipuoliset yhteydenotto-kanavat.

3.11 Vammaispalveluiden ja vammaispalvelulain uudistuksen on edistettävä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista

Vammaispalvelut luovat tärkeät edellytykset vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumiselle ja tukevat vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja itseenäistä elämää. Vammaispalvelulain uudistusta on valmisteltu pitkään. Lain uudistus on erittäin tärkeä ja se täydentää merkittäväällä tavalla sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta vammaisten henkilöiden palvelujärjestelmän osalta. Eduskunnan hyväksymään lakiin jäi kuitenkin vielä kehitettävää.

YK:n vammaisyleissopimus määrittelee vammaisuuden laajasti, eikä rajaa minkäänlaista vammaisuutta sopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää erityisen tärkeänä sitä, että oikeus vammaispalvelulain

mukaisiin palveluihin ei perustu diagnooseihin, vaan yhteiskunnan esteiden aiheuttamiin toimintatarjoitteisiin ja niistä johtuvaan tuen tarpeeseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleiden yhteydenottojen perusteella on olemassa vaara, että vammaispalvelulain mukaisten palveluiden myöntämisessä tulkitaan vammaispalvelulakia puutteellisesti ja liian tiukasti. Lisäksi vaikuttaa siltä, että usein sivuutetaan muu velvoittava lainsäädäntö, joka takaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta. Kuntien tiukka linja palveluiden myöntämisessä on usein johtunut kuntien omista soveltamisohjeista, joissa ei välttämättä oteta huomioon olennaista oikeuskäytäntöä tai sitä tulkitaan tiukasti. Tämä on johtanut siihen, että vammaispalvelulain mukaiset palvelut toteutuvat usein vasta hallinto-oikeuden päätöksien kautta. Kuitenkin, koska vain pieni osa päätöksistä päätyy hallinto-oikeuksien ratkaistavaksi, tämä voi johtaa alimitoitettuihin palveluihin. Tämän vuoksi uudella vammaispalvelulailla ja sen pykäläkohtaisilla perusteluilla on erityinen merkitys hyvinvointialueiden palvelujen myöntämiseen liittyvien käytäntöjen muodostumiselle.

3.11.1 Vammaispalvelulain uudistus on merkittävä, mutta hallituksen esityksessä on korjattavaa

Tämä teksti perustuu yhdenvertaisuusvaltuutetun antamiin lausuntoon hallituksen esityksestä sosiaali- ja terveystoimintakunnalle. Vammaispalvelulaki hyväksyttiin eduskunnassa maaliskuussa 2023. Laki edistää monella tavalla vammaisten ihmisten oikeuksia, mutta siihen jäin parannettavaa seuraavalle hallitukselle.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on lausunut vammaispalvelulakiesityksestä viimeksi huhtikuussa 2022 sekä eduskunnan sosiaali- ja terveystoimintakunnalle kuulemisen yhteydessä lokakuussa 2022. Seuraavassa osiossa käydään läpi valtuutetun lausunnoissaan ja kuulemisessa esittämiä keskeisiä huomioita.

Hallituksen esityksessä on ristiriita subjektiivisten oikeuksien ja taloudellisten reunaehtojen välillä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on painottanut lausunnoissaan, että vammaispalvelulaki ei voi olla subjektiivisten oikeuksien osalta säästölaki. Kun säädetään vammaisten henkilöiden välttämättö-

mistä palveluista, joihin henkilöillä on subjektiivinen oikeus laissa määriteltyjen edellytyksien täytyessä, eri ikäisiä vammaisia henkilöitä ei voida kohdella eri tavalla perustuen ainoastaan heidän ikäänsä. Tämä on yhdenvertaisuuslain, perustuslain sekä Suomessa lainsäädäntöä voimassa olevan YK:n vammaisyleissopimuksen vastaista. Valtuutettu yhtyy perustuslakivaliokunnan mietintöön ikääntymisrajausten syrjivyydestä ja YK:n vammaisyleissopimuksessa määriteltyjen oikeuksien vastaisuudesta.

Lakiin sisältyvä ikääntymisrajaus jättäisi monet vaikeavammaiset ikääntyneet ihmiset vanhushuolteen piiriin. Kun huomioidaan väestön ikärakenne ja vanhushuolteen tilanne Suomessa, on epätodennäköistä, että vammaiset ikääntyneet henkilöt voisivat saada yksilölliset ja tarpeittensa mukaiset palvelut yleislainsäädännön perusteella. Lisäksi sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla ei voida taata vammaiselle ikääntyneelle henkilölle oikeutta osallistua yhdenvertaisesti vapaa-aikaan, harrastuksiin, kulttuuriin ja muihin arjen toimiin. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut keskittyvät ihmisen kotiin ja ylläpitävät henkilön olennaisia perustarpeita. Ne eivät kuitenkaan mahdollista ikääntyneen henkilön oikeutta itse päättää vapaa-ajastaan. Liikkumisen tuki, henkilökohtainen apu ja esteettömän asumisen tuki ovat välttämättömiä palveluja vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden toteutumiseksi, iästä riippumatta. Valtuutettu huomauttaa myös, että lakiuudistukseen kohdistettu 22 miljoonan euron lisärahoitus on varsin vaatimaton lisäresurssi.

Vammaispalvelulain soveltamisalaa on tarkistettava ja soveltamisalan vaikutuksia arvioitava paremmin

Valtuutettu huomautti lausunnoissaan, että lakiesityksessä tunnistetaan aiemman lain heikkoudet sekä palveluiden ulkopuolelle jääneet ryhmät hyvin ja korjataan lain soveltavuutta. Aiempi laki ei onnistunut ottamaan huomioon kaikkia ryhmiä, joita olivat esimerkiksi osa kehitysvammaisista henkilöistä, osa autismin kirjon henkilöistä, aivovammaisista henkilöistä ja varhain alkaneeseen muistisairauteen sairastuneista henkilöistä.

Lakiesitykseen sisältyvä ikääntymisrajaus ja hallituksen esitykseen kirjatut sitä koskevat tulkintaohjeet ovat kuitenkin jättämässä välttämättömien vammaispalveluiden ulkopuolelle uusia

ryhmiä, kuten esimerkiksi ikääntyneenä kuulotai näkövammautuneet henkilöt. Perusteluna tällaiselle rajaukselle on esitetty ainoastaan taloudelliset resurssit ja niiden puute.

Valtuutettu myös katsoo, että esityksen yhdenvertaisuusarvio ikääntymisrajoituksen osalta ei ole riittävä. Esityksessä ei arvioida, mitä rajoitus tarkoittaisi kyseiselle ihmisryhmälle ja heidän yhdenvertaisuudelleen. Yhdenvertaisuusarviossa olisi tärkeää huomioida myös eri vammaisjärjestöjen esiin tuomat näkökohdat.

Vammaispalvelulain tulee edistää vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta ja yrittäjyyttä

Vammaisten henkilöiden työelämäosallisuuden edistämisen ja vahvistamisen tulisi olla vammaispalvelulain ja sen eri palveluiden läpäisevä teema. Valtuutettu huomautti lausunnoissaan, että vammaispalvelulain säännöksissä ja perusteluissa tulisi käsitellä laajemmin vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta ja yrittäjyysmahdollisuuksia. Tällä hetkellä työelämäosallisuus huomioidaan vammaispalvelulain perusteluissa lähinnä liikkumisen tuen ja päivätoiminnan kohdalla. Valtuutettu katsoo, että lain tarkoitusta koskevassa pykälässä työelämäosallisuuden ja opiskelun maininta kohdistaisi huomiota vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämiseen myös suhteessa vammattomiin henkilöihin.

Yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua työelämään niin työntekijänä kuin yrittäjänäkin tulisi ottaa huomioon yksittäisiä palveluja myönnettäessä. Tämä tarkoittaa, että vammaispalveluiden käytänteiden ja järjestämistapojen on joustettava, jotta yrittäjyys ja työnteko ovat vammaiselle henkilölle tosiasiallisesti mahdollisia. Tarvittaessa lakia sovellettaessa on käytettävä yhdenvertaisuuslain mukaisia kohtuullisia mukautuksia tai positiivista erityiskohtelua.

Asiakasmaksurasituksen merkittävä kasvu voi olla uhka yhdenvertaisuudelle

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että vammaispalvelulain uudistuksessa on ongelmallista aiemman kehitysvammalain mukaisissa työ- ja päivätoiminnassa käyvien henkilöiden maksurasituksen merkittävä kasvu. Maksurasituksen kasvu kohdistuisi usein jo valmiiksi vaikeassa taloudellisessa tilanteessa oleviin henkilöihin ja pienituloisiin perheisiin. Pahimmillaan maksu-

rasituksen kasvu johtaa näiden palveluiden alimitoitettuun käyttöön. Tällä on puolestaan pitkän aikavälin vaikutuksia henkilöiden terveyteen ja sitä kautta myös julkisten menojen kasvuun. Uudistus ei saa johtaa siihen, että kehitysvammalain mukaiset erityishuollon palvelut heikkenevät tai muuttuvat maksullisiksi.

Vapaa-ajan apu tulee turvata yhdenvertaisesti kaikille vammaisille henkilöille

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on useaan otteeseen lausunnoissaan kiinnittänyt huomiota lakiehdotukseen sisältyvään henkilökohtaisen avun voimavaraedellytykseen ja sen ongelmallisuuteen YK:n vammaisyleissopimuksen valossa. Vammaispalvelulain uudistuksessa on otettava huomioon Suomea koskeva YK:n vammaiskomitean ratkaisu. Ratkaisussaan¹⁸ komitea edellytti, että myös vahvinta tukea tarvitsevien ihmisten tulee yhdenvertaisesti saada henkilökohtaista apua, tai vähintään vastaavaa palvelua.

Vammaispalvelulakiesitys sisältää uutena palveluna erityisen osallisuuden tuen, jonka vähimmäismääräksi ehdotetaan 20 tuntia kuukaudessa. Henkilökohtaisen avun osalta vastaava vähimmäismäärä henkilökohtaista apua vuorovaikutukseen, vapaa-ajan toimintaan ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen on 30 tuntia kuukaudessa. Valtuutettu on painottanut lausunnoissaan, että erityisen osallisuuden tuki tulisi säätää tuntimäärältään ja heti lain voimaantultua ilman siirtymäaikaa yhtä kattavaksi ja vahvaksi palveluksi kuin henkilökohtainen apu vapaa-ajalle. Ainoastaan näin voidaan varmistaa eri tavalla vammaisten henkilöiden välinen yhdenvertaisuus sekä voimavaraedellytyksen ulkopuolelle jäävien vammaisten henkilöiden yhdenvertaiset mahdollisuudet vapaa-ajan toimintaan ja osallisuuteen.

3.11.2 Parkinsonin tauti ei ole katsottavissa ikääntymiseen liittyväksi siten kuin vammaispalvelulaissa tarkoitetaan

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui hallinto-oikeudelle asiassa, jossa oli kyse henkilökohtaisen avun ikääntymisrajoituksen soveltamisesta. Kyse oli Parkinsonin tautia sairastavasta yli 80-vuotiaasta henkilöstä, jolla oli Parkinsonin taudista johtuvia toimintarajoitteita liikkumisessa ja kognitiivisissa taidoissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi lausunnossaan, että kaupunki

oli soveltanut ikääntymisrajausta valittajan kohdalla varsin laajasti ja tulkinnut, että sairauden puhkeaminen korkealla iällä olisi riittävä osoitus siitä, että kyseessä on pääasiassa ikääntymiseen liittyvä sairaus. Valtuutettu totesi, että yhdenvertaisuuslain syrjintäkielto ohjaa vammaispalvelulain tulkintaa siihen, että henkilökohtaisen avun ulkopuolelle on tarkoitettu rajata vain sellaisia toimintarajoitteita ja sairauksia, jotka ovat kategorisesti hyvin yleisiä ikääntyneillä ihmisillä, tai joiden riskitekijöitä korkea ikä ja elimistön luonnollinen kuluminen tutkimustiedon valossa selkeästi ovat.

Hallinto-oikeus totesi päätöksessään, että Parkinsonin tauti ei ole katsottavissa ikääntymiseen liittyväksi siten kuin vammaispalvelulaissa tarkoitetaan. Päätöksen mukaan valittajan Parkinsonin taudista johtuvat toimintakyvyn puutteet eivät olleet seurausta ikääntyessä väistämättä tapahtuvasta elimistön heikkenemisestä ja rappeutumisesta, eivätkä valittajan toimintarajoitteet olleet katsottavissa osaksi normaalia ikääntymistä.

Asiassa oli arvioitavana myös se, oliko hakemus voitu hylätä sillä perusteella, että hakijan avuntarve ei ollut välttämätöntä ja toistuvaa. Hallinto-oikeus katsoi, että kaupunki ei ollut hallintolain edellyttämällä tavalla riittävästi selvittänyt asiaa tältä osin.

Hallinto-oikeus kumosi kaupungin päätökset ja palautti asian uudelleen käsiteltäväksi ja arvioitavaksi. Hallinto-oikeuden päätös on lainvoimainen. Päätös annettiin yli 1,5 vuotta sen jälkeen, kun henkilö oli jättänyt hakemuksensa vammaispalveluille. Hallinto-oikeuden päätöksen antamisen aikaan valittaja oli joutunut sairaalahoitoon ja odotti pitkäaikaista hoivapaikkaa.

3.11.3 Ikääntyneinä vammautuneiden henkilöiden oikeus henkilökohtaiseen apuun on turvattava

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui Helsingin hallinto-oikeudelle ikääntyneen vammaisen henkilön henkilökohtaiseen apuun liittyen. Yli 90-vuotias avokulmaglaukooman johdosta näkövammautunut henkilö haki henkilökohtaista apua vapaa-ajan harrastuksiinsa ja asiointeihin. Henkilön näkövamma haitta-aste oli lääkärinlausunnon mukaan korkein mahdollinen. Kaupunki hylkäsi hakemuksen ja perusteli hylkäystä sillä, että henkilön avuntarve johtuu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toiminta-

rajoitteista. Lisäksi kaupunki katsoi, että henkilö selviytyy välttämättömistä päivittäisistä toimista kotihoidon ja sen tukipalveluiden avulla. Henkilö oli hakenut henkilökohtaista apua tuloksetta jo kaksi kertaa aikaisemmin, ensimmäisen kerran jo vuonna 2014.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painotti hallinto-oikeudelle antamassaan lausunnossa, että vammaispalvelulain tulkinta ei saa johtaa tilanteeseen, jossa iäkäs vammainen henkilö ei voisi ikänsä tai diagnoosinsa vuoksi päästä henkilökohtaisen avun piiriin. Valtuutetun näkemyksen mukaan on selvää, että ikääntymisrajauksen soveltaminen asetti valittajan hänen ikänsä ja terveydentilansa vuoksi huonompaan asemaan kuin muut vammaispalveluun oikeutetut henkilöt. Kyse oli syrjinnästä, huolimatta siitä, että kohtelu perustuu vammaispalvelulakiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painotti hallinto-oikeudelle antamassaan lausunnossa, että vammaispalvelulain tulkinta ei saa johtaa tilanteeseen, jossa iäkäs vammainen henkilö ei voisi ikänsä tai diagnoosinsa vuoksi päästä henkilökohtaisen avun piiriin.

Lausunnossaan valtuutettu katsoi myös, että henkilökohtainen apu tulisi viimekädessä myöntää hakijalle yhdenvertaisuuslain mukaisena kohtuullisena mukautuksena. Yksittäisessä lainsäädännön soveltamistilanteessa, palveluja järjestettäessä tai niitä toimeenpantaessa, lain säädöksiä voidaan tulkita siten, että vammainen henkilö pääsee tehokkaasti palvelujen piiriin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei pitänyt mukautusta kohtuuttomana, sillä haetun avun määrä oli vähäinen. Lisäksi osa henkilökohtaisen avun tunneista tulisi todennäköisesti korvatuksi kotihoidolla, josta kaupungille joka tapauksessa aiheutui kustannuksia.

Lausunnossaan valtuutettu katsoi, että valittajan kuten muidenkin samassa asemassa olevien iäkkäiden ihmisten kohdalla, korkea ikä ja puutteellisesti perustellut viranomaispäätökset estävät iäkkäiden vammaisten henkilöiden pääsyn oikeuksiinsa. Valittaja oli muutoksenhakuprosessin ajan pitkälti läheistensä tarjoaman avun varassa ja muun muassa puutteellisen päivittäisen avun aiheuttama liikkumattomuus oli läheisten mukaan rapauttanut valittajan toimintakykyä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi, että kaupungin menettely vaaransi valittajan keskeisiä oikeuksia.

Lausunnossaan valtuutettu katsoi, että valittajan kuten muidenkin samassa asemassa olevien iäkkäiden ihmisten kohdalla, korkea ikä ja puutteellisesti perustellut viranomaispäätökset estävät iäkkäiden vammaisten henkilöiden pääsyn oikeuksiinsa.

Hallinto-oikeus totesi ratkaisussaan, että valittajan silmänsairaus ja sen aiheuttama vaikea näkövamma sekä niistä johtuvat vaikeat toimintarajoitteet eivät liity normaaliin ikääntymiseen. Hallinto-oikeus katsoi yhdenvertaisuusvaltuutetun lausuntoon sekä valittajan avuntarpeesta esitettyyn selvitykseen vedoten, että kaupungin ei olisi tullut hylätä valittajan hakemusta henkilökohtaisesta avusta hakijan iän perusteella. Asia palautettiin kaupungille uudelleen käsiteltäväksi.

Kaupunki haki valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Valtuutetun saamien tietojen mukaan kaupunki kieltäytyi valituslupahakemukseen vedoten laittamasta hallinto-oikeuden päätöstä täytäntöön. Noin kuusi kuukautta hallinto-oikeuden ratkaisun jälkeen, korkein hallinto-oikeus antoi kielteisen ratkaisun valituslupahakemukseen. Kaupungin menettely johti tilanteeseen, jossa hakija oli hallinto-oikeuden myönteisestä ratkaisusta huolimatta noin kaksi vuotta henkilökohtaisen avun hakemisen jälkeen yhä ilman henkilökohtaista apua.

3.11.4 Vammaispalvelulain mukaisten kuljetuspalveluiden on joustettava arjen tarpeisiin

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui Helsingin hallinto-oikeudelle vammaispalvelulain mukaisessa kuljetuspalveluasiassa. Asiassa punnittiin henkilön oikeutta käyttää hänelle myönnettyjä vammaispalvelulain mukaisia vapaa-ajan matkoja kertaluonteisesti matkustaakseen kuljetuspalvelualueen ulkopuolelle. Kyseisen matkan tarkoituksena oli vierailu harvinaisessa taidenäyttelyssä. Henkilö oli hakenut kunnalta vaihtoehtoisesti myös yhtä edestakaista harkinnanvaraista lisämatkaa toteuttaakseen näyttelyvierailun.

Kunta ei ollut myöntänyt oikeutta matkaan, koska hänen asuinkuntansa ei ollut Helsingin rajanaapurikunta, eikä Helsinkiä katsottu hänen asuinkuntansa toiminnalliseksi lähikunnaksi. Kyse on Uudellamaalla sijaitsevasta kunnasta, jonka työssäkäyntialueeseen Helsinki kuuluu. Välimatka kunnan ja Helsingin välillä on alle 100 kilometriä. Lisämatkan osalta kunta oli perustellut kielteistä päätöstä sillä, että kyse ei ollut perhejuhlasta tai sen kaltaisesta tilanteesta. Henkilö valitti kunnan päätöksestä hallinto-oikeuteen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi lausunnossaan hallinto-oikeudelle, että valittajan perusteiden perusteella Helsinki oli katsottavissa asuinkunnan toiminnalliseksi lähikunnaksi, kun on kyse Helsingissä järjestettävässä harvinaisesta taidenäyttelystä. Lisäksi, vaikka oikeus katsoisi, että kyse ei olisi toiminnallisesta lähikunnasta, haettu matka tulisi katsoa vammaispalvelulain tarkoittamaksi kohtuulliseksi kuljetuspalveluksi, mikä perustuu YK:n vammaisyleissopimukseen sisältyvään vammaisten henkilöiden oikeuteen osallistua kulttuurielämään. Vammaisyleissopimuksen valossa on selvää, että vammaisen henkilön osallisuus kulttuuriin ei voi rajautua ainoastaan henkilön asuinpaikkakunnalle.

Vammaisyleissopimuksen valossa on selvää, että vammaisen henkilön osallisuus kulttuuriin ei voi rajautua ainoastaan henkilön asuinpaikkakunnalle.

Valtuutettu katsoi lausunnossaan, että viime kädessä matka voitaisiin myöntää kohtuullisena mukautuksena. Valtuutettu kiinnitti lausunnossaan myös huomiota siihen, että yli minimimäärän (18 kappaletta kuukaudessa) meneviä lisämatkoja pitää olla mahdollista saada tavanomaisiin arkeen kuuluviin välttämättömiin liikkumistarpeisiin yksilöllisen harkinnan perusteella. Kunta ei siten voi ohjeillaan rajoittaa lisämatkoja esimerkiksi vain perhejuhliin liittyviin syihin.

Hallinto-oikeus ratkaisi asian alkuvuodesta 2023 hyläten vammaisen henkilön valituksen. Perusteluissaan hallinto-oikeus katsoi, ettei valittajan asuinkuntaa voitu pitää Helsingin toiminnallisena lähikuntana suhteessa valittajan hakemiin taidenäyttelyyn suuntautuviin matkoihin. Valitettavasti hallinto-oikeus ei lainkaan perustellut päätöstään yhdenvertaisuuslain tai YK:n vammaisyleissopimuksen nojalla eikä ottanut kantaa siihen, tulisiko oikeus matkoihin myöntää kohtuullisena mukautuksena.

3.11.5 Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisu kuljetuspalvelun alueellisesta laajuudesta

Korkein hallinto-oikeus antoi vuonna 2022 vuosikirjaratkaisun¹⁹, joka koski vammaispalvelulain kuljetuspalvelua ja sen alueellista laajuutta. Asiassa oli kyse Kaarinan kaupungin velvollisuudesta myöntää vaikeavammaiselle henkilölle oikeus käyttää hänelle myönnettyä kuljetuspalvelua asuinkuntansa ulkopuolella. Henkilö olisi kahtena päivänä kuukaudessa käyttänyt kuljetuspalvelua Helsingin sisäisinä kuljetuksina hänen majoituspaikkansa ja työpaikkansa välillä silloin, kun henkilön edellytettiin työskentelevän työnantajansa pääkonttorissa Helsingissä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui asiassa hallinto-oikeudelle, ja katsoi, että vammaispalvelulaki antaa laajan mahdollisuuden mukauttaa vammaispalveluja asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaisiksi. Valtuutettu katsoi lausunnossaan, että kun huomioidaan vammaispalvelulaki ja yhdenvertaisuuslaki, asiassa ei noussut esille syitä, joiden perusteella vammaisen henkilön vaatima mukautus muodostuisi kohtuuttomaksi kaupungille. Hallinto-oikeus päätyi kuitenkin eri kannalle ja hylkäsi vammaisen henkilön valituksen todeten, että Helsinkiä ei voitu pitää vammaispalveluasetuksen mukaisena Kaarinan lähikuntana.

Vammaispalvelulaki antaa laajan mahdollisuuden mukauttaa vammaispalveluja asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaisiksi.

Korkein hallinto-oikeus päätyi toiseen lopputulokseen ja perusteli ratkaisunsa vammaisen henkilön yksilöllisellä tarpeella ja vaadittujen matkojen kohtuullisuudella sekä sillä, että kyse oli hänelle jo myönnetyn palvelun toteuttamisesta. Edellä mainituin perustein korkein hallinto-oikeus jätti tässä tapauksessa perustuslain nojalla soveltamatta vammaispalveluasetuksen kuljetuspalvelun maantieteellistä rajausta koskevaa säännöstä. KHO totesi perusteluissaan, että lopputulos on yhteensopiva perustuslain yhdenvertaisuusperiaatteen ja vammaispalvelulain tarkoituksen kanssa.

Korkein hallinto-oikeus päätyi siis yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa samaan lopputulokseen. Korkein hallinto-oikeus ei kuitenkaan päätenyt ratkaisuunsa soveltamalla yhdenvertaisuuslain kohtuullista mukautusta koskevaa säännöstä. Tämä olisi ollut myös mahdollista. Tämän tyyppisille mukautuksille saattaa vastaisuudessaakin tulla tarvetta, ainakin siinä tapauksessa, jos uusi vammaispalvelulaki ei etene ja tule hyväksytyksi eduskunnassa. Uusi vammaispalvelulaki sen ehdotetussa muodossa sisältää nykyistä lakia enemmän joustoa palvelun järjestämistavassa ja lisää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta. Lisäksi se ottaa paremmin huomioon myös vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden työelämään.

3.11.6 Autismikirjo täytyy tunnistaa nykyistä paremmin vammaispalveluissa

Suomea sitovan YK:n vammaisyleissopimuksen määritelmä vammaisuudesta on laaja. Tämän määritelmän ja käsityksen täytyy olla päätöksentekijöiden lähtökohtana. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että liian suppea tulkinta vammaisuudesta vaarantaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta. Laki tai oikeuskäytäntö eivät rajaa vammaispalveluita tai henkilökohtaista

apua yhdenkään vamma ryhmän osalta pois. Vammaispalveluissa täytyy tunnistaa toimintarajoitteiden moninaisuus ja varmistaa että kaikkien vammaisten ihmisten oikeudet toteutuvat täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti.

Autismikirjon ihmisiin kohdistuu yhteiskunnassamme paljon ennakkoluuloja ja palveluihin pääsy voi olla tämän vuoksi vaikeaa. Vammaispalveluiden päätöksenteon pohjana tulee aina olla autismikirjon henkilön yksilöllinen tilanne ja tarpeet, sillä autismin piirteet ovat yksilöllisiä ja moninaisia.

Voimavaraedellytys

Vaikeavammaisella henkilöllä on vammaispalvelulain mukaan oikeus henkilökohtaiseen apuun. Termi voimavaraedellytys tarkoittaa, että vaikeavammaisen henkilön on itse pystyttävä määrittelemään, minkälaista apua hän tarvitsee. Voimavaraedellytyksen tarkoituksena on varmistaa, että henkilön itsemääräämisoikeus toteutuu, kun hän käyttää avustajaa.

Autismikirjon nuoren aikuisen oikeus henkilökohtaiseen apuun opinnoissa ja voimavaraedellytyksen täyttyminen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on lausunut hallinto-oikeudelle asiassa, jossa oli kyse nuoren autismikirjon aikuisen oikeudesta henkilökohtaiseen apuun yliopisto-opinnoissa ja voimavaraedellytyksen täyttymiseen opintojen osalta. Lausunossaan valtuutettu kiinnitti huomiota kunnan oikaisuvaatimuselimen päätöksen perusteluiden asenteellisuuteen ja syrjivyyteen ja katsoi, että valittajan perusoikeudet vaarantuivat.

Kyseisessä tapauksessa kunta katsoi, että valittajalla ei ollut henkilökohtaisen avun edellyttämiä voimavaroja, kun oli kyse hänen yliopisto-opinnoistaan. Henkilö tarvitsi apua muun muassa opintojen suunnitteluun, aikatauluttamiseen ja yleisemminkin toiminnanohjaukseen. Valtuutettu totesi lausunossaan, että henkilön toimintakyvyn vaihtelut eri tilanteissa ja olosuhteissa eivät tarkoita sitä, etteikö henkilö voisi täyttää voimavaraedellytystä. Valittaja oli ilmoittanut saattavansa opiskella pitkiäkin aikoja

yhdenvertaisesti nukkumatta, mikä voi aiheuttaa haasteita henkilökohtaisen avun järjestämisessä. Valtuutettu pitää kaupungin päätökseen kirjoitetuista perusteluista syrjivinä sekä valittajan perusoikeuksia vakavasti vaarantavina. Henkilökohtaisen avun järjestämistapa tai valittajan toimintakyvyn vaihtelut eivät ole asianmukaista näyttöä voimavaraedellytyksen puuttumisesta. Valittajan asiassa oli myös runsaasti asiantuntijoiden lausuntoja, jotka kaupunki suurelta osin sivutti päätöksenteossaan ja perusteluissaan.

Hallinto-oikeus ratkaisi asian valittajan eduksi ja kumosi kaupungin aiemmat päätökset siltä osin, kun niissä oli katsottu, että valittaja ei täyttäisi laissa edellytettyä voimavaraedellytystä. Oikeuden mukaan vammaispalvelulain ei ole suljettu pois sitä, että henkilökohtainen avustaja voisi myös tarvittaessa ohjata ja valvoa avustettavaa muiden henkilökohtaisen avun myöntämiseksi asetettujen edellytysten täyttyessä. Hallinto-oikeus totesi, että valittajan avuntarpeet opiskelussa liittyvät pääosin opintojen organisointiin ja valittaja pystyi kuitenkin etenemään opinnoissaan ja sisällöllisesti suoriutumaan tehtävien ratkaisemisesta. Hallinto-oikeus katsoi, että valittajalla oli voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa opintojen osalta. Oikeus perusteli tätä valittajan toimintakyvystä esitetyllä selvityksellä sekä sillä, että valittajalle oli myönnetty henkilökohtaista apua vapaa-ajan toimintoja varten. Hallinto-oikeus myös totesi, että valittajan aiempi opiskelumenetys sekä se, että hänen opintonsa olivat riittävän tuen puutteessa keskeytyneet, osoittavat valittajan tarvitsevan välttämättä henkilökohtaista apua suoriutuakseen opinnoistaan.

Vielä hallinto-oikeuden päätöksenkin jälkeen valittajalla oli vaikeuksia saada kaupungilta päätös, joka turvaisi hänelle välttämättömän henkilökohtaisen avun hänen yksilölliset tarpeensa huomioiden. Mukautukset, jotta yksilölliset tarpeet toteutuisivat, liittyivät muun muassa avustajan käytön sallimiseen eri vuorokauden aikoina ja tarpeeseen saada toistaiseksi voimassa oleva päätös.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositus autismikirjioon kuuluvan nuoren henkilön vammaispalveluihin liittyen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu selvitti tapausta, jossa oli kyse autismikirjioon kuuluvan nuoren

vammaispalveluasiakkuudesta. Yhteydenottaja kertoi, että kunta ei suostunut ottamaan autismin kirjoon kuuluvaa nuorta vammaispalvelujen asiakkaaksi ja perhe ohjattiin ainoastaan lastensuojelun piiriin. Tilanne on oikaisu- ja muutoksenhakuprosesseineen jatkunut usean vuoden ajan. Kyseinen kunta on katsonut, että nuori on päässyt hänelle soveltuviin palveluihin asianmukaisesti ja saanut tarpeisiinsa soveltuvia muita palveluja.

Yhteydenoton perusteella yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi kunnalle lausunnon ja suosituksen. Lausunnossaan valtuutettu suosittaa kuntaa kiinnittämään erityistä huomiota siihen, ettei autismikirjoon kuuluvia henkilöitä, kohdella eriarvoisesti palveluihin pääsyyn liittyen. Valtuutettu painottaa, että vammaispalveluita myönnettäessä merkityksellistä ei ole yksittäinen diagnoosi, vaan henkilön toimintarajoitteet suhteessa elinympäristöön ja yhteiskuntaan. Palveluilla tulee vastata kunkin vammaisen henkilön yksilöllisiin tarpeisiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on saanut viime vuosina useita yhteydenottoja vammaispalveluja koskien. Vammaispalveluiden myöntämiseen liittyvien yhteydenottojen perusteella valtuutettu voi todeta, että vammaispalveluiden toteutumisessa on alueellisia eroja. Kuntien tai kuntayhtymien välillä on suuria eroja palveluiden myöntämiskäytännöissä, valitusten määrissä sekä päätösten perusteluissa. Tilanne asettaa vammaiset henkilöt eriarvoiseen asemaan riippuen siitä, missä he asuvat. Yksittäiset yhteydenotot ovat tärkeitä valtuutetun yhdenvertaisuuden edistämistyön kannalta ja auttavat hahmottamaan vammaispalveluiden toteutumisen nykytilaa eri puolilla Suomea. Autismikirjoon kuuluvien henkilöiden jääminen vammaispalveluiden ulkopuolelle ja näihin tilanteisiin liittyvien yhteydenottojen perusteella, valtuutettu on muun muassa edistänyt vammaispalvelulain uudistamisen yhteydessä lain soveltamisalapykälän muuttamista siten, että uusi vammaispalvelulaki tunnistaisi palveluiden ulkopuolelle jääneet väliinputoajaryhmät aikaisempaa paremmin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on saanut viime vuosina useita yhteydenottoja vammaispalveluja koskien. Vammaispalveluiden myöntämiseen liittyvien yhteydenottojen perusteella valtuutettu voi todeta, että vammaispalveluiden toteutumisessa on alueellisia eroja.

3.12 Syrjintä ja yhdenvertaisuus asumisessa

Jokainen ihminen tarvitsee kodin. Asuminen on perusoikeus, johon liittyvä syrjintä asettaa ihmisen erityisen hankalaan asemaan. Syrjintä asuntomarkkinoilla, erityisesti asunnonhakijan alkuperän tai vammaisuuden takia, on kuitenkin valitettavan tavallista. Syrjintää asumisessa voi esiintyä niin asunnon saamisessa kuin asuntopalveluissakin.

Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan sekä asuntojen vuokraamiseen että vuokra-asuntoilmoituksiin. Asunnon vuokralle tarjoaminen esimerkiksi internetissä tai lehdessä - myös yksityisen vuokranantajan tarjoamana - kuuluu lain soveltamisalaan. Sen sijaan asunnon alivuokraussuhteet ja loma-asunnon vuokraaminen lähipiirille eivät kuulu yhdenvertaisuuslain soveltamisalaan.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edistää yhdenvertaisuutta asumisessa ja asuntomarkkinoilla yksittäisten syrjintätapausten lisäksi muun muassa käymällä keskusteluita alan toimijoiden kanssa, kouluttamalla alan toimijoita, sekä edistämällä asumisen esteettömyyttä.

3.12.1 Romanian syrjintä asuntomarkkinoilla vaikuttaa koko elämään

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui syyteharkinnassa olevasta rikosasiasta, jossa oli kyse romanin kokemasta syrjinnästä asunnonvuokra-

uksessa. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulevissa romanien syrjäytymisenotoissa, jotka liittyvät yksityisiin palveluihin on tyyppisesti kyse palvelun epäämisestä tai palvelun tarjoamisesta rajoitetuimmin ehdoin. Syrjinnän taustalla ovat usein stereotyyppiset ja syrjivät käsitykset, minkä seurauksena romaniasiakasta ei kohdella yksilönä vaan ryhmänsä edustajana. Kaikilla ihmisillä on oikeus yhdenvertaiseen kohteluun yksityisissä palveluissa ja myös yksityisten palveluiden tarjoajien on noudatettava syrjinnänkieltoa.

Kyseisessä tapauksessa asunnon vuokraaja oli nimen perusteella arvioinut asunnonhakijan olevan romani ja kieltäytynyt tämän vuoksi vuokraamasta asuntoa hänelle. Asunnon vuokraaja vetosi siihen, että toisella romanilla oli hänelle vuokravelkaa, minkä vuoksi vuokraaja oletti, että myös nykyinen hakija tulisi olemaan hänelle vuokravelkaa. Asunnon vuokraajan harjoittama vuokraustoiminta tapahtui yrityksen kautta ja se oli ammattimaista. Yritys oli tehnyt linjauksen, jonka mukaan yritys ei enää vuokraisi asuntoja romaneille. Linjaus on syrjivä ja omiaan lisäämään syrjinnän riskiä asuntomarkkinoilla myös yleisemmin. Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen mukaan asianomistajan eli asunnonhakijan kertomuksen, todisteena toimivan kuva-kaappausaineiston ja kuulustelun perusteella asiassa syntyi selkeä olettaama syrjinnästä etnisen alkuperän perusteella.

Suurin osa romanien yhteydenotoista yhdenvertaisuusvaltuutetulle on viime vuosina koskenut asumista. Vuokranantajalla on oikeus valita vuokralaisensa, mutta valintaa ei saa tehdä syrjivien perusteiden perusteella. Vuokranantaja voi luonnollisesti edellyttää vuokralaiselta maksukykyä ja muiden vuokrasuhteesta johtuvien velvoitteiden täyttämistä, mutta valintaa ei voi perustaa esimerkiksi henkilön alkuperään.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi lausunnossaan myös, että olisi suotavaa, että syyttäjät ottaisi mahdollisimman usein syrjintärikosasiassa ajaakseen asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Näiden vaatimusten esittäminen ja kohdentaminen voivat olla haastavia syrjinnän uhreille. Asianomistajat eivät välttämättä ole tietoisia oikeuksistaan vahingonkorvauslain mukaiseen kärsimyskorvaukseen ja yhdenvertaisuuslain mukaiseen hyvitykseen.

Käräjäoikeus ei ole vielä tehnyt kyseisessä asiassa päätöstä.

3.12.2 Puolisoita syrjittiin asunnon vuokraamisessa toisen puolison maksuhäiriömerkinnän ja alkuperän perusteella

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on heinäkuussa 2022 tehnyt hakemuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan asiassa, jossa vuokranvälitysyriitys kieltäytyi vuokraamasta asuntoa puolisoille, joista toinen on romani ja hänellä oli maksuhäiriömerkintä.

Valtuutettu pyysi asiassa selvitystä vuokranvälitysyriitykseltä. Selvityksessä yritys kertoi, että yrityksen päätökseen olla vuokraamatta puolisoille asuntoa ei vaikuttanut se, että toinen puolisoista on romani. Lisäksi yritys toteaa, että heidän käytäntönsä vaatia kumpaakin puolisoista sopimuksen osapuoliksi on yhdenvertaisuuslain näkökulmasta oikeutettu taloudellisten riskien hallintaan liittyvillä syillä.

Valtuutettu arvioi, että vuokranvälitysyriitys ei kyennyt kumoamaan syrjintäolettaamaa esittämälleen perusteella. Yritys ei tuonut esille konkreettista riskiä, joka liittyisi siihen, että vuokralaisena olisi vain toinen puolisoista verrattuna siihen, että molemmat allekirjoittaisivat vuokrasopimuksen. Vuokralaiseksi haluavan puolison luottotiedot olivat kunnossa ja hänellä oli valmiudet vastata vuokralaisen velvollisuuksista.

Lainsäädännön mukaan vuokralaisen puoliso saa vapaasti muuttaa hänen kanssaan asumaan (laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 17 §). Lisäksi asunnossa asuvilla puolisoilla on yhteisvastuu vuokralaisen velvollisuuksista, vaikka toinen heistä ei olisikaan allekirjoittanut vuokrasopimusta (11 §). Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta sisältää myös oikeussuojakeinot, joihin turvatumalla vuokranantaja voi riittävästi välttää mahdolliset riskit esimerkiksi maksulaiminlyöntitilanteissa ja muissa häiriötilanteissa. Vuokranantajalla on myös mahdollisuus asettaa sopimuksen ehdoksi riskeihin nähden oikeasuhtaisen takuuvuokran.

Valtuutettu katsoi myös, että vuokranvälitysyriitys ei selvityksessään kumonnut olettaamaa siitä, että vuokrauspäätöksessä puolisoja on kohdeltu muita huonommin sillä perusteella, että toinen puolisoista on romani. Tämä on yhdenvertaisuuslain vastaista välitöntä syrjintää, joka perustuu henkilön oletettuun tai todelliseen etniseen alkuperään.

Valtuutettu katsoi, että vuokranvälitysyriitys syrji vuokralaiseksi sopimukseen halunnutta

puolisoa hänen perhesuhteidensa sekä vaihtoehtoisesti hänen puolisonsa sosioekonomisen aseman ja alkuperän perusteella. Yritys lisäksi syrji puolisoa, joka on romani ja jolla on maksuhäiriömerkintä, hänen sosioekonomisen asemansa sekä alkuperänsä vuoksi kieltäytyessään vuokraamasta välittämäänsä asuntoja puolisoille niin, että vain toinen heistä olisi vuokrasopimuksen allekirjoittaja.

Valtuutettu katsoi, että vuokranvälitysyritys syrji vuokralaiseksi sopimukseen halunnutta puolisoa hänen perhesuhteidensa sekä vaihtoehtoisesti hänen puolisonsa sosioekonomisen aseman ja alkuperän perusteella.

Valtuutettu teki hakemuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan, koska vuokranvälitysyritys ei ollut halukas sopimaan asiaa eikä muuttamaan käytäntöään, jossa se vaatii molempia puolisoita allekirjoittamaan vuokrasopimuksen. Hakemuksessa valtuutettu pyytää lautakuntaa kieltämään vastapuolta jatkamasta ja uusimasta syrjintää sekä asettamaan tehosteeksi oikeasuhtaisen uhkasakon.

Asiasta tekee erityisen merkittävän se, että vuokranvälitysyritys estää käytännöllään puolisoiden keskeisten oikeuksien, kuten oikeuden asumiseen ja perhe-elämään, toteutumista yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi. Puolisot pakotetaan valitsemaan perhe-elämän ja vuokra-asunnon saamisen välillä ilman, että tätä voidaan oikeuttaa hyväksyttävästi ja oikeasuhtaisesti. Siksi valtuutettu katsoo, että asiassa on erittäin tärkeää saada lautakunnan linjaus. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta ei ollut vielä antanut asiassa ratkaisua vuosikertomuksen kirjoittamishetkellä.

3.12.3 Taloyhtiöiden esteettömyys on tärkeä osa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista

Esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamisen tarkoituksena on, että vammaiset henkilöt voisivat elää itsenäisesti ja osallistua täysimääräisesti kaikilla elämänalueilla yhdenvertaisesti muiden kanssa. Esteetön ympäristö turvaa tilojen saavutettavuutta kaikille, ei vain vammaisille ihmisille. Väestön ikääntyessä tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, että tiloista tehdään saavutettavia kaikille.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu saa säännöllisesti yhteydenottoja, joissa tuodaan esiin asuinrakennusten ja niiden lähiympäristön esteellisyys asukkailleen. Esille nousseita ongelmia ovat esimerkiksi sähkömopojen säilyttämisen kieltäminen taloyhtiöiden yhteisissä tiloissa sekä rampien rakentamisesta sekä muista esteettömyyttä lisäävistä muutostöistä kieltäytyminen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu saa säännöllisesti yhteydenottoja, joissa tuodaan esiin asuinrakennusten ja niiden lähiympäristön esteellisyys asukkailleen.

Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan julkiseen ja yksityiseen toimintaan ja muun muassa lain 8 §:n mukaista syrjintäkieltoa sovelletaan myös asumisessa ja taloyhtiöiden toimintaan. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tietoon on tullut tapauksia, joissa taloyhtiö on kieltäytynyt asentamasta vammaispalvelujen myöntämiä asunnon muutostöitä tai apuvälineitä, kuten luiskaa ulko-oven yhteyteen. Taloyhtiö voi näin tehdessään toimia syrjivästi. Pahimmassa tapauksessa asukas voi joutua muuttamaan pois kotoaan esteellisyyden vuoksi.

Kohtuulliset mukautukset

Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden ja palvelujen tarjoajan on tehtävä kohtuullisia mukautuksia vammaiselle henkilölle. Mukautuksilla turvataan vammaisen ihmisen yhdenvertaisuutta yksittäisissä tilanteissa. Kohtuullisten mukautusten epääminen on syrjintää yhdenvertaisuuslain mukaan.

Mukautusten tulee vastata kulloisessakin tilanteessa vammaisen henkilön tarvetta. Yleensä tarve ilmenee, kun tarpeesta kerrotaan. Kohtuullisuutta arvioidaan tapauskohtaisesti ja mukautukset voidaan toteuttaa eri tilanteissa eri tavoin.

Kohtuulliset mukautukset on vammaisen asiakkaan tai hakijan osalta huomioitava esimerkiksi viranomaisen tehdessä päätöksiä, esimerkiksi vammaispalvelu- tai koulukuljetuspäätöksiä.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisukäytännön mukaan myös taloyhtiöillä on velvollisuus tehdä kohtuullisia mukautuksia ja taloyhtiöt ovat yhdenvertaisuuslain tarkoittamia palveluntarjoajia suhteessa asukkaisiin. Lautakunta on myös katsonut ratkaisussaan²⁰, että taloyhtiö syrji vammaista henkilöä, kun se ei sallinut vammaispalveluiden myöntämien luiskan ja sähköisen ovenavausjärjestelmän asentamista. Taloyhtiö vetosi toiminnassaan muun muassa siihen, että rakennuksen julkisivukuva ei säilyisi alkuperäisenä ja että muiden asukkaiden kulku hankaloituisi muutostöiden asentamisen myötä. Lautakunta katsoi, että näennäisesti yhdenvertainen päätös saattoi asianomistajan muita epäedullisempaan asemaan vammaisuuden perusteella ja taloyhtiö syrji asianomistajaa välillisesti. Lautakunta kielsi taloyhtiötä jatkamasta tai uusimasta asianomistajaan kohdistuvaa syrjintää ja asetti kieltopäätöksensä tehosteeksi 10 000 euron uhkasakon.

Tällä hallituskaudella oikeusministeriössä on valmisteltu asunto-osakeyhtiölain muutosesitystä taloyhtiöiden esteettömyyden parantamiseksi. Valtuutettu on lausunut asunto-osakeyhtiölain muuttamista koskevasta hallituksen esitysluonnoksesta²¹. Esityksen tavoitteena on helpottaa

esteettömyyden parantamista asunto-osakeyhtiön rakennuksen ja kiinteistön yleisissä tiloissa osakkaan aloitteesta sekä nopeuttaa asumisen kestävyttä merkittävästi parantavien uudistusten toteuttamista vanhoissa taloyhtiöissä. Esityksessä ei kuitenkaan ehdoteta, että säädettäisiin asunto-osakeyhtiöiden velvollisuudesta arvioida kohtuullisia mukautuksia koskevia pyyntöjä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää välttämättömänä, että asunto-osakeyhtiöiden velvollisuus edistää esteettömyyttä turvataan asunto-osakeyhtiölaissa. Lausuntokierroksella ollut muutosehdotus vaarantaa vammaisten ihmisten yhdenvertaiset oikeudet asumiseen asunto-osakeyhtiössä. Asunto-osakeyhtiölaki ei voi olla ristiriidassa yhdenvertaisuuslain, perustuslain 6 §:n syrjintäkiellon tai Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten kanssa. Hallituksen esitystä asunto-osakeyhtiölain muuttamisesta tulisi muuttaa jo nyt vallitsevan oikeustilan mukaiseksi siten, että asunto-osakeyhtiöillä olisi myös asunto-osakeyhtiölain mukaan velvollisuus arvioida osakkaiden esittämiä kohtuullisia mukautuksia koskevia pyyntöjä. Taloyhtiön yleisissä tiloissa tehtävien muutostöiden lähtökohtana tulisi olla vammaisten henkilöiden ja eri tavoin liikkuvien ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. On tärkeää, että taloyhtiö ei voisi kieltää muutostöitä, jos kyse on asukkaan tai osakkaan perustavanlaatuisesta oikeudesta ja muutostöistä ei aiheudu kohtuutonta haittaa tai kustannuksia asunto-osakeyhtiölle. Muutostöiden tarpeellisuutta tulisi nimenomaisesti arvioida vammaisen henkilön oikeuksien näkökulmasta, eikä asunto-osakeyhtiölle aiheutuvien kustannusten näkökulmasta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää välttämättömänä, että asunto-osakeyhtiöiden velvollisuus edistää esteettömyyttä turvataan asunto-osakeyhtiölaissa.

Hallituksen esitys asunto-osakeyhtiölain muuttamisesta on hyväksytty eduskunnassa ja muutokset tulevat voimaan maaliskuun alussa. Esitys on hyväksytty ympäristövaliokunnan mietinnön mukaisena eikä yhdenvertaisuusvaltuutetun esittämiä muutosehdotuksia otettu huomioon.

Taloyhtiön yleisissä tiloissa tehtävien muutostöiden lähtökohtana tulisi olla vammaisten henkilöiden ja eri tavoin liikkuvien ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

3.12.4 Taloyhtiöiden tulisi sallia sähköisten apuvälineiden säilyttäminen ja lataaminen taloyhtiön yhteisissä tiloissa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on saanut yhteydenottoja sähkömopojen säilyttämiseen ja lataamiseen liittyen. Valtuutettu katsoo, että taloyhtiön tulisi lähtökohtaisesti sallia vammaisen henkilön apuvälineen säilyttäminen ja lataaminen taloyhtiön yhteisissä tiloissa. Vaikka sähkömopon, sähköpyörätuolin tai muun apuvälineen säilyttämisen ja lataamisen kieltäminen taloyhtiön yhteisissä varastotiloissa tai pyörävarastossa on yleinen käytäntö, voidaan se kuitenkin tapauskohtaisesti tulkita välilliseksi syrjinnäksi.

Taloyhtiöiden tulisi sallia apuvälineiden säilyttäminen ja lataaminen pyörävarastossa tai muussa varastossa, jos asukkaalla ei ole mahdollisuutta säilyttää sähkömopoaan muualla taloyhtiön tiloissa, tai esimerkiksi omassa asunnossaan. Taloyhtiö voi kuitenkin kieltää sähköisen apuvälineen säilyttämisen ja lataamisen tilassa, jos pelastusviranomaisen on katsonut säilytystilan paloturvallisuuden kannalta turvattomaksi.

Valtuutettu on antanut lausunnon, joka koski asunnon muutostyötä sähkömopon säilytystilaa varten. Tapauksessa lääkäri oli todennut, että henkilöllä on tarve sähköiselle liikkumisen apuvälineelle. Apuvälineitä toimittava fysioterapeutti oli arvioinut, että henkilölle soveltuvin apuväline

Taloyhtiöiden tulisi sallia apuvälineiden säilyttäminen ja lataaminen pyörävarastossa tai muussa varastossa, jos asukkaalla ei ole mahdollisuutta säilyttää sähkömopoaan muualla taloyhtiön tiloissa, tai esimerkiksi omassa asunnossaan.

on sähkömopo. Sähkömopo tarvitsee lämmityksen säilytystilan, jotta apuvälineen akku ei vaurioituisi kylmässä. Kunta oli hylännyt valittajan asunnon muutostyötä koskevan hakemuksen ja valittaja vaati hallinto-oikeudelta kunnan tekemän päätöksen kumoamista ja asian palauttamista uudelleen käsiteltäväksi. Valtuutettu katsoi hallinto-oikeudelle antamassaan lausunnossa, että valittajalle tulisi ensisijaisesti myöntää vammaispalvelulain mukainen asunnon muutostyö sähkömopon säilytystilaa varten perus- ja ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan periaatteen mukaisesti. Lisäksi asunnon muutostyö tulisi toteuttaa yhdenvertaisuuslain mukaisena kohtuullisena mukautuksena. Mukautus toteuttaisi yksilöllisiä asumis- ja palveluratkaisuja tavalla, joka edistäisi valittajan oikeutta itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteiskunnassa.

Hallinto-oikeus hylkäsi vammaisen henkilön valituksen. Hallinto-oikeuden päätöksestä on haettu valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta.

3.13 Kielelliset oikeudet

Kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia, joiden toteutuminen on edellytys muiden oikeuksien toteutumiselle. Suomen perustuslain mukaan suomi ja ruotsi ovat maamme kansalliskielet. Jokaisella on viranomaisen kanssa asioidessaan oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia. Perustuslain mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa

kieltään ja kulttuuriaan. Viittomakielilain mukaan viranomaisten on edistettävä viittomakieltä käytävien mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään.

Kieli on yksi yhdenvertaisuuslain kieltämistä syrjintäperusteista, eli syrjintä kielen perusteella on kiellettyä. Äidinkieli on tärkeä osa ihmisten identiteettiä ja oikeus omaan kieleen on keskeinen yksilön oikeus. Esimerkiksi viranomaisvies-tinnän tulee olla mahdollisimman monipuolista ja eri kohderyhmät huomioonottavaa. Viranomais-ten tulisi tuntea nykyistä paremmin kielelliset oi-keudet ja niistä johtuvat velvoitteet, jotta voidaan turvata yksilöiden oikeudet ja edistää positiivista yhteiskunnallista kieli-ilmapiiiriä.

3.13.1 Yliopistosairaaloiden täytyy mahdollistaa viittomakielen oppiminen kuulovammaisille lapsille

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on selvittänyt, miten kuurojen tai vaikeasti kuulovammaisten vauvo- jen viittomakielen oppimiseen suhtaudutaan yli- opistosairaaloissa. Valtuutettu selvitti asiaa vii- den yliopistollisen sairaalan kuulokeskukselta. Selvityksestä kävi ilmi, että sairaaloiden käytän- nöt viittomakielen opettelemiseen ovat monella tapaa ongelmallisia ja jopa viittomakielen op- pimista vähätteleviä. Valtuutettu antoi selvityk- sensä pohjalta suosituksia²² yliopistosairaaloiden kuulokeskuksille viittomakielen aseman paran- tamiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu muistutti sai- raaloita siitä, että puhuttu ja viitottu kieli ovat samanarvoisia ja niitä tulee kohdella sellaisina. Tämä tarkoittaa, että sisäkorvaistutteen valitse- misessä kuulon apuvälineeksi ei ole kyse kielen valitsemisesta lapselle, vaan puhutun kielen ja artikuloitun puheenkehityksen mahdollistami- sesta. Sisäkorvaistute ei saa johtaa siihen, että lapselta evätään mahdollisuus hänen yksilöllisiä tarpeitaan toteuttavaan kieleen.

Valtuutettu huomautti myös, että terveyden- huollon on otettava viittomakielen opettamisessa aktiivinen rooli. Viittomakieleen ei tule suhtautua vähättelevästi. Valtuutetun tietoon on tullut, että viittomakieleen on saatettu suhtautua vähättele- västi esimerkiksi ”perheen yhteisenä harrastuk- sena”. Viittomakielen opettelu ei myöskään saa jäädä vain kolmannen sektorin toimijoiden vas- tuulle. Yliopistosairaaloiden työn keskiössä tulee olla kunkin kuulovammaisen lapsen oikeudet ja

etu, ei kuulovammaisen lapsen sopeuttaminen puhekieliseen ympäristöön. Olennaista on taata lapselle tasapainoinen mahdollisuus puhutun ja viitotun kielen oppimiseen sekä lapsen yhdenver- tainen oikeus kieliympäristöön ja kieleen.

Puhuttu ja viitottu kieli ovat samanarvoisia ja niitä tulee kohdella sellaisina.

Valtuutettu pyysi kuulokeskuksia kiinnittä- mään huomiota myös siihen, että tukiviittomiin turvautuminen ei auta lasta muodostamaan pu- hutusta kielestä täysimääräistä äidinkieltä. Tuki- viittomat edellyttävät puhutun kielen kuulemista ja ymmärtämistä. Jos lapsi ei apuvälineen kans- sa kuule riittävän hyvin, hänen kielelliset virik- keensä jäävät vähäisiksi. Tämä vaikeuttaa lapsen mahdollisuuksia omaksua puhuttua kieltä ja toi- mia puhutun kielen varassa. On huomattava, että tukiviittomat eivät ole kieli.

YK:n vammaisyleissopimuksen 2 artiklan määritelmässä viitotut kielet eli kansalliset viit- tomakielet nostetaan puhuttujen kielten rinnalle tasaveroisina. Sisäkorvaistutteen asentamisessa ei siis pitäisi olla kysymys kielivalinnasta, vaan kaksikielisyyden mahdollistamisesta. Oikeus viittomakieleen on myös perustuslain suojaama kielellinen oikeus.

Valtuutettu painottaa myös, että yliopistosai- raaloiden tulisi antaa lapsen huoltajille objektiiv- vista ja ajantasaista tietoa lapsen tasapainoisen kaksikielisyyden merkityksestä ja mahdollista- misesta lapsen kuulonkuntoutusta suunnitelta- essa ja toteutettaessa. Sairaaloiden tulisi myös tarvittaessa konsultoida matalalla kynnyksellä ulkopuolisia asiantuntijoita.

3.13.2 Helsingin kaupungin olisi pitänyt järjestää viittomakielinen tulkkaus koronapandemiaa koskeviin tiedotustilaisuuksiinsa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pyysi yhdenver- taisuus- ja tasa-arvolautakunnalta lausuntoa siitä, toteuttiko Helsingin kaupunki riittävästi yhdenvertaisuuslain mukaista yhdenvertaisuu-

den edistämismääräyksiä, kun se ei järjestänyt ajantasaista viittomakielistä tulkkausta koronapandemiaa koskeviin tiedotustilaisuuksiinsa. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi lausunnossaan, että Helsingin kaupungin olisi pitänyt järjestää näihin tiedotustilaisuuksiin viittomakielinen tulkkaus. Lautakunta katsoi, että Helsingin kaupunki ei riittävästi toteuttanut yhdenvertaisuuslain mukaista edistämismääräyksiä. Lautakunta totesi myös, että kaupungin tulisi kaikessa kriisitiedottamisessaan huolehtia asianmukaisesti viittomakielisen tulkkauksen saatavuudesta.

Kaupungin tulisi kaikessa kriisitiedottamisessaan huolehtia asianmukaisesti viittomakielisen tulkkauksen saatavuudesta.

Asiassa ei ollut kyse lautakunnan ratkaisusta yksittäisen henkilön syrjintään liittyen vaan yhdenvertaisuuslain sisältämän viranomaisen yhdenvertaisuuden edistämismääräyksen sisällöstä.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta kiinnitti lausunnossaan²³ huomiota koronapandemian aiheuttamiin poikkeuksellisiin olosuhteisiin ja katsoi, että olosuhde yleisvaarallisen tartuntataudin leviämisestä vertautuu YK:n vammaisyleissopimuksen mukaiseen vaaratilanteeseen. Tällöin julkisella toimijalla on korostettu velvollisuus ryhtyä toimiin ja varmistaa vammaisten henkilöiden suojeleminen ja turvallisuus. Lautakunta myös katsoi, että poikkeukselliset olosuhteet voivat edellyttää viranomaistiedottamisen saavutettavuudelta korkeampaa tasoa kuin viranomaisilta normaalitilanteessa edellytetään. Yhdenvertaisuuslain mukainen edistämismääräyksen edellyttää näiden erityisolosuhteiden arvioimista ja ottamaan huomioon niiden vaikutuksen vammaisiin henkilöihin.

Helsingin kaupunki päivitti yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan johdosta kriisiviestintäohjettaan. Jatkossa henkeen ja terveyteen kohdistuvia uhkia koskeviin tiedotustilaisuuksiin järjestetään viittomakielinen tulkkaus. Tulkkaus

sisällytetään tiedotustilaisuuksien suoriin verkkolähetyslinkkeihin ja niistä tehtyihin tallenteisiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että hyvinvointialueiden olisi tärkeää huomioida lautakunnan lausunto kriisiviestintäsuunnitelmissaan. Julkisten toimijoiden tulee ottaa huomioon YK:n vammaisyleissopimus sekä yhdenvertaisuuslain mukainen edistämismääräyksen kaiken viestintänsä toteuttamisessa.

3.13.3 Viranomaisilla on velvollisuus varmistaa, että palvelu ja asiointi onnistuu ruotsiksi ja suomeksi

Perustuslaissa ja kielilaissa turvataan sekä suomen- että ruotsinkielisten oikeudet käyttää äidinkieltään viranomaisten kanssa asioidessaan. Viranomaisilla on velvollisuus varmistaa, että palvelu ja asiointi onnistuu ruotsiksi ja suomeksi. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleet yhteydenotot osoittavat, että kielellisten oikeuksien toteutumisessa on ongelmia kaikilla elämäntilanteilla, mutta erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa syrjintätapauksessa, jossa ruotsinkielinen asiakas ei saanut palvelua ruotsiksi Turun kaupungin vammaispalveluissa. Tapauksessa oli kyse siitä, että ruotsinkielinen henkilö oli saanut kaupungilta kirjeen, jossa häntä oli pyydetty ottamaan yhteyttä kaupungin vammaispalveluun. Henkilön soittaessa asiakaspalveluun, asiakaspalvelija ei ollut puhunut ruotsia, vaikka yhteydenottaja oli sitä pyytänyt. Asiakaspalvelija oli kertonut jättävänsä soittopyynnön, jotta ruotsinkielinen asiakaspalvelija voisi soittaa yhteydenottajalle takaisin. Puhelinkeskustelu oli käyty siten, että asiakaspalvelija oli puhunut suomea ja yhteydenottaja ruotsia. Ruotsinkielisen asiakaspalvelijan takaisinsoittoon kului yli viikko. Yhteydenottajaa oli kohdeltu huomattavasti huonommin hänen kielensä perusteella kuin vastaavassa tilanteessa olevaa suomenkielistä henkilöä olisi kohdeltu. Tilanteen arvioinnissa otettiin huomioon myös se, että yhteydenottajalla on ollut vastaavanlaisia ongelmia kaupungin kanssa jo useamman vuoden ajan.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti kyseisessä tapauksessa sovintoa ja Turun kaupunki maksoi syrjinnän kohteeksi joutuneelle asiakkaalle 1 500 euroa hyvitystä syrjinnästä ja sitoutui sovinnossa varmistamaan, että Turun kaupungin henkilö-

kunta tuntee kielilain ja yhdenvertaisuuslain asettamat vaatimukset ruotsinkieliselle palvelulle sekä varmistamaan, että henkilökuntakapasiteetti tulevaisuudessa riittää myös ruotsinkielisen palvelun toteuttamiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa asiassa, jossa asiakas ei saanut palvelua ruotsin kielellä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa syrjintätapauksessa, jossa asiakas ei saanut palvelua poliisissa ruotsin kielellä. Ruotsinkielinen asiakas oli tehnyt poliisille rikosilmoituksen, johon liittyen hänen piti vielä täyttää poliisin verkkosivuilla oleva lisätietolomake. Asiakas ei löytänyt ohjeistusta lomakkeen täyttämiseen ruotsin kielellä. Hän yritti saada puhelimitse ensin neuvoja poliisin yleisestä neuvontanumerosta ja tämän jälkeen keskusrikospoliisin puhelinvaihteesta. Asiakas ei saanut palvelua puhelimitse ja joutui lopulta mennä asioimaan Pasilan poliisilaitokselle, jossa selvisi, että hänen tekemänsä rikosilmoitus ei ollut lainkaan rekisteröitynyt. Hän joutui tekemään uuden rikosilmoituksen asiassa. Poliisi kirjasi rikosilmoituksen suomeksi ja kävi keskustelun asiakkaan kanssa englanniksi, koska virkailija ei osannut palvella asiakasta ruotsiksi.

Perustuslaissa ja kielilaissa turvataan ruotsinkielisten oikeudet käyttää äidinkieltään viranomaisten kanssa asioidessa. Viranomaisilla on velvollisuus varmistaa, että palvelu ja asiointi onnistuu ruotsiksi ja suomeksi. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi, että asiakas joutui syrjityksi hänen kielensä perusteella. Helsingin poliisilaitos on myöntänyt, että henkilön oikeudet eivät toteutuneet asiassa ja ilmoittanut halukkuutensa sopia asia ja maksaa hyvitystä asiakkaalle.

3.13.4 Tekstipuhelupalvelu ja viittomakielinen hätäilmoitus ovat välttämättömiä palveluita

Tekstipuhelupalvelu ja viittomakielinen hätäilmoitus ovat välttämättömiä palveluita yhdenvertaisuuden ja turvallisuuden turvaamisen kannalta. Viittomakielisen henkilön on mahdollista tehdä hätäilmoitus viittomakielellä vain arkisin klo 8–16 välillä. Viittomakielinen hätäilmoituspalvelu toimii tällä hetkellä kokeiluna rajatuilla aukioloajoilla. Tekstipuhelupalvelussa välittäjä välittää puheen testimuodossa puhelun vastaanottajalle ja toisinpäin. Tekstipuhelu palvelee kuroja, kuulo- ja kuulonäkövammaisia henkilöitä sekä puhevammaisia henkilöitä koko maassa. Palvelu hyödyttää myös autisminkirjon henkilöitä.

Nämä vammaisille henkilöille välttämättömät palvelut toimivat tällä hetkellä väliaikaisella rahoituksella ja ovat loppumisuhan alla. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että näiden palveluiden rahoitus on vakinaistettava ja jatko turvattava. Yhdenvertaisuusvaltuutettu lähestyi asiassa perhe- ja peruspalveluministeri Lindéniä sekä sosiaali- ja terveysministeri Sarkkista kirjeellä kesäkuussa 2022.

Tekstipuhelupalvelu liittyy yleisen saavutettavuuden lisäksi korostuneesti yllättäviin vaara- ja hätätilanteisiin sekä kuulo- ja puhevammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen tällaisissa tilanteissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu suositteli kirjeessään, että sosiaali- ja terveysministeriö varmistaa rahoituksen ja tekstipuhelupalvelun jatkumisen 1.1.2023 alkaen ympärivuorokautisena palveluna. Valtuutettu myös katsoo, että ministeriön tulisi huolehtia, että hyvinvointialueet ottaisivat tekstipuhelupalvelun käyttöönsä. Tämä olisi luontevaa hyvinvointialueista annetun lain sekä järjestämislain säädösten valossa. Näissä säädetään muun muassa viestinnän saavutettavuudesta ja palveluiden yhdenvertaisesta ja saavutettavasta toteuttamisesta.

Viittomakielisen hätäilmoituksen osalta valtuutettu piti välttämättömänä ympärivuorokautista palvelua, rajattujen palveluaikojen sijaan. Valtuutettu suositteli myös, että palvelu ja sen rahoitus turvataan pysyvästi.

Vastauksessaan valtuutetulle ministeriö totesi, että tekstipuhelupalvelun jatko turvataan lyhyellä aikavälillä, kunnes on selvitetty nykymuotoisen tai sitä vastaavan palvelun jatkotarve ja mahdolliset uutta teknologiaa hyödyntävät kaikille sopivat

Yhdenvertaisuusvaltuutettu suositteli kirjeessään, että sosiaali- ja terveysministeriö varmistaa rahoituksen ja teksti-puhelupalvelun jatkumisen 1.1.2023 alkaen ympäri-vuorokautisena palveluna.

ratkaisut. Ministeriön pidemmän aikavälin tavoite on huolehtia siitä, että kaikille löytyy saavutettava ja toimiva tapa hoitaa sekä kiireellisiä että kiireettömiä asioita viranomaisissa sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvää viestintää. Ympäri-vuorokautisen viittomakielisen hätäkeskuspalvelun osalta sosiaali- ja terveysministeriö totesi sisäministeriön vastaavan hätäkeskuspalveluista ja kertoi ilmaisseensa viittomakielisten hätäpalveluiden turvaamisen tarpeen.

Vuonna 2023 Kuurojen liitto rahoittaa teksti-puhelupalvelua vuoden 2023 loppuun STEA-avustuksella. Viittomakielinen hätäilmoituspalvelu taas rahoitetaan vuonna 2023 pilottina ja sen rahoituksesta vastaa Hätäkeskuslaitos. Palvelun aukioloaikoja ei ole laajennettu. Yhdenvertaisuusvaltuutettu jatkaa työtä sen varmistamiseksi, että palvelulle saadaan pysyvä budjettirahoitus, ympäri vuorokauden toimivana palveluna.

3.14 Saavutettava joukko-liikenne on edellytys vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiselle

Esteettömyyden kokonaisvaltainen tarkastelu joukkoliikenteessä on edellytys sille, että vammaisten henkilöiden oikeudet voivat toteutua yhdenvertaisesti. On tärkeää, että kaikille sopivan suunnittelun -käsittelyä valtavirtaistetaan laajasti, kun toteutetaan julkisen liikenteen palveluita. Kaikille sopivalla suunnittelulla tarkoitetaan, että palvelut, tuotteet ja ympäristöt suunnitellaan sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman yhdenvertaisesti ilman erilaisia

mukautuksia. Esteettömyyden edistäminen on välttämätöntä, jotta kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan.

3.14.1 Henkilöjunaliikenteen ostoliikennesopimuksen yhdenvertaisuusvaikutuksiin on kiinnitettävä huomiota entistä tarkemmin

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on keskustellut liikenne- ja viestintäministeriön ja VR:n kanssa valtion henkilöjunaliikenteen ostoliikennesopimuksen uudistamisen yhdenvertaisuusvaikutuksista. Liikenne- ja viestintäministeriön ja VR:n solmima ostoliikennesopimus tuli voimaan helmikuussa 2022 ja se on voimassa vuoden 2030 loppuun saakka. Uudella ostoliikennesopimuksella on tarkoitus varmistaa yhteiskunnallisesti merkittävien, mutta markkinaehtoisesti kannattamattomien yhteysvälien jatkuminen sekä edistää muun muassa kestävästä liikennettä ja liikenteen saavutettavuutta.

Ostoliikennesopimuksen laatimisen yhteydessä esiin on noussut erityisesti Kotkan satama-Kouvola -yhteysväli, jonka asemalaiturit sekä yhteysväliä käytettävä junakalusto ovat esteelliset. Ostoliikennesopimus velvoittaa liikenne- ja viestintäministeriötä ja VR:ää toteuttamaan Kotka-Kouvola yhteysväliä esteettömän matkustusvaihtoehdon esteellisen junaliikenteen oheen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on keskustellut yhteysvälin esteellisyydestä liikenne- ja viestintäministeriön kanssa, jonka seurauksena VR on aloittanut esteettömän taksipalvelun. Esteettömyyspilotti Kotka-Kouvola yhteysväliä on aloitettu marraskuussa 2022 ja palvelu on asiakkaiden saatavilla VR:n verkkosivuilla ja VR Matkalla -sovelluksesta. Valtuutettu on saanut esteettömyyspilotin aloittamisen jälkeen yhteydenoton, jonka mukaan kyseinen esteetön taksipalvelu koskisi vain pyörätuolin tai rollaattorin kanssa matkustavia asiakkaita. Valtuutettu on katsonut, että kyseisen esteettömän taksipalvelun ei pitäisi olla sidonnainen tietyn apuvälineen käyttämiseen, vaan esteettömän palvelun tulisi olla kaikkien sitä tarvitsevien henkilöiden saatavilla yhdenvertaisuuslain mukaisesti.

Liikenne- ja viestintäministeriö on ilmoittanut aloittaneensa neuvottelut Kotka-Kouvola yhteysvälin asemalaitureiden esteettömyysmuutoksista. Myös muiden asemalaitureiden es-

teettömyyskartoitusta on jatkoselvitetty. VR on ostoliikennesopimuksessa sitoutunut uusimaan ja korvaamaan kalustoaan siten, että VR siirtyy käyttämään täysin esteetöntä kaukojunaliikennekalustolla ostoliikennesopimuksen toimikauden aikana. Muiden esteellisten asemalaitureiden sekä esteellisen lähijunakaluston osalta jatketaan keskusteluja yhdessä liikenne- ja viestintäministeriön, VR:n ja Väyläviraston kanssa.

Valtuutettu on katsonut, että kyseisen esteettömän taksipalvelun ei pitäisi olla sidonnainen tietyn apuvälineen käyttämiseen, vaan esteettömän palvelun tulisi olla kaikkien sitä tarvitsevien henkilöiden saatavilla yhdenvertaisuuslain mukaisesti.

Valtuutetun suositus VR:lle vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Yhdenvertaisuusvaltuutettu sai VR:n Pendolino-juniin liittyvän yhteydenoton vammaiselta henkilöltä, joka käyttää liikkumisen apuvälineenä rollaattoria. Pendolino-junien vaunut ovat eri korkeudella kuin asemalaituri ja henkilöt, jotka eivät voi käyttää portaita avustetaan henkilönostimella junaan. VR:n mukaan henkilönostimella voi turvallisuussyistä avustaa junaan ainoastaan henkilön, joka istuu pyörätuolissa siirtymisen ajan. VR:n mukaan yhtiöllä ei ollut mahdollisuutta järjestää asemalaiturille tai Pendolino-juniin siirrettävää pyörätuolia.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi VR:lle suosituksen, jonka mukaan VR:n tulisi järjestää Pendolino-juniin säilytettäväksi kokoontaitettava siirtopyörätuoli niiden

asiakkaiden avustamista varten, jotka eivät voi käyttää portaita, mutta jotka eivät käytä liikkumisen apuvälineenä pyörätuolia. Yhdenvertaisuuslaki, YK:n vammaisyleissopimus sekä Euroopan unionin rautatievastuuasetus yhdessä velvoittavat VR:ää huolehtimaan vammaisten henkilöiden avustamisesta junaan, eikä VR voi rajata tätä velvollisuuttaan matkustajan käyttämän apuvälineen perusteella. Valtuutettu katsoo, että kyse voi olla yhdenvertaisuuslain mukaisesta kohtuullisten mukautusten epäämisestä ja syrjinnästä, jos rollaattoria käyttävän henkilön matkustamista ei mahdollisteta riittävällä avustuksella ja apuvälineistöllä.

VR on valtuutetun suosituksen johdosta ilmoittanut, että Pendolino-juniin järjestetään siirtopyörätuoli, jotta vammaiset henkilöt voivat matkustaa junissa yhdenvertaisesti.

3.14.2 Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto näkövammaisten maksuttomasta joukkoliikennelipusta

Valtuutettu on lausunut näkövammaisen ja hänen saattajansa maksutonta joukkoliikennelippua koskevassa asiassa. Tapauksessa oli kyse kaupungin päätöksestä, jonka perusteella näkövammaisilla ja heidän saattajillaan on oikeus maksutomiin matkoihin kaupungin joukkoliikenteessä. Kaupungin elinvoima- ja ympäristölautakunnan tekemästä päätöksestä tehtiin kunnallisvalitus, jossa vaadittiin kyseisen päätöksen kumoamista ja päätöksen oikaisua siten, että kaikki vammaiset henkilöt maksaisivat oman matkansa avoimessa joukkoliikenteessä.

Viranomaisilla ja julkista valtaa käyttävillä on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta ja turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. YK:n vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Valtuutettu katsoi lausunnossaan, että on kiistatonta, että yhteiskunnassa olevien esteiden vuoksi nä-

kövammaisten henkilöiden on usein vaikeampaa matkustaa itsenäisesti julkisilla joukkoliikennevälineillä kuin vammattomien henkilöiden. Henkilön vamma itsessään ei kuitenkaan vielä kerro henkilön avun tarpeesta tai määrästä, vaan mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan riippuu vamman lisäksi yhteiskunnassa olevista esteistä ja rajoitteista.

Näkövammaisen henkilön ja hänen saattajansa maksuttoman joukkoliikennelipun voidaan katsoa edistävän näkövammaisen henkilön itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteiskunnassa sekä mahdollistavan itsenäisen liikkumisen vammaispalvelulain mukaisten kuljetuspalveluiden ohella. Valtuutettu katsoo lausunnossaan, että näkövammaisten lisäksi julkisen liikenteen maksuttomuuden tulisi koskea myös muita ryhmiä, jotka eivät pysty käyttämään julkista joukkoliikennettä tosiasiallisesti yhdenvertaisesti vammattomaan ihmiseen verrattuna. Kuntien on otettava arvioissaan huomioon, että kiellettyihin syrjintäperusteisiin liittyvää erilaista kohtelua ei voi oikeuttaa taloudellisilla syillä. Maksuttoman joukkoliikennelipun lisäksi kuntien tulisi yhdenvertaisuuden edistämismääräyksen nojalla kehittää joukkoliikenteen yleistä esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Itsenäisen liikkumisen mahdollistaminen edistää vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja on kokonaistaloudellisesti kunnalle kannattavaa.

Näkövammaisen henkilön ja hänen saattajansa maksuttoman joukkoliikennelipun voidaan katsoa edistävän näkövammaisen henkilön itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteiskunnassa.

3.15 Tekoälyn vaikutukset yhdenvertaisuuden toteutumiseen on arvioitava

Kiihtyvä tekoälyn hyödyntäminen vaikuttaa monin tavoin ihmisoikeuksien toteutumiseen. Samalla tekoälyn hyödyntäminen liittyy monin tavoin yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäviin: yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän kiellon valvomiseen, ulkomaalaisten oikeuksien toteutumisen arvioimiseen ja ihmiskaupan ja naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseen.

Tekoälyn hyödyntämisellä voi olla yhdenvertaisuutta edistäviä vaikutuksia. Tekoälyä hyödyntämällä voidaan esimerkiksi huomata ryhmiä, jotka eivät ole aiemmin hyötäneet yhteiskunnan palveluista tarpeeksi tai tuottaa palveluita, jotka ovat saatavilla asuinpaikasta, toimintarajoitteista ja kielestä riippumatta. Tekoälyn käyttöön voi kuitenkin liittyä myös syrjinnän riski, jos tekoälyjärjestelmien yhdenvertaisuuteen ei kiinnitetä huomiota jo suunnitteluvaiheessa tai valmiita järjestelmiä ei arvioida yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmasta. Tekoäly saattaa voi-

Tekoälyn käyttöön voi kuitenkin liittyä myös syrjinnän riski, jos tekoälyjärjestelmien yhdenvertaisuuteen ei kiinnitetä huomiota jo suunnitteluvaiheessa tai valmiita järjestelmiä ei arvioida yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmasta.

mistaa yhteiskunnan rakenteissa ja päätöksenteossa esiintyvää rakenteellista syrjintää.

Euroopassa valtiot käyttävät ja EU kehittää tekoälyjärjestelmiä rajavalvontaan ja maahanmuuton hallintaan tavalla, joka vaikuttaa keskeisesti esimerkiksi siihen, miten oikeus hakea tur-

vapaikkaa toteutuu. Tekoälyn hyödyntämistä ja käyttöönottamista on arvioitava tarkasti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta ja on myös käytävä nykyistä avoimempaa keskustelua siitä, miten tekoälyn hyödyntäminen eri yhteisissä vaikuttaa oikeuksien toteutumiseen.

Valtuutettu esitti keväällä 2022 antamassaan eduskuntakertomuksessa useita suosituksia yhdenvertaisuuden huomioimisesta tekoälyn hyödyntämisessä. Valtuutettu korosti, että etenkin viranomaisten tulisi arvioida tehokkaasti hankkeidensa yhdenvertaisuusvaikutuksia. Viranomaisilla on lakisääteinen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta myös tekoälyä hyödynnettäessä.

Vuonna 2022 julkaistiin kansallisen tutkimus algoritmista syrjinnästä ja yhdenvertaisuuden edistämisestä²⁴. Tutkimus julkaistiin Tekoälyn vinoumien välttäminen -hankkeessa, jonka toteuttivat Demos Helsinki, Turun yliopisto ja Tampereen yliopisto. Valtuutettu osallistui hankkeen asiantuntijaryhmään. Tutkimuksen osana tuotettiin arviointikehikko syrjimättömän tekoälyn varmistamiseksi.

Arviointikehikko pohjaa tekoälyn elinkaari-malliin. Malli korostaa, että tekoälyjärjestelmien syrjivät vaikutukset voivat syntyä ja ilmentyä eri vaiheissa läpi järjestelmän suunnittelun, kehityksen ja käyttöönoton. Valtuutettu painottaa, että työkalua tulee hyödyntää yhdenvertaisuuden edistämiseen eikä kapeasti vain syrjinnän ehkäisemiseen.

Viranomaisten ja muiden edistämisvelvollisten toimijoiden on arvioitava toimintaansa säännöllisesti, sillä usein toiminnan syrjivät tai eriarvoistavat vaikutukset näkyvät vasta jälkikäteen. Myös tekoälyn hyödyntämisessä on tehtävä jatkuvasti toimien yhdenvertaisuusvaikutusarviointia. Valtuutettu suosittaa työkalun jalkauttamista ministeriöissä ja niiden alaisessa hallinnossa.

Valtuutettu odottaa seuraavalta hallitukselta tehokkaita toimia tekoälyn hyödyntämisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi:

- Ministeriöiden on omassa toiminnassaan ja suhteessa alaiseen hallintonsa konkreettisin toimin ja tavoittein varmistettava, että tekoälyn hyödyntäminen ei johda rakenteellisen syrjinnän lisääntymiseen tai syrjintään. Yhdenvertaisuusvaikutusarviointien tekeminen ja niiden seuraaminen, tulosohjaus ja resursointi ovat keinoja tukea tätä.
- Valtioneuvostotasolle on tarpeen luoda tukirakenne yhdenvertaisuus tavoitteen toteutumiseksi. Esimerkiksi valtiovarainministeriön tai sen puitteissa toimiva poikkihallinnollinen digitoimisto olisi luonteva toimija toimien koordinoimiseksi, ohjaamiseksi ja seuraamiseksi.
- Tekoälyn ja datan hyödyntämistä koskevien hankkeiden ja hankintojen keskeiseksi lähtökohdaksi on otettava viranomaisten velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta. Tehokas ja säännönmukainen tekoälyhankkeisiin ja -hankintoihin kohdistuva yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on keskeinen keino toteuttaa yhdenvertaisuuden edistämisvelvoitetta.
- Tekoälyn hyödyntämisen yhdenvertaisuutta voidaan edistää merkittävästi lisäämällä tekoälyjärjestelmien kehittäjien moninaisuutta, tarjoamalla järjestelmien kehittäjille, hankkijoille ja päättäjille koulutusta yhdenvertaisuudesta sekä varmistamalla tekoälyjärjestelmien riittävä läpinäkyvyys ja valvonta.

4. Naisiin kohdistuvan väkivallan raportoija

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana. Raportoijan tehtävä tuli valtuutetulle 1.1.2022. Naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtävänä on seurata naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa, kansallisen lainsäädännön toimivuutta ja kansainvälisten velvoitteiden toteutumista. Raportoija on itsenäinen ja riippumaton.

4.1 Naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen työn on oltava pitkäjänteistä ja määrätietoista

Väkivallan muodot, motiivit ja seuraukset ovat voimakkaasti sukupuolittuneita. Tämä tarkoittaa, että erot miesten ja naisten keskimääräisissä kokemuksissa ovat huomattavia. Suomessa kuitenkin kiistellään sukupuolierityisen väkivallan vastaisen työn tarpeesta sekä sukupuolineutraalin lainsäädännön kyvystä suojella väkivallan uhreja ja rangaista tekijöitä. Naisiin kohdistuva väkivalta on historiallisesti ollut sallittua, ja ilmiön tunnistamisessa ja torjumisessa on yhä haasteita. Esimerkiksi kansallisen rikosoikeuden modernisaatiossa lähtökohtana on ollut miesten keskinäisen väkivallan kriminalisointi. Kodin ja perheen piirissä tapahtuvaan, tyypillisesti naisiin kohdistuvaan väkivaltaan on suhtauduttu pitkään yksityisasiana, ja esimerkiksi raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin vasta vuonna 1994.

Jotta väkivalta vähenisi ja Suomi olisi turvallinen maa kaikille sukupuolesta riippumatta, tarvitaan sukupuolisensitiivistä väkivallan vastaista työtä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu aloitti vuoden 2022 alussa naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana. Tämä on valtuutetun ensimmäinen vuosikertomus, jossa käsitellään raportoijan tehtävää, naisiin kohdistuvan väkivallan vastaista työtä ja valtuutetun suosituksia sen kehittämiseksi. Val-

tuutettu tukee osaltaan väkivallan vastaisen työn kehitystä ja arvioi kansallisen lainsäädännön toimivuutta ja kansainvälisten sopimusten toteutumista naisten oikeuksien näkökulmasta.

Jotta väkivalta vähenisi ja Suomi olisi turvallinen maa kaikille sukupuolesta riippumatta, tarvitaan sukupuolisensitiivistä väkivallan vastaista työtä.

Suomi menestyy monessa kansainvälisessä vertailussa, kun arvioidaan sukupuolten tasa-arvon toteutumista eri elämänalueilla ja verrataan miesten ja naisten asemaa keskenään. Euroopan unionin tasa-arvoinstituutin EIGEn tasa-arvoindeksin mukaan Suomen sijoitus on kuitenkin laskenut muihin EU-maihin verrattuna vuodesta 2010. Erilaiset tasa-arvoindeksit eivät myöskään yleensä sisällä tietoa väkivallasta ja siihen liittyvistä eroista sukupuolten välillä. Euroopan perusoikeusviraston vuonna 2014 tekemän kyselytutkimuksen mukaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa esiintyy Suomessa enemmän kuin monissa muissa EU-maissa.

Sanna Marinin hallitus on tunnistanut naisiin kohdistuvan väkivallan ongelmaksi sukupuolten tasa-arvolle. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2020–2023) on useita väkivaltaan liittyviä kirjauksia ja hallitus osoitti erillisrahoituksen oikeusministeriön koordinoimaan naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmaan (2020–2023). Lisäksi valtioneuvoston tasa-arvopoliittisessa selonteossa²⁵ sukupuolistunut väkivalta valittiin yhdeksi seitsemästä tasa-arvon teema-alueesta. Selonteon mukaan Suomen tulee olla maa, jossa jokainen voi elää ilman sukupuolistunutta

väkivaltaa tai sen uhkaa. Pidemmän aikavälin tavoitteeksi on asetettu, ettei kukaan kuolisi tai menettäisi terveyttään sukupuolistuneen väkivallan uhrina. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää vahvaa tahtotilaa ja määrätietoisia toimia yli hallituskausien ja puoluerajojen. Suomella on kaikki edellytykset varmistaa naisten oikeuksien täysimääräinen toteutuminen ja vähentää suunnitelmallisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.

4.2 Yhdenvertaisuusvaltuutettu on uusi kansallinen naisiin kohdistuvan väkivallan raportoiija

Suomi on ensimmäinen maa Euroopassa, jossa toimii kansallinen itsenäinen ja riippumaton raportoiija.

Raportoiija seuraa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä ilmiöitä sekä arvioi kansallisen lainsäädännön ja politiikkatoimien toimivuutta ja kansainvälisten velvoitteiden toteutumista laajalaisesti yli valtionhallinnon ja hyvinvointialueiden sektorirajojen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu voi raportoijana antaa lausuntoja ja suosituksia sekä tehdä aloitteita ja selvityksiä. Raportoiija tuo esille havaitsemiaan epäkohtia naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastaisessa toiminnassa. Tehtävän yhtenä tavoitteena on tukea naisiin kohdistuvan väkivallan ymmärtämistä sukupuolistuneena ja rakenteellisena ongelmana.

Raportoiijan tehtävä perustuu naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehtyyn Euroopan neuvoston yleissopimukseen eli niin sanottuun Istanbulin sopimukseen. Sopimus tuli Suomen osalta voimaan vuonna 2015, jonka jälkeen sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustettiin Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE). NAPE vastaa Istanbulin sopimuksen edellyttämien toimenpiteiden yhteensovittamisesta, seurannasta ja vaikutusten arvioinnista. Naisiin kohdistuvan väkivallan raportoiija puolestaan toimii yhteistyössä NAPE:n kanssa ja on toimikunnan asiantuntijajäsen. Raportoiijan tehtävän lisäarvona on riippumattomuus ja itsenäisyys. Poliittisesta ohjauksesta riippumaton raportoiija lisää kansallisten toimien

arvioinnin uskottavuutta. Raportoiijan tehtävässä korostuu ihmisoikeus- ja tietoperusteisuus.

Termit ja lyhenteet

CEDAW = YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus.

Istanbulin sopimus = Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta.

GREVIO = Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä.

NAPE = Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta.

MARAK = parisuhdeväkivallassa käytetty moniammatillinen riskinarviointimenetelmä väkivallan uusiutumisen estämiseksi.

Nollalinja = auttava puhelin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa kokeneille. Toimii ympärivuorokautisesti vuoden kaikkina päivinä.

4.3 Suomella on velvollisuus torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa

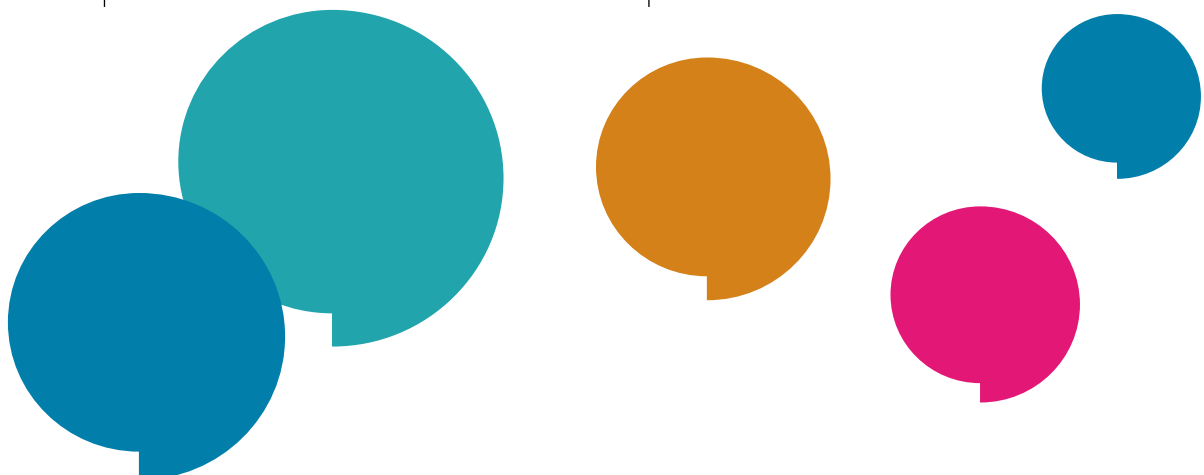
Suomi on sitoutunut jo 1980-luvun lopulla torjumaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ratifioidessaan YK:n naisten syrjinnän vastaisen sopimuksen (CEDAW). YK:n naisten syrjinnän vastaisen sopimuksen noudattamista valvova CEDAW-komitea totesi jo vuonna 1989 suosituksessaan no. 12, että sopimus edellyttää valtioita suojelemaan naisia väkivallalta. Tämän vuoksi sopimusvaltioiden odotetaan raportoiavan komitealle määräajoin, mihin toimiin ne ovat ryhtyneet torjuakseen naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Lisäksi yleissuosituksessa no. 19 vuodelta 1992 sukupuolistunut väkivalta määriteltiin syrjinnän muodoksi, joka uhkaa vakavasti naisten mahdollisuutta nauttia oikeuksistaan ja vapauksistaan tasa-arvoisesti miesten kanssa. Naisiin kohdistuva väkivalta on tunnistettu laajasti kansainvälisesti ihmisoikeusongelmaksi YK:n piirissä 1990-luvulta alkaen.

Kuvio 1: Keskeiset kansainväliset sopimukset, rikoslain ja muiden lakien säätäminen tai muuttaminen

Vuosi	Kansainvälisten velvoitteiden voimaan tulo tai arviointi Suomessa	Rikoslain ja muiden lakien säätäminen tai muuttaminen
2022	CEDAW-komitean kuudes arviointi Suomesta.	Naisiin kohdistuvan väkivallan raportoija aloittaa työnsä. Raporttoijasta säädetään yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain muutoksella.
2020	CEDAW:n mukaan Suomi rikkoi sopimusvelvoitteita naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevassa yksilövalituksessa.	
2019	GREVIO:n ensimmäinen arviointi Suomesta.	
2016	EU:n rikosuhridirektiivi tulee voimaan.	Esitutkintaviranomaiselle tulee velvollisuus ilmoittaa asianomistajalle hänen oikeuksistaan. Rikosprosessin aikana on selvitettävä, tarvitseeko asianomistaja erityistä suojelua. Asianomistajan suostumuksella poliisi saa välittää hänen yhteystietonsa tukipalveluihin.
2015	Istanbulin sopimus tulee voimaan.	Lapseen kohdistuvasta pahoinpitely- tai seksuaalirikosepäilystä on ilmoitettava poliisille.
2014		Vainoaminen kriminalisoidaan. Puolustuskyvyttömään henkilöön kohdistuva teko muutetaan raiskaukseksi. Vakaan tahdon pykälä kumotaan raiskausrikoksessa.
2011		Lievä pahoinpitely yksityisellä paikalla virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi.
2009		Seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän määritelmät tulevat tasa-arvolakiin.

Vuosi	Kansainvälisten velvoitteiden voimaan tulo tai arviointi Suomessa	Rikoslain ja muiden lakien säätäminen tai muuttaminen
2005		Lähestymiskielto voidaan määrätä myös perheen sisällä. Tasa-arvolaisissa häirintä määritetään syrjinnäksi.
2004		Vakaan tahdon pykälä kumotaan pahoinpitelyrikoksessa.
1999		Laki lähestymiskiellosta tulee voimaan.
1997		Maksuton oikeudellinen avustaja tai tukihenkilö asianomistajalle tietyissä väkivalta- ja seksuaalirikoksissa.
1995		Perustuslakiin syrjinnän kielto. Tasa-arvolakiin työnantajalle velvollisuus huolehtia, ettei työntekijä joudu seksuaalisen häirinnän tai ahdistelun kohteeksi.
1994		Yksityisellä paikalla tapahtunut pahoinpitely virallisen syytteen alaiseksi. Raiskaus avioliitossa kriminalisoidaan.
1990	Euroopan ihmisoikeussopimus tulee voimaan. CEDAW-komitean ensimmäinen arviointi Suomesta.	
1987		Tasa-arvolaki säädetään.
1986	CEDAW-sopimus tulee voimaan.	

CEDAW-komitean suosituksessa no. 19 todetaan, että sukupuolistunut väkivalta estää tai mitätöi naisten ihmisoikeuksien ja vapauksien nauttimisen kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeussopimusten mukaisesti ja että se on yksi naisiin kohdistuvan syrjinnän muoto. Komitean mukaan väkivalta vaikuttaa seuraaviin oikeuksiin:

1. oikeus elämään
2. oikeus olla joutumatta kidutuksen tai julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen kohteeksi
3. oikeus tasa-arvoiseen humanitäärisen oikeudenmukaiseen suojeluun kansainvälisen tai kansallisen aseellisen konfliktin aikana
4. oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen
5. oikeus tasa-arvoiseen oikeussuojaan
6. oikeus tasa-arvoon perheessä
7. oikeus parhaimpaan mahdolliseen saavutettavissa olevaan fyysiseen ja henkiseen terveyteen
8. oikeus oikeudenmukaisiin ja asianmukaisiin työoloihin

CEDAW-komitea on arvioinut kuusi kertaa²⁶, miten Suomi on noudattanut sopimusvelvoitteitaan. Ensimmäinen kerta oli vuonna 1990 ja viimeksi Suomea arvioitiin lokakuussa 2022. Ensimmäisestä raportista alkaen, eli reilun kolmenkymmenen vuoden ajan, Suomi on saanut huomautuksia naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyen. Jo ensimmäisellä raportointikerralla komitea oli tiedustellut Suomelta rikoslaista, raiskauksen sääntelystä, seksuaalisesti hyväksikäytettyjen tyttöjen saamasta tuesta sekä seksuaalisen häirinnän ja lähisuhdeväkivallan yleisyydestä.

CEDAW-komitea käsitteli 2010-luvulla kaksi Suomea vastaan nostettua yksilövalitusta²⁷ Ensimmäisessä tapauksessa Suomen katsottiin rikkoneen sopimusvelvoitteitaan huoltajusriidassa, koska lapsen isän äitiin kohdistamaa väkivaltaa ei ollut otettu huomioon asianmukaisesti. Toisessa valituksessa Suomen väitettiin laiminlyöneen huolellisuusvelvoitetta äidin ja kahden tyttölapsen kuolemaan johtaneessa lähisuhdeväkivaltatilanteessa. Komitea ei kuitenkaan ottanut valitusta tutkittavaksi, koska se katsoi, että väitetty syrjintä eli uhrien suojelun laiminlyönti olisi pitänyt käsitellä ensin kansallisella tasolla.

Valtuutettu kiinnitti huomiota väkivallan vastaisen työn koordinaatiovastuun puutteeseen, rikoslain muutostarpeisiin ja sovittelun sopimattomuuteen lähisuhdeväkivaltatilanteissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esitti naisiin kohdistuvan väkivallan raportoinnista CEDAW-komitealle omat huolenaiheensa viimeisimmän määräaikaisraportin kuulemisessa syksyllä 2022. Valtuutettu kiinnitti huomiota väkivallan vastaisen työn koordinaatiovastuun puutteeseen, rikoslain muutostarpeisiin ja sovittelun sopimattomuuteen lähisuhdeväkivaltatilanteissa. Suomi sai CEDAW-komitealta sekä kiitosta että moitteita. Selvänä edistysaskeleena pidettiin seksuaalirikoslain uudistusta, jossa raiskauksen tunnusmerkistö muutettiin suostumusperustaiseksi. Myös naisiin kohdistuvan väkivallan raportoinnin tehtävän perustamista pidettiin myönteisenä. CEDAW-komitea kehotti kuitenkin riittävän resurssoinnin lisäksi Suomea kiinnittämään huomiota useisiin kysymyksiin. Tuomareiden, syyttäjien ja poliisin osaamisen tasoa ja koulutustarvetta naisiin kohdistuvasta väkivallasta olisi parannettava. Raiskausten aliraportointia olisi vähennettävä ja rikosvastuun toteuttamista rikosprosessissa tehostettava. Turvakotipalvelujen riittävydessä ja erityisesti turvakotien esteettömyydestä huolehtimisessa on korjattavaa. Saamelaiden naisten on päästävä kotiseutualueellaan turvakotiin. Naisiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa on torjuttava tehokkaasti.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että CEDAW-komitean suositukset otetaan vakavasti ja niiden pohjalta tehdään tarvittavat muutokset.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 2000-luvun oikeuskäytäntö²⁸ on merkittävällä tavalla määritellyt Euroopassa valtion velvollisuutta torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Euroopan neuvostossa 2010-luvun vaihteessa neuvoteltu Istanbulin sopimus²⁹ on vahvistanut entisestään kansainvälisoikeudellista normistoa, joka

velvoittaa kokonaisuutena Suomea torjumaan tehokkaasti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Sopimuksessa painotetaan väkivallan vastaisten toimien kolmea ulottuvuutta: ennaltaehkäisyä (*prevention*), uhrien suojelua (*protection*) ja tekijöiden rikosvastuuseen saattamista (*prosecution*). Istanbulin sopimuksen neljänneksi pilariksi luetaan nykyisin koordinoitut toimet (*coordinated policies*).

Suomessa on katsottu, että saman elimen ei tulisi sekä koordinoita ja toteuttaa toimia, että arvioida niitä. Siksi esimerkiksi ihmisoikeusvaltuuskunta ja tasa-arvovaltuutettu kannattivat kansallisen koordinoituelimen NAPE:n rinnalle toimeenpanovallasta erillistä arviointielintä. Eduskunta antoi tähän liittyvän lausuman, kun se käsitteli tasa-arvovaltuutetun kertomusta eduskunnalle 2018. Naisiin kohdistuvan väkivallan itenäisen raportoinnin tehtävän perustaminen sisällytettiin lopulta Sanna Marinin hallitusohjelmaan.

Istanbulin sopimuksen ratifiointi ja toimeen-

pano ovat valitettavasti kohdanneet Euroopan unionin tasolla myös vastustusta 2020-luvun vaihteessa. EU-jäsenmaat eivät ole olleet yksimielisiä Euroopan unionin liittymisestä sopimukseen. EU:ssa on kuitenkin valmisteltu ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kannattaa direktiiviehdotusta ja arvioi omassa eduskunnalle antamassaan lausunnossa³⁰ direktiivin aiheuttavan lisää muutospainetta kansallisiin toimiin ja viranomaisjärjestelmään.

Istanbulin sopimuksen toteutumista arvioiva asiantuntijaryhmä GREVIO vieraili Suomessa ja raportoi Suomen suoriutumisesta vuonna 2018. GREVION raporttiin perustuen sopimusosapuolten komitea on pyytänyt Suomelta tietoja tammikuun 2023 loppuun mennessä niistä toimenpiteistä, joihin se on ryhtynyt GREVION havaintojen pohjalta.

Kuvio 2: Väkivaltaa kokeneiden yhteydenottojen määriä

Vuosi	Lukumäärä	Toiminnan muoto ja auttava taho
2022	15 368	puhelua Nollalinjaan
2021	700	pari- tai lähisuhdeväkivaltaa kokenutta naista Monika-Naisissa
	3 405	puhelua Naisten Linjaan
	8 100	tukisuhdetta Rikosuhripäivystyksessä
2020	451	ensipuhelua kriisipäivystykseen Raiskauskeskus Tukinmaisessa
2019	7 512	puhelua lähisuhde- tai seksuaaliväkivallan vuoksi Rikosuhripäivystykseen
	5 354	asiakasta turvakodeissa
	37	paikallista työryhmää MARAK-toiminnassa
2018	7 899	puhelua Nollalinjaan

4.4 Tietopohja naisiin kohdistuvasta väkivallasta ei ole riittävä

Suomessa ei ole kattavaa tietoa naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydestä, sen eri muodoista ja väkivallan aiheuttamista seurauksista. Tietoa naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen vastaisesta työstä on kerättävä eri lähteistä. Useissa kyselytutkimuksissa sivutaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, mutta naisten turvallisuus, hyvinvointi ja väkivaltaan liittyvät kokemukset eivät ole kyselytutkimusten pääosassa. Väkivallan tekemisessä ja kokemisessa sukupuoli on kuitenkin keskeisessä asemassa, ja väkivalta on hyvin sukupuolittunut ilmiö. Tasa-arvobarometrin³¹ mukaan naiset ovat kokeneet miehiä selvästi useammin seksuaalista häirintää. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tekemässä kansallisessa rikosuhritutkimuksessa selvitetään väkivallan ja sen pelon kokemuksia. Rikosuhritutkimuksen³² mukaan julkisella paikalla tapahtunut väkivalta tai sillä uhkaaminen kohdistuu yleensä miehiin, kun taas yksityisasunnossa tapahtunut väkivalta tai sen uhka kohdistuu yleensä naisiin. Parisuhteessa naiset kokivat miehiä useammin väkivaltaa.

Tilastokeskus selvitti sukupuolistuneen väkivallan ja lähisuhdeväkivallan yleisyyttä³³ osana EU:n tilastotoimiston Eurostatin koordinoimaa tutkimushanketta. Vuonna 2022 julkaistujen ennakkotulosten mukaan kolmannes naisista ja vajaa viidesosa miehistä on kokenut parisuhteessa joskus fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Erityisesti seksuaalisen väkivallan kokemukset kasaantuivat naisille. Parisuhteessa olleista naisista 11 prosenttia ja miehistä kaksi prosenttia oli kokenut seksuaalista väkivaltaa elämänsä aikana. Naiset kokivat miehiä useammin myös henkistä väkivaltaa. Tutkimuksen mukaan parisuhdeväkivalta on usein toistuvaa ja vakavaa, ja väkivallan kierre on monilla jatkunut pitkään.

Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ja vähemmistöihin kuuluvien ihmisten väkivaltakokemuksista on saatavilla puutteellisesti tietoa. Esimerkiksi vammaisiin henkilöihin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan on havaittu olevan yleisempää kuin muulla väestöllä³⁴. Monilla ihmiskaupan uhreilla on ollut lähisuhteessa tapahtunutta hyväksikäyttöä ja väkivaltaa jo lapsuudesta lähtien. Osalla maahan muuttaneista naisista on erityi-

nen tuen tarve väkivallasta selviytymiseen puutteellisen kielitaidon ja heikon taloudellisen aseman takia³⁵. Palvelujärjestelmässä ei kuitenkaan välttämättä tunnisteta avun ja tuen tarvetta.

Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ja vähemmistöihin kuuluvien ihmisten väkivaltakokemuksista on saatavilla puutteellisesti tietoa.

Naisten kokeman fyysisen väkivallan on arvioitu aiheuttavan suorina terveydenhuollon lisäkustannuksina 150 miljoonaa euroa vuodessa. Tähän summaan ei sisälly väkivallan kohteeksi joutumisesta aiheutuvia epäsuoria kustannuksia, kuten esimerkiksi sairauslomien tai työkyvyttömyyttä³⁶.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu naisiin kohdistuvan väkivallan raporttoijana pitää tärkeänä, että naisten turvallisuutta ja hyvinvointia selvitetään. Valtuutettu kannattaa EU:ssa naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisesta valmisteilla olevaa direktiiviä, jossa tavoitteena on, että sukupuolistuneen väkivallan erityispiirteet huomioon ottava kyselytutkimus tehtäisiin säännöllisin väliajoin ja tuloksia pystyttäisiin vertaamaan muihin EU:n jäsenvaltioihin. Tutkimusasetelmissa on kiinnitettävä huomiota haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien tavoittamiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu naisiin kohdistuvan väkivallan raporttoijana pitää tärkeänä, että naisten turvallisuutta ja hyvinvointia selvitetään.

Naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen työn arvioiminen edellyttäisi tietoa siitä, miten palvelujärjestelmässä on vastattu väkivallan kokijoiden

ja tekijöiden tarpeisiin. Sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuutta on tästä näkökulmasta tutkittu vähän. Monissa järjestöissä kerätään tietoa väkivallan muodoista ja palveluihin ohjaamisesta, mutta tietoa ei kerätä systemaattisesti yhteen. Puhelinpalvelu Nollalinjaan soittaneista kolmasosa ei ollut hakenut apua mistään muualta ennen yhteydenottoa³⁷. Toistuvaa parisuhdeväkivaltaa kokeneista naisista hieman alle 20 prosenttia ja miehistä alle 10 prosenttia ei ole kertonut väkivallasta terveydenhuollossa³⁸. Vammaisten lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden henkilöiden mukaan hakeminen oli työlästä³⁹.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on huolissaan parisuhdeväkivallan piiloutuvasta luonteesta ja pitää tärkeänä, että sosiaali- ja terveydenhuollossa pyritään tunnistamaan väkivaltaa nykyistä paremmin. Hyvinvointialueiden on kehitettävä väkivallan kokijoiden ja tekijöiden tarvitsemia palveluja.

Rikosoikeudellisen järjestelmän kyvystä suojella väkivallan kohteeksi joutuneita ja huolehtia heidän oikeuksien toteutumisesta on saatavilla puutteellisesti tietoa. Tilastokeskus tuottaa tilastotietoa esitutkintaviranomaisten tietoon tulleesta lähisuhdeväkivallasta. Vuonna 2021 lähisuhdeväkivallan uhreja oli noin 11 000, joista lähes 70 prosenttia oli naisia. Tyypillisessä tapauksessa naisen epäiltiin joutuneen miehensä pahoinpitelemäksi nykyisessä tai entisessä parisuhteessa⁴⁰. Rikosprosessin etenemisestä ja eri vaiheissa tehdyistä päätöksistä ei enää pysty erottelemaan lähisuhdeväkivaltaa muusta viranomaisten käsittelemästä väkivallasta.

Rikosoikeudellisen järjestelmän kyvystä suojella väkivallan kohteeksi joutuneita ja huolehtia heidän oikeuksien toteutumisesta on saatavilla puutteellisesti tietoa.

Rikosvastuun toteutumista naisiin kohdistuvassa väkivallassa on vaikea arvioida tiedon puutteen vuoksi. Apulaisoikeuskanslerin vuonna 2022 tekemä selvitys poliisin menettelystä lähisuhde-

väkivalta- ja seksuaalirikostutkinnassa antaa kuitenkin viitteitä siitä, että esitutkintaa ei ole aina tehty riittävällä ammattitaidolla eikä riipeydellä. Esitutkinnan hitaus on vaikuttanut haitallisesti niin rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuuteen, rikosvastuun tehokkaaseen toteuttamiseen kuin uhrin oikeuksien toteuttamiseen⁴¹. Osassa apulaisoikeuskanslerin tutkimia tapauksia oli kysymys lapseen kohdistuneesta väkivallasta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että tutkimusta tehdään lähisuhdeväkivallan käsittelystä rikosprosessissa. Tämän lisäksi rekisteri- ja tilastointijärjestelmiä on kehitettävä. Lähisuhdeväkivallan seuraaminen on tarpeellista myös viranomaisten toiminnan sisäisen ja ulkoisen valvonnan sekä lainsoveltamiskäytäntöjen kehittämistyölle.

Tiedonkeruuta ja tietojärjestelmiä on kehitettävä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että tiedonkeruuta ja tietojärjestelmiä on kehitettävä. Tietoa tarvitaan naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydestä, sen ilmenemismuodoista ja aiheuttamista seurauksista. Tietoa on saatava myös siitä, miten palvelujärjestelmässä ja rikosprosessissa tunnistetaan ja käsitellään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.

4.5 Väkivallan vastaisen työn rakenteita ja resursseja on parannettava

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta totesi tasa-arvoselonteon käsittelyn yhteydessä, että naisiin kohdistuva sukupuolistunut väkivalta on Suomessa vakava epäkohta ja ihmisoikeusongelma, jota ei nykytoimin ole saatu ratkaistua. Mietinnössään valiokunta korosti, että tehokas väkivaltaa ennaltaehkäisevä työ ja uhrien suojele edellyttävät toimivia, poikkihallinnollisia palvelupolkuja ja moniammatillista yhteistyötä. Työn tulee olla riittävästi resursoitu kaikilla hallinnon tasoilla. Selontekoa käsitellessään eduskunta edellytti kirjelmässään, että valtioneuvosto ryhtyy toimiin väkivallan vastaisen työn vakinaistamiseksi ja sen rakenteen selvittämiseksi. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kannattaa eduskunnan lausumaa,

ja tulee seuraamaan lausuman toimeenpanoa.

Valtioneuvostotasolla Suomessa on tällä hetkellä kansallinen Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025 sekä hallituskauden kattava naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma. Torjuntaohjelmaa koordinoi oikeusministeriö ja siihen liittyi erillisrahoitus. Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman laadinnasta ja seurannasta vastaa NAPE, joka toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. NAPE:n pääsihteeri on sijoitettu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) väkivallan vastaisen työn osaamiskeskukseen. Toimintasuunnitelman toteuttamiseen ei ole erikseen osoitettua toimintamäärärahaa, vaan jokaisen toimijan on rahoitettava toiminta omista jo sovitusta määrärahoista.

Lisäksi ainakin valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selonteossa, kansallisessa lapsistrategiassa ja hallituksen tasa-arvo- ja perus- ja ihmisoikeusohjelmissa on väkivaltaan liittyviä kirjauksia ja toimenpide-ehdotuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää kuitenkin valitettavana, että väkivaltaa ja väkivallan vastaisia toimia ei tarkastella johdonmukaisesti ja läpileikkaavasti sukupuolinäkökulmasta. Valtuutettu pitää kuitenkin hyvänä väkivallan vastaisen työn näkymistä politiikkaohjelmissa ja eri hallinnonalojen toimenpiteiden kokoamista yhteisiin toimintaohjelmiin. Valtuutettu katsoo, että järjestöjen on oltava mukana ohjelmia laadittaessa ja toteutettaessa.

Keskushallintotason lisäksi alue- ja kuntatason toimijat ovat merkittävässä asemassa väkivallan vastaisessa työssä. Sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä pelastustoimen rakenne on juuri uudistettu kokonaan ja uudet hyvinvointialueet aloittivat toimintansa vuoden 2023 alusta. Uudistuksen läpiviennissä tulee varmistaa, että väkivallan vastainen työ on selkeästi vastuutettu hyvinvointialueilla ja kunnissa, esimerkiksi väkivaltatyön koordinaattorin tehtävän kautta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tukee ja kehittää monia väkivallan vastaisia toimia ja palvelujärjestelmiä. Valtuutettu pitää THL:ää tärkeänä toimijana ja tiedontuottajana väkivallan vastaisessa työssä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että hyvinvointialueilla ja kunnissa on panostettava naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien palveluihin, apuun, tukeen ja suojeluun. Myös väkivallantekijöiden riskinarviointi ja väkivallankatkaisua tarjoavia ohjelmia on järjestettävä. Vakavan parisuh-

deväkivallan riskinarviointijärjestelmä MARAK tulee valtakunnallistaa ja vakinaistaa. Järjestöjen rooli esimerkiksi palvelujen tuottajina väkivallan kokijoille ja tekijöille on merkittävä, ja niille on turvattava riittävät resurssit.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että hyvinvointialueilla ja kunnissa on panostettava naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien palveluihin, apuun, tukeen ja suojeluun.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu tapasi tutkijoita ja järjestöjä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteutti tutkijoille ja järjestöille kyselyt, joiden tavoitteena oli kartoittaa näkemyksiä naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisesta työstä. Molempiin kyselyihin saaduissa vastauksissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa pidettiin ihmisoikeuskysymyksenä ja vastaajat toivat esille puutteita väkivaltaan puuttumisessa. Valtuutettu järjesti tutkijoille ja järjestöille vuonna 2022 sidosryhmätapaamisia. Keskusteluissa tuli ilmi useita huolenaiheita. Naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteitä ei tunnusteta riittävän hyvin, minkä seurauksena väkivaltaa kokevien tarvitsemista palveluista ja oikeuksista pääsyssä on vakavia puutteita. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsiteltiin tapaamisissa laaja-alaisesti. Huomiota kiinnitettiin erilaisiin risteävää syrjintää kohtaaviin väkivallan uhrien ryhmiin, kuten vammaisten naisten kokemaan väkivaltaan, sekä väkivallan eri muotoihin; fyysisen väkivallan lisäksi käsiteltiin myös muun muassa seksuaalista ja taloudellista väkivaltaa. Järjestöillä oli valmiutta osallistua tiedontuottamiseen naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen työn kehittämiseksi. Yhdenvertaisuusvaltuutettu tulee tulevaisuudessa tekemään tiivistä yhteistyötä järjestöjen kanssa.

4.6 Rikoslain ja rikosoikeusjärjestelmän puutteet on korjattava

Rikoslakia on uudistettu monelta osin tällä hallituskaudella. Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen lisäksi merkittävä muutos oli sukupuolen sisällyttäminen yhdeksi rangaistuksen koventamisperusteeksi. Toisaalta hallitusohjelmakirjaukset lähisuhdeväkivallan sovittelun rajoittamisesta ja pakkoavioliittojen erilliskriminalisoinnista eivät johtaneet konkreettisiin muutoksiin, eikä hallitus päässyt yksimielisyyteen eduskunnan toimeksiannosta muuttaa rikoslakia huomioimaan paremmin tyttöjen sukuelinten silpominen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että rikoslakia tulisi arvioida yksittäisten säännösten sijaan kokonaisuutena ottaen huomioon säännösten sukupuolivaikutukset soveltamistilanteissa. Rikoslakia on muutettava siten, että se tunnistaa nykyistä paremmin lähisuhdeväkivallan erityispiirteitä. Muutostarpeita arvioitaessa on harkittava, millä tavalla parisuhteessa tapahtuvan väkivallan moitittavuutta lisättäisiin. Yksi mahdollisuus on lisätä parisuhdeväkivaltaa varten rikoslakiin uusi erillinen rikosnimike. Seksuaalija väkivaltarikoksissa ankaroittavana tekijänä ja rangaistusta koventavana tekijänä pitäisi ottaa huomioon läheinen suhde rikoksentehtäjän ja asianomistajan välillä. Tätä puoltaa Istanbulin sopimuksen säännös rikoslakiin sisällytettävistä raskauttavista tekijöistä (46 artikla). Myös EU:n naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa koskeva direktiiviehdotus edellyttää jäsenvaltioilta naisiin kohdistuvan väkivallan selkeämpää huomioon ottamista rikoslaisissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että rikoslakia tulisi arvioida yksittäisten säännösten sijaan kokonaisuutena ottaen huomioon säännösten sukupuolivaikutukset soveltamistilanteissa.

CEDAW-komitea on velvoittanut Suomea raportoimaan kirjallisesti nopeutetussa kahden vuoden määräajassa lähisuhdeväkivallan sovittelusta. Komitean mukaan pari- ja lähisuhdeväkivallassa rikosoikeudellisen vastuun tulee olla ensisijaista ja sovitteluun ohjatuissa tapauksissa tulee varmistua, ettei sovittelu merkitse rikostutkinnan lopettamista tai syytteen luopumista. Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että sovittelu ei sovi lähisuhdeväkivaltatapauksiin, eikä se saa johtaa syyttämättä jättämiseen.

4.7 Haavoittuvassa asemassa olevien naisten väkivaltariskit on tunnistettava

Yhteiskunnassamme on syrjäyttäviä taskuja, joissa naiset ovat heikossa ja alisteisessa asemassa, ja jossa heidän pääsynsä avun ja tuen piiriin on erityisen vaikeaa. Tämän seurauksena he ovat vaarassa joutua toistuvasti väkivallan ja muun hyväksikäytön kohteeksi. Haavoittuvassa asemassa olevat naiset voivat kokea kasautuvaa huono-osaisuutta, jonka seurauksena väkivallasta selviytyminen on vaikeaa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että viranomaisten tietotaitoa tunnistaa haavoittuvuutta ja kiinnittää huomiota sitä tuottaviin tekijöihin on lisättävä.

Naisten oikeuksien parantaminen vaatii enemmän tietoa ja osaamista, parempaa lainsäädäntöä ja kohdennettuja resursseja

Naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ei ole puututtu riittävän määrätietoisesti. Valtuutettu nostaa esille lainsäädännöllisiä muutostarpeita kohdistuen niin rikosprosessiin kuin palvelujärjestelmään. Lisäksi tarvitaan tutkimustietoa siitä, miten lähisuhteessa tapahtunutta väkivaltaa käsitellään ja miten tehokkaasti väkivallantehtäjä pyritään saamaan rikosvastuuseen. Rikosprosessin hidaskesto on yksi väkivallan kokijoina kuormittava tekijä. Rikoslaisista on perusteltua tehdä kokonaisvaltainen sen sukupuolivaikutuksia koskeva arviointi. Rikosprosessissa on kehitettävä uhrisensitiivistä lähestymistapaa ja pyrittävä tunnistamaan nykyistä paremmin erilaisia haavoittuvuutta tuottavia tekijöitä. Eri ammattiryhmien saamaa koulutusta naisiin kohdistuvasta väkivallasta on lisättävä niin perusopetuksessa kuin täydennyskoulutuksessa.

5. Kansallinen ihmiskaupparaportoiija

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii Suomen kansallisena ihmiskaupparaportoiijana. Ihmiskaupparaportoiijan tehtävä on tarkastella itsenäisenä ja riippumattomana tahona Suomessa tehtävää ihmiskaupan vastaista työtä. Raportoiijan työn tavoitteena on edistää, että ihmiskaupan uhrin tunnistetaan, he saavat apua ja heidän oikeutensa toteutuvat.

Ihmiskauppa on vakava rikos, jossa rikoksen tekijä eri keinoin saattaa uhrinsa hyväksikäytön kohteeksi, usein taloudellisen hyödyn saamiseksi. Yleisimmin ihmiskaupassa uhrilta viedään vallinnanvapaus ja häntä hyväksikäytetään esimerkiksi seksuaalisesti tai hän joutuu tekemään töitä olosuhteissa, jotka eivät ole lainmukaiset. Ihmiskauppa voi olla kansainvälistä, rajat ylittävää rikollisuutta tai tapahtua kokonaan Suomessa. Ihmiskauppa voi tapahtua myös perheen sisällä tai muissa läheisissä ihmissuhteissa. Hyväksikäyttö on harvoin yksittäinen teko, vaan se on usein ajallisesti pitkä alistamisen ja vallankäytön prosessi.

Raportoiija seuraa ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä. Valtuutettu tekee selvityksiä, osallistuu kansalliseen ja kansainväliseen toimintaan sekä lainsäädäntö- ja kehittämishankkeisiin. Valtuutettu voi puuttua yksittäisiä ihmiskaupan uhreja koskevista tapauksista ilmenneisiin epäkohtiin sekä antaa neuvoja ja suosituksia ihmiskaupan uhrien oikeuksien turvaamiseksi.

Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman toimeenpano

Kansallinen ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma vuosille 2021–2023 julkaistiin toukokuussa 2021. Vuosi 2022 oli ensimmäinen kokonainen vuosi toimintaohjelman toimeenpanoa. Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori johtaa toimenpiteiden

toteutumisen seuranta ja toimenpiteet ovat edenneet pääosin suunnitellusti. Toimintaohjelman mukaisesti koulutustarpeita on kartoitettu ja koulutuksia päivitetty tai laadittu eri hallinnonaloilla. Lisäksi on laadittu selvityksiä esimerkiksi ihmiskaupan uhrien asumisolosuhteista, kotoutuspalveluihin pääsystä sekä esitutkintalain muutoksista osana rikosprosessin tehostamistoimia arvioivaa työryhmää. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toteuttama selvitys ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaatteesta⁴² on yksi toimintaohjelman toteutuneista toimenpiteistä.

5.1 Ihmiskaupan uhrin oleskelulupasäätely tarvitsee muutoksia

Yhdenvertaisuusvaltuutettu julkaisi vuonna 2021 ihmiskaupan vastaiseen toimintaohjelmaan liittyvän selvityksen ihmiskaupan uhrin oleskelulupaperusteista⁴³. Valtuutettu suositteli selvityksen pohjalta muutoksia ulkomaalaislakiin. Lakimuuтокset eivät ole edenneet vuoden 2022 aikana.

Kynnys oleskeluluvan saamiselle on korkealla haavoittuvassa asemassa oleville, seksuaalisesti hyväksikäytetyille ihmiskaupan uhreille. Oleskelulupa on muiden auttamistoimien rinnalla konkreettinen väline, joka rauhoittaa ihmiskaupan uhrin tilannetta ja mahdollistaa hänen toimimistaan. Oleskeluoikeus ja sen kesto vaikuttaa tuki- ja auttamistoimien, kuten terapian, suunnitteluun.

Ulkomaalaislakia tulee muuttaa jo ennen ulkomaalaislain kokonaisuudistusta siten, että yhä useampi ihmiskaupan uhri täyttää ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan myöntämisen edel-

lytykset. Ensinnäkin haavoittuvan aseman tulee riittää oleskeluluvan myöntämiseksi erityisen haavoittuvan aseman sijaan. Toiseksi tilapäinen oleskelulupa tulee myöntää koko rikosprosessin ajaksi, vaikka rikosnimike vaihtuisi ihmiskaupasta joksikin toiseksi. Näin asianomistajan oikeudet tulevat turvatuiksi.

Ulkomaalaislakia tulee muuttaa jo ennen ulkomaalaislain kokonaisuudistusta siten, että yhä useampi ihmiskaupan uhri täyttää ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan myöntämisen edellytykset.

5.2 Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaa lainsäädäntöä päivitettiin

Sanna Marinin hallitusohjelmassa asetettiin tavoite ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan erillislain laatimisesta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää valitettavana, että lain lähtökohdista ja sisällöistä ei löytynyt yhteisymmärrystä. Selkeä erillislainsäädäntö olisi ollut tarpeellista saada ihmiskaupan uhrien tunnistamisen ja palveluihin pääsyn yhtenäistämiseksi sekä ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan työn koordinoimiseksi.

Lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011, nk. vastaanotto-laki) tehtiin kuitenkin olennaisia parannuksia. Lisäksi sosiaalihuoltolakiä (1301/2014) muutettiin. Vastaanottolain ja sosiaalihuoltolain muutoksia käsitellään luvussa seuraavaksi.

5.2.1 Rikosprosessin ja auttamisen kytköksen poistaminen parantaa uhrin asemaa

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä tehtävän auttamistyön ja rikosprosessin välinen yhteys katkaistiin vastaanottolain muutok-

silla. Tämä on merkittävä parannus. Vuoden 2023 alusta voimaan tulleiden lakimuutosten myötä ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja auttamisjärjestelmässä tehtävä auttamistyö ovat itsenäisiä rikosprosessissa tehdyistä ratkaisuista tai uhrin halukkuudesta tehdä yhteistyötä esitutkintaviranomaisen kanssa. Uhrilähtöisyyden vahvistamisen toivotaan edistävän ihmiskaupan ilmituloa, uhrien avun piiriin ohjautumista ja siten osaltaan rikosvastuun toteutumista.

Ihmiskaupan tunnistaminen on tärkeää, jotta henkilöiden oikeudet nimenomaan ihmiskaupan uhreina voivat toteutua. Jatkossa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ottamista koskevalla päätöksellä henkilö tunnistetaan ihmiskaupan uhriksi. Muutos on perusteltu. Aiemmin henkilö tunnistettiin ihmiskaupan uhriksi erillään auttamisjärjestelmään ottamisesta tehtävästä päätöksestä. Tämä erillinen varsinainen tunnistaminen oli kytkeytynyt rikosprosessiin ja oli oikeusvaikutuksiltaan olematon. Muutoksia toimeenpantaessa on huolehdittava, että kynnys ottaa ihmiskaupan uhri auttamisjärjestelmään ei nouse tai että kynnys poistaa henkilö järjestelmästä ei laske. Uhrilähtöisyyden on oltava keskeinen arviointiperuste sille, kenet auttamisjärjestelmän piiriin otetaan.

Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan erillislain valmistelussa suunniteltiin ihmiskaupan osaamiskeskittymää hyvinvointialueille. Koska erillislaki ei toteutunut, vastaanottolakiin kirjattiin, että ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tehtävänä on toimia kansallisena asiantuntijatahona. Ihmiskaupan uhrien tarvitsema tuki ja neuvonta on usein sosiaali- ja terveyspalveluita laajempaa. Kuntia ja hyvinvointialueita tulee ohjeistaa konsultoimaan auttamisjärjestelmää ihmiskaupasta ja ihmiskaupan uhrien auttamiseen liittyen.

5.2.2 Sosiaalihuoltolain muutosten lisäksi tarvitaan ohjeita ja koulutusta

Sosiaalihuoltolakiin tehdyt ihmiskauppaan liittyvät muutokset ovat hyvin vähäiset. Sosiaalihuoltolakiin lisättiin maininta, että sosiaalipalveluja on järjestettävä esimerkiksi väkivallan ja kaltoinkohtelun lisäksi myös ”muusta hyväksikäytöstä” aiheutuvaan tuen tarpeeseen. Lisäyksen tavoitteena on tehostaa ihmiskaupan uhrien auttamista hyvinvointialueilla. Yhdenvertaisuusval-

tuutettu on nostanut lainsäädäntöhankkeen eri vaiheissa esiin huolensa siitä, tehostaako kyseinen lakimuutos riittävästi ihmiskaupan uhrien auttamista. Lainvalmisteluvaiheessa yhdenvertaisuusvaltuutettu esitti, että sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuihin tuen tarpeisiin olisi lisätty suora maininta ihmiskaupasta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on nostanut lainsäädäntöhankkeen eri vaiheissa esiin huolensa siitä, tehostaako kyseinen lakimuutos riittävästi ihmiskaupan uhrien auttamista. Lainvalmisteluvaiheessa yhdenvertaisuusvaltuutettu esitti, että sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuihin tuen tarpeisiin olisi lisätty suora maininta ihmiskaupasta.

Hallituksen esityksen perustelut sosiaalihuoltolain muutokseen ihmiskaupan osalta ovat suppeat. Hallituksen esityksen mukaan käytännössä ongelmana on ollut, että joissakin kunnissa on ollut epäselvyyttä sen suhteen, mitä lainsäädäntöä ihmiskaupan uhrien auttamisessa tulisi soveltaa. Muutostarpeen taustalla ovat kuitenkin olleet myös muun muassa yhtenäisten ja kattavien sosiaali- ja terveystoimelle suunnattujen ohjeiden puute esimerkiksi ihmiskaupan muodoista tai uhrin tunnistamisesta, koulutuksen puute sekä vastaanottolain ja Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän heikko tuntemus. Toteuttamistapoja tai keinoja ihmiskaupan uhrien auttamisen tehostamiseksi hyvinvointialueilla olisi tullut avata hallituksen esityksessä perusteellisemmin.

Koulutus ja ohjeistukset ovat avainasemassa, miten muutoksista sekä uhrien auttamisesta ja yleisesti ihmiskauppailmiöstä viestitään hyvinvointialueille. Moniin kuntiin on kertynyt osaaamista ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja

auttamisesta sekä yhteistyöstä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu nostikin vuonna 2022 hyvinvointialueille osoittamassa kirjeessään esiin, että kun hyvinvointialueet kehittävät alueen yhteisiä toimintatapoja, on niiden varmistettava, että kuntien parhaat käytännöt ihmiskaupan uhrien auttamiseksi ja tunnistamiseksi otetaan koko alueella käyttöön.

Kun hyvinvointialueet kehittävät alueen yhteisiä toimintatapoja, on niiden varmistettava, että kuntien parhaat käytännöt ihmiskaupan uhrien auttamiseksi ja tunnistamiseksi otetaan koko alueella käyttöön.

Jotta ihmiskaupan uhrien tilanteeseen ja avun tarpeen juurisyihin voidaan tehokkaasti puuttua, tulee ihmiskaupan uhrin tunnistaa ja heidät ohjata avun pariin. Oikeusministeriössä on alkanut vuonna 2023 hanke, jonka keskeisenä tehtävänä on rakentaa ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (National Referral Mechanism NRM). Sosiaali- ja terveysministeriön sekä sen alaisen hallinnon sitoutuminen kehitystyöhön on olennaista, jotta hyvinvointialueille voidaan rakentaa toimivat menettelyt ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun eduskunnalle antaman kertomuksen⁴⁴ pohjalta eduskunta edellytti valtioneuvostoa⁴⁵ toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi hyvinvointialueilla. Lisäksi eduskunta edellytti valtioneuvostoa selvittämään ja toteuttamaan lainsäädännön tai toiminnan muutokset, joilla turvataan ihmiskaupan uhrien turvallinen ja tuettu asuminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää eduskunnan ponsia merkittävänä ohjenuorana kehitystyölle, jota hyvinvointialueet sekä muut viranomaiset tulevat tekemään vastaanottolain ja sosiaalihuoltolain muutosten pohjalta.

5.3 Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate ei toteudu käytännössä

Vuonna 2022 yhdenvertaisuusvaltuutettu tutki ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaatteen⁴⁶ toteuttamista Suomessa. Rankaisemattomuusperiaatteen mukaan rikolliseen toimintaan pakotettua ihmiskaupan uhria ei tulisi syyttää tai rangaista tekemästään rikoksesta. Tutkimuksessa arvioitiin, että suomalainen rikosoikeudellinen säännöstö antaa mahdollisuuden soveltaa periaatetta, vaikka siitä ei ole erillistä säännöstä. Syyttäjä voi tehdä syyttämättä jättämistä koskevan päätöksen tai tuomari voi jättää rikokseen pakotetun ihmiskaupan uhrin tuomitsematta rangaistukseen. Käytännössä rankaisemattomuusperiaatteeseen on toistaiseksi vedottu vain yksittäisissä tapauksissa, eikä oikeuskäytäntöä ole vielä muodostunut.

Tutkimuksessa selvisi useita syitä, miksi rankaisemattomuusperiaatetta ei toistaiseksi ole juuri sovellettu käytännössä. Rikolliseen toimintaan pakottaminen on huonosti tunnettu ihmiskaupan muoto. Myös alaikäisiin kohdistunut hyväksikäyttö ja esimerkiksi omaisuusrikosten tekemiseen pakottaminen hyväksikäyttäjän kontrollin alla on jäänyt tunnistamatta. Henkilön haavoittuvaan asemaan ja rikoksen taustalla vaikuttaneeseen hyväksikäyttöön ei ole osattu kiinnittää huomiota, kun hänet on kohdattu rikosprosessissa rikoksesta epäiltynä. Tutkimuksesta kävi myös ilmi, että lainsoveltajat eivät tunteneet rankaisemattomuusperiaatteen olemassaoloa ja sen velvoittavuutta riittävän hyvin.

Tutkimuksessa esitettiin useita suosituksia rikolliseen toimintaan pakotettujen ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisen lisäämiseksi. Suosituksissa korostettiin lainsoveltajille annettavaa koulutusta ja ohjeistusta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että tulevaan ihmiskaupan vastaiseen toimintaohjelmaan sisällytetään velvollisuus seurata rankaisemattomuusperiaatteen toteuttamista ja soveltamista. Seurannalla varmistettaisiin, että koulutus on kohdentunut oikein, soveltamisohjeet ovat selkeät ja rankaisemattomuusperiaatetta on myös käytännössä mahdollista toteuttaa.

6. Ulkomaalaisten asema ja oikeudet

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäviin sisältyy ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien edistäminen. Yhdenvertaisuuslain esitöiden mukaan valtuutetun tulee seurata muun muassa ulkomaalaisten oloja, asemaa ja oikeuksia sekä edistää ulkomaalaisten yhdenvertaisuutta. Lisäksi valtuutetulla on ulkomaalaislain nojalla erityinen rooli ulkomaalaisten oikeusturvan täydentäjänä ja heidän oikeuksiensa toteutumisen valvonnassa.

Valtuutetulla on oikeus tulla kuulluksi yksittäisissä turvapaikanhakijaa tai ulkomaalaisen karkottamista koskevissa asioissa. Valtuutetulla on myös laaja tiedonsaantioikeus ulkomaalaisasioissa. Valtuutetulla on pääsy ulkomaalaisia koskevaan henkilörekisteriin, ja oikeus saada tiedoksi muun muassa kaikki maahanmuuttoviraston ja hallinto-oikeuksien ulkomaalaislain nojalla tekemät päätökset.

Valtuutetun ulkomaalaisten asemaan ja oikeuksiin liittyvä työ pitää sisällään yksittäisten yhteydenottojen käsittelyä ja ulkomaalaisten oikeuksien täysimääräisen toteutumisen edistämistä yleisemmällä tasolla. Valtuutetun tavoitteena on edistää haavoittuvimmassa asemassa olevien ulkomaalaisten oikeuksien toteutumista. Valtuutetun erityinen tehtävä on tunnistaa lainsäädännössä ja sen soveltamisessa ilmeneviä epäkohtia.

6.1 Suomi heikensi ulkomaalaisten oikeuksien toteutumista

Päättävän hallituskauden (2019–2023) työtä ohjanneessa hallitusohjelmassa oli useita kirjauksia ulkomaalaisten oikeuksien edistämiseksi, jotka vastasivat valtuutetun suosituksia ja hallitusohjelmatavoitteita. Kuluneen vuoden aikana kävi selväksi, että suuri osa kirjauksista ei lopulta johtanut konkreettisiin parannuksiin. Toisaalta

eduskunta sääti ja valmisteli hallitusohjelman ulkopuolelta lainmuutoksia, jotka ovat omiaan vaarantamaan turvapaikanhakijoiden keskeisten oikeuksien toteutumista.

Valtuutettu arvioi vuoden 2019 vuosikertomuksessaan, että hallitusohjelmaan kirjattujen tavoitteiden tausta-ajatuksena oli edistää oleskelun laillistamista yhteiskunnan kannalta taroituksenmukaisella, ja yksilön näkökulmasta inhimillisellä tavalla. Paperittomuuden vähentämiseen ja oleskelulupaedellytysten kohtuullistamiseen liittyneet myönteiset odotukset eivät kuitenkaan merkittävältä osin käyneet toteen.

Turvapaikanhakijoiden oikeusturvan parantaminen ja paperittomien ihmisten välttämättömän terveydenhuollon järjestäminen olivat hallituskauden ainoat merkittävät muutokset parempaan. Turvapaikanhakijoiden oikeusapua koskenut muutos toteutettiin käytännössä peruuttamalla suurelta osin vuonna 2016 tehty oikeusapua rajannut lainmuutos ja paperittomien terveydenhuoltoon liittyvää lainsäädäntöä selkeytettiin vastaamaan paremmin ihmisoikeus-sopimusten ja perustuslain vaatimuksia.

Turvapaikanhakijoiden oikeusturvan parantaminen ja paperittomien ihmisten välttämättömän terveydenhuollon järjestäminen olivat hallituskauden ainoat merkittävät muutokset parempaan.

Seuraavissa kappaleissa käsitellään tarkemmin edelläkin esiin tuotuja ulkomaalaisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta merkittäviä lainsäädäntöprosesseja, jotka lähes kaikki saivat päätöksensä vuonna 2022.

6.2 Lasten oikeuksien tai perhe-elämän suojan toteutumista ei parannettu

Perus- ja ihmisoikeuksien, kuten perhe-elämän suojan ja lapsen edun, tulisi suojata yhtä lailla ulkomaalaisia kuin suomalaisia. Nämä oikeudet on otettava huomioon myös asioissa, joissa arvioidaan ulkomaalaisen oikeutta tulla maahan tai oleskella maassa. Käytännössä Suomessa esimerkiksi lapsen oikeus perhe-elämään voi kuitenkin jäädä toteutumatta, jos toinen lapsen vanhemmista on ulkomaalainen. Kansainvälistä suojelua saaneiden kohdalla oikeus perhe-elämään on puolestaan usein jäänyt toteutumatta vuoden 2016 lainmuutoksen jälkeen. Tällöin myös heiltä alettiin tietyin poikkeuksin vaatia turvattua toimeentuloa, jotta perheenyhdistämishakemus voitaisiin hyväksyä.

Valtuutetun huomion ovat herättäneet erityisesti tapaukset, joissa lapsiperheen ulkomaalainen vanhempi saa kielteisen päätöksen oleskelulupa-asiassaan, vaikka yhteistä perhe-elämää on vietetty Suomessa jo useita vuosia. Tapauksissa syntyy usein vaikutelma, että vanhempaa rangaistaan hänen aiemmasta, moitittavaksi katsutusta toiminnastaan. Esimerkiksi vanhemman vuosien takainen ulkomaalaislain säännösten vastainen menettely, kuten aiemmassa prosessissa väärin henkilötietojen antaminen tai vailloleskeluoikeutta maassa olemisen, on voitu katsoa merkityksellisemmäksi seikaksi kuin 4-vuotiaan suomalaisen lapsen oikeus elää yhdessä vanhempansa kanssa.

Näissä tilanteissa lapsen etua ja oikeutta perhe-elämään rajoitetaan soveltamalla ulkomaalaislain 36.2 §:ää. Kyseisen säännöksen perusteella oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä, jos epäillä vanhemman ”tarkoituksena olevan maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertäminen”.

Sisäministeriö asetti vuonna 2020 hankkeen perhe-elämän suojan ja lapsen edun toteutumi-

sen edistämiseksi koskien kansainvälistä suojelua saaneita henkilöitä. Hankkeessa arvioitiin myös muita mahdollisia säädösmuutostarpeita erityisesti yhdenvertaisuusvaltuutetun perheenyhdistämistä ja ulkomaalaislain 36.2 §:n soveltamista koskeneen selvityksen⁴⁷ pohjalta.

Hankkeen myötä laadittiin hallituksen esitysluonnos, jossa esiteltiin monia perhe-elämän suojan ja lapsen edun kannalta välttämättömiä muutoksia ulkomaalaislakiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu piti esitystä pääpiirteiltään kannatettavana, kuten valtaosa muistakin luonnoksesta lausuntonsa antaneista tahoista.

Luonnosesityksen ehdotuksista ei kuitenkaan päästy yhteisymmärrykseen hallituspuolueiden välillä. Tämä johti siihen, että kansainvälistä suojelua saaneen perheenyhdistäminen tulee myös jatkossa usein estymään toimeentuloedellytyksen vuoksi. Tämän lisäksi yksin tulleen kansainvälistä suojelua saaneen lapsen oikeus perhe-elämään voi edelleen jäädä toteutumatta ulkomaalaislain 36.2 §:n nojalla.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo edelleen, että nykyinen soveltamiskäytäntö, jossa lapsi voidaan erottaa vanhemmastaan ulkomaalaislain 36.2 §:n nojalla on myös perustuslain näkökulmasta ongelmallinen. Valtuutettu pitää kyseenalaisena sitä, täyttääkö lapsen edun ja perhe-elämän rajoittaminen ulkomaalaislain 36.2 §:n nojalla perusoikeuksien rajoittamiselle asetettuja kriteerejä. Kielteisten oleskelulupapäätösten lopputulos, jossa lapsi erotetaan vanhemmastaan ja häneltä estetään perhe-elämän viettäminen, on myös ristiriidassa perustuslaista ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta ilmenevien lasten oikeuksien kanssa.

Valtuutettu pitää kyseenalaisena sitä, täyttääkö lapsen edun ja perhe-elämän rajoittaminen ulkomaalaislain 36.2 §:n nojalla perusoikeuksien rajoittamiselle asetettuja kriteerejä.

Valtuutetun lausunto korkeimmalle hallinto-oikeudelle lapsen oikeuksista ja oikeudesta perhe-elämään

Valtuutettu lausui korkeimmalle hallinto-oikeudelle keväällä 2022 tapauksessa, jossa oli kyse suomalaisen aviopuolisosta ja pienten lasten vanhemmasta ja huoltajasta. Perhe oli asunut yhdessä Suomessa useita vuosia. Henkilön katsottiin kiertäneen maahantulosaännöksiä tullessaan maahan maahantulokiellon voimassa ollessa sekä vaarantavan yleistä järjestystä ja turvallisuutta hänen saamansa tuomion perusteella.

Valtuutettu tutustui tapauksen yksityiskohtiin ja katsoi, että suomalaisten lasten oikeus elää yhdessä molempien vanhempiensa kanssa sekä aviopuolisoiden oikeus perhe-elämään olisi selvästi tullut katsoa käännyttämistä koskevassa harkinnassa painavammiksi perusteiksi kuin isän useiden vuosien takaiset moitittavaksi katsotut teot. Valtuutetun lausunnosta huolimatta korkein hallinto-oikeus ei myöntänyt asiassa valituslupaa ja perheenisä käännytettiin kansallisvaltioonsa EU:n ulkopuolelle.

6.3 Paperittomille järjestettiin hoitoa, mutta ei reittiä oleskeluluvan saamiseksi

Vuonna 2022 saatiin onnistuneesti päätökseen merkittävä paperittomien oikeuksia parantanut hanke, kun paperittomien terveydenhuollon järjestämisestä säädettiin lailla. Uusi laki toteuttaa terveydenhuollon osalta muun muassa perustuslain 19 §:n vaatimuksen siitä, että kaikilla Suomessa olevilla on oikeus välttämättömään huolenpitoon. Hallitusohjelman kirjaus siitä, miten paperittomuutta tulnaisiin ”ehkäisemään ja torjumaan laaja-alaisella viranomaisyhteistyöllä”, jäi kuitenkin suurelta osin toteutumatta. Suurin osa Suomessa olevasta paperittomuudesta juontuu vuosien 2015–2016 aikana tehtyihin poliittisiin linjauksiin, joita nykyinen hallitus ei merkittävimiltä osiltaan muuttanut. Paperittomuutta voi te-

hokkaasti vähentää ainoastaan pitämällä huolen siitä, että Suomessa olevalla henkilöllä on aito mahdollisuus virallistaa oleskelunsa.

Paperittomuutta voi tehokkaasti vähentää ainoastaan pitämällä huolen siitä, että Suomessa olevalla henkilöllä on aito mahdollisuus virallistaa oleskelunsa.

Hallitusohjelman kirjauksesta huolimatta konkreettisimpia esteitä oleskeluluvan saamiseksi ei purettu. Vuosina 2015–2016 supistettiin oleskeluluvan myöntämisedellytyksiin ei tehty muutoksia, eikä laajasti sovellettua ulkomaalaislain 36.2 §:ää saatu rajattua edes kansainvälistä suojelua saaneiden lasten osalta. Sisäministeriössä tehdyistä selvityksistä⁴⁸ huolimatta matkustusasiakirjavaatimusta tai työoleskeluluvan saamiseen liittyviä edellytyksiä ei lopulta muutettu lainkaan. Näin ollen esimerkiksi somalialainen henkilö ei lähtökohtaisesti voi saada oleskelulupaa Suomeen työn tai opiskelun perusteella, sillä Suomi ei pidä Somalian valtion myöntämiä matkustusasiakirjoja luotettavina. Myös työllistyneen ulkomaalaisen oleskeluluvan saaminen voi edelleen kaatua esimerkiksi ulkomaalaislain 36.2 §:n soveltamiseen.

On kaikkien etu, että vailla oleskeluoikeutta maassa oleva henkilö pyrkii virallistamaan asemansa hakemalla oleskelulupaa. Henkilön asuessa samassa maassa usean vuoden ajan on luonnollista, että hänelle muodostuu kyseiseen maahan siteitä. Näissä tilanteissa lain tulisi ennen kaikkea mahdollistaa oleskelun virallistaminen, ei rakentaa sen tielle esteitä. Tästä huolimatta lainsoveltamiskäytännössä suhtaudutaan kielteisesti hakijan yrityksiin virallistaa oleskeluaan kielteisen turvapaikka- tai oleskelulupapäätöksen jälkeen, tai sen jälkeen, kun henkilö on oleskellut maassa ilman oleskeluoikeutta.

6.4 Oikeutta hakea turvapaikkaa ei voi loukata laajamittaisen maahanmuuton rajoittamisen nimissä

Syksyllä 2021 keskusteluissa Suomessa ja koko EU:n alueella oli Valko-Venäjän sekä Puolan, Liettuan ja Latvian välisten rajojen tilanne. Tälöin katsottiin, että Valko-Venäjä toi kolmansien maiden kansalaisia alueelleen ja ohjasi heitä eteenpäin unionin ulkorajoille keinona painostaa EU-maita. Huoli siitä, että maahanmuuttajia käytetään painostuskeinona, on johtanut poikkeus-tilojen julistamiseen ja myös erityisten lakien hyväksymiseen näissä jäsenvaltioissa.

Suomessa sisäministeriön työryhmä julkaisi 24.2.2022 selvityksen lainsäädännön muutostarpeista⁴⁹ liittyen muuttoliikettä hyväksikäyttävään hybridivaikuttamiseen. Selvityksessä ehdotettiin muun muassa rajalla tapahtuvan nopeutetun turvapaikkamenettelyn, niin kutsutun rajamenettelyn, käyttöönottoa sekä sen mahdollistamista, että tietyissä vakavissa rajaturvallisuuden häiriötilanteissa turvapaikkahakemusten jättämistä voitaisiin keskittää vain tiettyihin rajanylityspaikkoihin.

Molemmat edellä mainitut turvapaikanhakijoiden oikeuksia keskeisesti rajoittavat muutokset valmisteltiin pikavauhtia vuoden aikana. Rajavartiolain muutosta koskeva esitys, joka vaikuttaa antavan valtioneuvostolle varsin laajat valtuudet rajoittaa turvapaikkahakemusten vastaanottamista, käsiteltiin vajaan kuukauden aikana ja lainmuutos tuli voimaan jo kesällä 2022.

Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu esitti sisäministerille lain voimaantulon jälkeen huolensa siitä, että laki johtaa tilanteisiin, joissa kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen jättäminen Suomen rajalla voisi käytännössä estyä ja johtaa myös palautuskiellon loukkauksiin. Ihmisoikeusvaltuutettu piti tärkeänä, että lakia soveltaville viranomaisille laaditaan selkeät ohjeet, joilla varmistetaan oikeus hakea turvapaikkaa myös lain tarkoittamissa poikkeustilanteissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pyysi syksyllä 2022 sisäministeriöltä selvitystä siitä, miten rajavartiolaitosta, poliisia ja tullia ohjeistetaan rajavartiolain 16 §:n muutosten soveltamises-

ta. Valtuutettu on esittänyt huolensa myös rajamenettelyn mahdollisesta käyttöönotosta ja sen kielteisistä vaikutuksista turvapaikanhakijoiden perus- ja ihmisoikeuksille.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on maahanmuuton välineellistämiseen liittyvissä lausunnoissaan kiinnittänyt huomiota palautuskieltoon kansainvälisen oikeuden keskeisenä periaatteena, sekä siitä Suomelle johtuviin velvoitteisiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on maahanmuuton välineellistämiseen liittyvissä lausunnoissaan kiinnittänyt huomiota palautuskieltoon kansainvälisen oikeuden keskeisenä periaatteena, sekä siitä Suomelle johtuviin velvoitteisiin. Palautuskielto ilmenee yksiselitteisesti myös perustuslain 9 § 4 momentista. Ehdoton palautuskielto edellyttää sitä, että hakijalla on kaikissa oloissa tehokas ja todellinen mahdollisuus esittää turvapaikkahakemus. Valtuutettu katsoi lausunnossaan rajavartiolain muutoksista muun muassa, että turvapaikanhakuoikeus tulee turvata myös siinä tilanteessa, kun valtioneuvosto tekee päätöksen kansainvälistä suojelua koskevien hakemusten vastaanoton rajoittamisesta.

7. Maastapoistamisen täytäntöönpanon valvonta

Yksi yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävistä on valvoa karkotettavien ja käännytettävien ulkomaalaisten maastapoistamisen täytäntöönpanoa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun valvontatyön ydin on arvioida palautusten täytäntöönpanoa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Valvonnan tavoitteena on varmistaa, että perusoikeuksien turvaamisen velvoite huomioidaan maastapoistamisen täytäntöönpanossa täysimääräisesti ja, että palautettavien perus- ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan.

Tehtävästä valvoa maastapoistamisen täytäntöönpanoa säädetään ulkomaalaislaissa. Sääntelyn taustalla on erityisesti EU:n paluudirektiivi, jossa edellytetään palautusten tehokasta valvontaa sekä esimerkiksi Europan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean suositukset. Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on toimivalta valvoa kaikkien maastapoistamisten täytäntöönpanoa, kaikissa täytäntöönpanon vaiheissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kohdentanut valvontaa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden palautuksiin sekä palautuksiin, jotka kohdistuvat haastaviin kohdemiin. Valvontaa pyritään kohdistamaan myös palautuksiin, joissa on kohonnut voimankäytön riski.

7.1 Maastapoistamisen valvonnan ydin on palautusten täytäntöönpanon arviointi perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta

Valvontatyössään yhdenvertaisuusvaltuutettu selvittää ja arvioi kattavasti palautettavien henkilöiden tilannetta ja asemaa. Valvontatehtävää hoitaessaan valtuutettu myös käyttää toimivaltaansa antaen valvomilleen viranomaisille ja muille toimijoille suosituksia.

Perustuslaissa on asetettu viranomaisille vel-

voite turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää erityisen tärkeänä, että tilanteissa, joissa valtuutettu saamiensa tietojen valossa arvioi maastapoistamisen täytäntöönpanosta aiheutuvan riski palautettavan keskeisten ihmisoikeuksien loukkaamisesta, valtuutettu kiinnittää täytäntöönpanoviranomaisen ja tarpeelliseksi katsoessaan myös päätöksentekijän huomion tähän. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tällaisissa tilanteissa esittänyt toimeenpanevalla viranomaiselle suosituksen tai neuvon maastapoistamisen täytäntöönpanon lykkäämisestä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu antaa aiheelliseksi katsoessaan myös yleisempiä suosituksia maastapoistamisen täytäntöönpanosta pidättäytymiseksi palautettavien henkilöiden oikeuksien turvaamiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu käyttää edellä kuvattuja keinoja kohtuullisen harvoin. Valtuutetun keskeisin tapa esittää suosituksia maastapoistamistoiminnan kehittämiseksi ovat valvontamatkojen jälkeen täytäntöönpanoviranomaisille annettavat palautteet sekä yleisemmällä tasolla valtuutetun vuosi- ja eduskuntakertomukset. Valtuutettu esittää suosituksia käytäntöjen kehittämiseksi, palautettavien oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi ja edistämiseksi. Valtuutettu kiinnittää huomiota myös hyviksi havaittuihin toimintatapoihin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää säännöllisesti täytäntöönpanon valmisteluvaiheessa täytäntöönpanevalla viranomaiselle kysymyksiä, joilla kiinnitetään huomiota palautettavien henkilöiden oikeuksien toteutumiseen. Valtuutettu kiinnittää kysymyksillään huomiota muun muassa täytäntöönpanoajankohdan kertomiseen palautettavalle, lapsen edun arviointiin, mahdollisiin käynnissä oleviin lastensuojelullisiin toimiin, palautettavan terveydentilaan sekä ihmiskaupan uhrien avunsaannin jatkumiseen. Valmisteluvaiheen valvonnalla pyritään kehittämään täytäntöönpanoviranomaisten käytäntöjä. Tämä

edesauttaa monin tavoin sitä, että palautettavan henkilön oikeudet toteutuisivat mahdollisimman täysimääräisesti palautuksen kaikissa vaiheessa.

Ulkomaalaislain mukaan yhdenvertaisuusvaltuutetulla on oikeus pyynnöstään tulla kuulluksi yksittäisessä asiassa, joka koskee turvapaikanhakijaa tai ulkomaalaisen maasta karkottamista. Valtuutettu on käyttänyt tätä oikeuttaan melko harvoin, mutta on lausunut sekä yksittäisten henkilöiden asiassa että esimerkiksi tietyn maan maatilanteen pohjalta yleisemminkin.

7.2 Hanke haavoittuvassa asemaassa olevien palautettavien oikeuksien toteutumisesta

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteutti vuonna 2022 EU:n turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahaston tuella hankkeen, jonka tavoitteena oli parantaa haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tunnistamista ja oikeuksien toteuttamista maastapoistamisen täytäntöönpanossa ja siihen liittyvissä viranomaiskäytännöissä. Hankkeen puitteissa rakennettiin myös valvontatyötä varten työkaluja, jotta voidaan paremmin arvioida, miten maastapoistamisen täytäntöönpanoa hoitava viranomainen on tunnistanut ja ottanut huomioon henkilön haavoittuvan aseman palautuksissa.

Hankkeen yhtenä kohderyhmänä olivat erityisesti palautettavina olevat lapset ja heidän perheensä. Hankkeen aikana keskityttiin muun muassa lapsen edun arviointiin, johon liittyvät keskeisesti lapsen näkemyksen selvittäminen ja huomioon ottaminen, lastensuojelulliset huolet ja toimet sekä lähisuhdeväkivaltatilanteet. Hankkeen aikana tuli esille, että lapsen edun arviointi ja huomioon ottaminen voi olla haastavaa, jos lastensuojelutilanne aktivoituu täytäntöönpanoa suunniteltaessa. Lastensuojelu ei välttämättä tiedä suunnitteilla olevasta maastapoistamisen täytäntöönpanosta, eikä poliisi aina saa salassapidon vuoksi tietoa vireillä olevasta lastensuojeluasiasta. Myös lastensuojelun tukitoimista päättäminen ja sen arviointi, mikä vaikutus tilanteella on palautuksen täytäntöönpanoon näyttäyty epäselvänä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että jatkossa viranomaisten tulisi kiinnittää näihin

seikkoihin erityistä huomiota ja sopia keskinäisistä toimintatavoista, jotta lapsen etu tulee asianmukaisesti arvioiduksi ja lapsen oikeudet toteutuvat täysimääräisesti. Viranomaisten tulisi myös varmistaa, että tieto lapsen ja perheen muuttuneesta tilanteesta menee oikeudelliselle avustajalle ja päätöksentekijälle.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että jatkossa viranomaisten tulisi sopia keskinäisistä toimintatavoista, jotta lapsen etu tulee asianmukaisesti arvioiduksi ja lapsen oikeudet toteutuvat täysimääräisesti.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on havainnut valvontatyössään viime vuosina, että ylikansalliset ihmisoikeuselimet, kuten YK:n lapsen oikeuksien komitea, ovat pyytäneet tutkiessaan valitusta Suomea pidättymään lukuisista palautuksista tilanteissa, joissa palautus on jo ollut toteutumas-
sa. Tämän vuoksi hankkeessa selvitettiin myös kyseisiä tapauksia haavoittuvassa asemassa olevien palautettavien osalta. Vuoden 2022 lopulla vireillä oli yli 30 valitusta, jotka koskivat yli 90 valittajaa. Heistä vajaa puolet oli lapsia. Suurin osa valituksista koski lapsiperheiden palautuksia Kreikkaan. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on keskustellut asiasta täytäntöönpanevan viranomaisen kanssa ja antanut tilanteen johdosta suosituksen⁵⁰. Valtuutettu suosittelee, että Kreikan heikkojen olosuhteiden vuoksi palautuksista Kreikkaan tulisi pidättäytyä siihen asti, kunnes komiteat sekä korkein hallinto-oikeus ovat ratkaisseet siellä vireillä olevat valitusasiat. Valtuutettu suosittelee myös, että täytäntöönpanoa lykätään yksittäisissä tapauksissa siihen asti, kun ylikansalliseen sopimusvalvontaelimeen tehdyn valituksen yhteydessä haettu täytäntöönpanokieltoasia on ratkaistu.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on havainnut valvontatyössään viime vuosina, että ylikansalliset ihmisoikeuselimet, kuten YK:n lapsen oikeuksien komitea, ovat pyytäneet tutkiessaan valitusta Suomea pidättymään lukuisista palautuksista tilanteissa, joissa palautus on jo ollut toteutumassa.

7.3 Maastapoistamisen täytäntöönpanon valvontatyön havainnot vuodelta 2022

Yhdenvertaisuusvaltuutetun maastapoistamisen valvontatyön keskiössä oli vuonna 2022 haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden palautusten valvonta. Valtuutettu on kohdistanut enenevässä määrin huomiota palautuksen valmisteluun sekä siihen liittyvään kansalliseen ja kansainväliseen viranomaisyhteistyöhön, koska palautuksen huolellisella valmistelulla on tärkeä merkitys palautettavan oikeuksien toteutumisen kannalta.

Palautettavan henkilön kannalta on erityisen tärkeää, että hän saa riittävän ajoissa tiedon palautusajankohdasta, jotta hän pystyy orientoitumaan lähtöön henkisesti, järjestämään asiansa ja hyvästelemään lähipiirinsä. Varhainen tieto lähdöstä auttaa myös varmistamaan maastapoistamispäätöksen täytäntöönpanokelpoisuuden sekä sen, että kaikki oikeussuojakeinot on käytetty. Palautettava voi tarvita myös psykososiaalista tukea sekä esimerkiksi lääkkeitä mukaan otettavaksi.

Valvomissaan palautuksissa yhdenvertaisuusvaltuutettu teki useita palautustoimintaan liittyviä huomioita. Valtuutettu havaitsi monia hyviä käytäntöjä ja antoi myös suosituksia palautustoiminnan kehittämiseksi.

Täytäntöönpanoviranomaisille antamissaan palautteissa yhdenvertaisuusvaltuutettu piti hyvänä, että perheenjäsenille annetaan täytän-

töönpanoa valmisteltaessa tukea, lasten näkemykset selvitetään ja heidän tarpeensa otetaan huomioon matkan kaikissa vaiheissa. Palautettavien, joilla on jokin sairaus, osalta valtuutettu piti keskeisenä, että palautettavat saavat mukaansa dokumentaation saamastaan hoidosta ja riittävän määrän lääkkeitä, jotta heillä on paremmin aikaa hakeutua hoidon piiriin palautuksen kohdemaassa. Valtuutettu pitää myös terveydenhuollon ammattilaisen tai sosiaalityöntekijän mukana oloa palautuksissa tai palautuksen lähtövaiheessa suositeltavana, mikäli sille on tarve. Lisäksi palautettavan terveydentilaan liittyvien tietojen välittäminen vastaanottavan maan viranomaisille on valtuutetun näkemyksen mukaan jossain tilanteissa tärkeää, edellyttäen, että palautettava antaa suostumuksensa tietojen välittämiseen.

Ihmiskaupan uhrien palautusten osalta valtuutettu seurasi, miten poliisi myötävaikuttaa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisujen⁵¹ mukaisesti siihen, että palautettava pääsee ihmiskaupan uhreille tarkoitetun tuen ja avun piiriin myös palautusmaassa.

Valtuutettu korosti täytäntöönpanoviranomaisille antamissa palautteissaan hyvän vuorovaihtuksen merkitystä palautettavien ja saattajien välillä. Mikäli palautettavalla ja mukana olevilla saattajilla ei ollut yhteistä kieltä, valtuutettu piti tärkeänä, että palautuksissa on mukana tulkki. Valtuutettu korosti myös viranomaisyhteistyön merkitystä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esitti poliisille sekä oman työnsä toimivuuteen että viranomaisyhteistyöhön liittyviä suosituksia. Valvontatoiminnan toteuttamisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että valtuutettu saa hyvissä ajoin tiedon valmisteilla olevista palautuksista. Myös majoitusyksikön tulisi saada tieto henkilön palautuksesta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta palautettavan erityistarpeet voidaan ottaa täytäntöönpanossa huomioon ja palautettavalle voidaan antaa ennen lähtöä hänen tarvitsemaansa tukea.

Valtuutettu kiinnitti poliisin huomion palautettavan oikeusturvan toteutumisen kannalta myös siihen, että palautettavan kuuleminen rikosprosessissa on varmistettava ennen palautuksen toimeenpanemista tilanteissa, joissa kyseisen henkilön aikaisempi palautusyritys on keskeytynyt, ja joissa hän on tehnyt rikosilmoituksen palautusyrityksessä tapahtuneesta poliisin voimankäytöstä.

8. Henkilöstö

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston henkilökunta

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa ovat vuoden 2022 aikana työskennelleet seuraavat henkilöt vakituudessa virkasuhteessa, määräaikaisessa virkasuhteessa tai harjoittelijoina

Yhdenvertaisuusvaltuutettu Kristina Stenman

Erityisasiantuntija Elina Castrén

Erityisasiantuntija Robin Harms

Toimistopäällikkö Rainer Hiltunen

Erityisasiantuntija Tiina Valonen

Viestintäpäällikkö Maria Swanljung

Viestintäasiantuntija, viestintäpäällikön sijainen

Mirka Mokko

Hallintoasiantuntija Juho-Pekko Ryhänen

Osastosihteeri Svetlana Burenicheva

Johdon assistentti Paula Hannus

Osastosihteeri Elena Leinonen

Suunnittelija Massimo Zanasi

Tarkastaja Päivi Al-Tameemi

Tarkastaja Riikka Kuoppala

Projektipäällikkö Anni Kyröläinen

Tarkastaja Mervi Majonen

Tarkastaja Merilii Mykkänen

Tarkastaja Hekma Peltonen

Tarkastaja Anna Pusa

Tarkastaja Ida Szulc Korhonen

Tarkastaja Toni Tuomi

Tiedottaja Ruusa Myllyaho

Viestintäassistentti Katariina Saikku

Tutkija Jani Hannonen

Erikoistutkija Heini Kainulainen

Ylitarkastaja Jussi Aaltonen

Ylitarkastaja Nada Al Omair

Ylitarkastaja Elli Björkberg

Ylitarkastaja Mikko Joronen

Ylitarkastaja Matti Jutila

Ylitarkastaja Tiina Järvinen

Ylitarkastaja Päivi Keskitalo

Ylitarkastaja Maija Koskenoja

Ylitarkastaja Marko Leimio

Ylitarkastaja Lauri Perälä

Ylitarkastaja Marjo Rantala

Ylitarkastaja Joonas Rundgren

Ylitarkastaja Anni Valovirta

Ylitarkastaja Liisa Välimäki

Ylitarkastaja Linnea West

Harjoittelussa vuoden 2022 aikana ovat olleet seuraavat henkilöt:

Harjoittelija Satu Aaltonen

Harjoittelija Jemima Fallenius

Harjoittelija Adaliina Häyhä

Harjoittelija Simranjit Kaur

Harjoittelija Nina Roos

Harjoittelija Sanja-Sofia Valjakka

Harjoittelija Lovisa Östman

9. Lähteet

- ¹ [Yhdenvertaisuuden tekijät \(Drivers of Equality\) -hanke](#). OM031:00/2021.
- ² Jutila, M. & Stenman, K. 2022. [Saamelaiskäräjälaki tulee uudistaa alkuperäiskansan oikeuksia kunnioittavalla tavalla](#). syrjinta.fi.
- ³ Heinämäki, L. et al. 2017. [Saamelaisten oikeuksien toteutuminen: kansainvälinen oikeusvertaileva tutkimus](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2017.
- ⁴ Ulkoministeriön tiedote 1.2.2019. [YK:n ihmisoikeuskomitealta kaksi ratkaisua saamelaiskäräjien vaaliluetteloon hyväksymistä koskevassa asiassa](#). Haettu 15.2.2023 osoitteesta um.fi.
- ⁵ Ulkoministeriön tiedote 14.6.2022. [YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevältä komitealta ratkaisu saamelaisten vaaliluetteloon hyväksytyjä henkilöitä koskevassa asiassa](#). Haettu 15.2.2023 osoitteesta um.fi.
- ⁶ Yhdenvertaisuusvaltuutetun tiedote 21.12.2021. [Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Helsingin poliisin romaneihin kohdistamassa ”KURI1”-operaatiossa syytä epäillä syrjintää](#). Haettu 15.2.2023 osoitteesta syrjinta.fi.
- ⁷ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. General recommendation No. 36 (2020) on preventing and combating racial profiling by law enforcement officials (pdf). CERD/C/GC/36.
- ⁸ Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätös: [KHO:2022:106](#).
- ⁹ Yle 17.6.2022. [Lähes kaikki Suomen Pride-tapahtumien järjestäjät ovat kohdanneet häirintää ja ilkeävaltaa](#). Haettu 15.2.2023 osoitteesta yle.fi.
- ¹⁰ Rauta, J. 2022. [Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2021](#). Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 27.
- ¹¹ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Kouluterveyskyselyn tulokset](#).
- ¹² Ancheta, April & Bruzzese, Jean-Marie & Hughes, Tonda (2021). The Impact of Positive School Climate on Suicidality and Mental Health Among LGBTQ Adolescents: A Systematic Review. The Journal of School Nursing 37(2): 75–86. doi: 10.1177/1059840520970847.
- ¹³ Opetushallitus 2018. [Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa](#).
- ¹⁴ United Nations. CRPD/C/GC/4. General comment No. 4 (2016) on the right to inclusive education (pdf).
- ¹⁵ United Nations. [CRPD/C/26/D/46/2018, S.K v. Suomi](#).
- ¹⁶ KHO:2000:686.
- ¹⁷ Ihmisoikeuskeskus ja yhdenvertaisuusvaltuutettu 2022. [Suuntana vammaisten henkilöiden yhdenvertainen osallisuus työelämässä](#). Vammaisten henkilöiden työelämäosallisuuden edistäminen -yhteishanke.
- ¹⁸ CRPD/C/26/D/46/2018.
- ¹⁹ Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätös: [KHO:2022:43](#).
- ²⁰ Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta 2021. [Asuintalon sisäänkäynti](#). 813/2020.
- ²¹ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto 2022. [Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi asunto-osakeyhtiölain ja toiminimilain 7 §:n muuttamisesta](#).
- ²² Yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanotto 27.6.2022. [Kuulovammaisten ja kuurojen lasten mahdollisuus oppia viittomakieltä](#).
- ²³ Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan lausunto yhdenvertaisuusvaltuutetulle 3.3.2022 (pdf), YVTtk 1021/2021.
- ²⁴ Valtioneuvoston kanslia 2022. [Algoritminen syrjintä ja yhdenvertaisuuden edistäminen: Arviointikehikko syrjimättömälle tekoälylle – Tekoälyn vinoumien välttäminen -hankkeen loppuraportti](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:54.
- ²⁵ Valtioneuvosto 2022. [Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2022:49.
- ²⁶ United Nations Human Rights Treaty Bodies. [CEDAW-komitean arviot Suomeen liittyen](#).
- ²⁷ Communication No. 103/2016 ja Communication No. 111/2017.

- ²⁸ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 2022. [Violence against women \(pdf\)](#).
- ²⁹ [Istanbul Convention - Action against violence against women and domestic violence](#).
- ³⁰ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto 2022. [Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naiseen kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta](#).
- ³¹ Sosiaali- ja terveysministeriö 2018. [Tasa-arvobarometri 2017](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2018, s. 32.
- ³² [Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteina 2021 – kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia](#). Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 51/2022, s. 13, 15.
- ³³ [Parisuhdeväkivallan kokemukset yleisiä Suomessa. Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021 -tutkimuksen ennakkotuloksia](#). Tilastokeskus 2022.
- ³⁴ [Vammaisten henkilöiden kokeman lähisuhdeväkivallan yleisyys ja palvelujen saatavuus. Määrällinen ja laadullinen tarkastelu](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:24, s. 104.
- ³⁵ Kainulainen, Heini, Valovirta, Anni: [Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö](#). Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2021, s. 15–17, 52–63, 78–89.
- ³⁶ [Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset: Terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluissa](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:52, s. 84–85.
- ³⁷ [Nollalinjan puhelinpalvelu auttaa lähisuhdeväkivaltaa kokevia. Tulokset, arviointi ja suositukset](#). THL. Raportti 10/2020, s. 68–69.
- ³⁸ [Parisuhdeväkivallan kokemukset yleisiä Suomessa. Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021 -tutkimuksen ennakkotuloksia](#). Tilastokeskus 2022, s. 15.
- ³⁹ [Vammaisten henkilöiden kokeman lähisuhdeväkivallan yleisyys ja palvelujen saatavuus. Määrällinen ja laadullinen tarkastelu](#). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:24, s. 92–96.
- ⁴⁰ [www.tilastokeskus.fi](#) (haku tietokannasta Viranomaisten tietoon tulleen perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrin sukupuolen, iän, rikosnimikkeen, suhteen, asumismuodon ja ilmoitusvuoden mukaan, 2009–2021).
- ⁴¹ [Poliisin menettely lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten esitutkinnoissa \(pdf\)](#). Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 23.11.2022 OKV/325/70/2022.
- ⁴² Hannonen, Jani, Kainulainen, Heini 2022. [Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate](#). Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 2022:8.
- ⁴³ Kainulainen, Heini, Valovirta, Anni. [Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö](#). Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2021.
- ⁴⁴ [Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022](#). K 7/2022 vp.
- ⁴⁵ [Eduskunnan kirjelmä EK 52/2022 vp – K 7/2022 vp](#).
- ⁴⁶ Hannonen, Jani, Kainulainen, Heini 2022. [Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate](#). Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 2022:8.
- ⁴⁷ Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020. [Lapset ilman perhettä – Kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten perheenyhdistäminen \(pdf\)](#).
- ⁴⁸ Sisäministeriön tiedote. [Ilman oleskeluoikeutta maassa olevien tilanteeseen selvitetiin mahdollisia ratkaisuja](#). Haettu 16.2.2023 osoitteesta [intermin.fi](#).
- ⁴⁹ [Varautuminen muuttoliikettä hyväksikäyttävään hybridivaikuttamiseen: Selvitys lainsäädännön muutostarpeista](#). Sisäministeriön julkaisuja 2022:20.
- ⁵⁰ Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositus 23.9.2022. [Kreikassa kansainvälistä suojelua saavien henkilöiden palautukset](#).
- ⁵¹ Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätökset: [KHO:2017:42](#) ja [KHO:2017:43](#).

YHDENVERTAISUUS

VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI